

คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา:
กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่
THE QUALITIES OF EDUCATION MANAGEMENT FOR THE YOUTH THROUGH TI - SIKKHA:
A CASE STUDY OF WAT SUANDOK BUDDHIST SUNDAY SCHOOL, CHIANGMAI PROVINCE

พระมหาบรรจง จันทคุตโต (แผ่นทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา:
กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

พระมหาบรรจง จนฺทคุตโต (แผ่นทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE QUALITIES OF EDUCATION MANAGEMENT FOR THE YOUTH THROUGH TI - SIKKHA:
A CASE STUDY OF WAT SUANDOK BUDDHIST SUNDAY SCHOOL, CHIANGMAI PROVINCE

Phramahabanjong chantakutto (phanThong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระศรีสิทธิมนี)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

()

.....กรรมการ

()

..... กรรมการ

()

..... กรรมการ

()

..... กรรมการ

()

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระปลัดเสนห์ ฐมวโร

ประธานกรรมการ

ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง

กรรมการ

นางใจใสฤดี ยูวนะศิริ

กรรมการ

ฉบับนี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์	: คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จังหวัด เชียงใหม่
ผู้วิจัย	: พระมหาบรรจง จันทคุโต (แผ่นทอง)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ :	
	: พระปลัดเสน่ห์ ฐมวโร พธ.บ. (ศาสนา), M.A.(Philosophy), M.Phil. (Philosophy) Ph.D. (Phli & Philosophy)
	: ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง พธ.บ., (ศาสนา), ศศ.บ.(ไทยคดีศึกษา), M.A (Buddhist studies), Ph.D. (Pali & Buddhism)
	: นางไฉไลฤดี ยูณะศิริ วท.บ. (สังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา) ศค.ม. (สังคมวิทยา)
วันที่สำเร็จการศึกษา	: ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๑

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการ ประเมิน คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัน อาทิตย์วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และ ๒) เพื่อประเมินคุณภาพการจัด การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มประชากรในศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอนและครู อาสาสมัคร จำนวน ๒๓ ท่าน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เรียน จำนวน ๑๒๕ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๙๕.๖ และ ผู้ปกครอง จำนวน ๑๕๕ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๙๘.๑ จำนวนรวมทั้งสิ้น ๓๐๑ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๙๙.๖

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและบรรยายข้อมูลตามสภาพจริงจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้บริหาร ผู้ปกครอง และผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ (Percentage) การใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นเกณฑ์ โดยใช้การประเมินคุณภาพ ๓ ระดับ คือ ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

จากผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายกวัตติ์วัดสวนดอก ในด้านบริบท มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์เป็นลายลักษณ์อักษรในเอกสารชัดเจน และมีรายงานการประเมินโครงการเป็นประจำทุกปี ด้านปัจจัยนำเข้า มีอาคารสถานที่เพียงพอ มีบุคลากรที่ทำงานเสียสละ มีหลักสูตร/กฎระเบียบ มีวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอนและงบประมาณ ด้านกระบวนการ มีโครงสร้างการบริหารที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย การวัดผลและประเมินผล กิจกรรมสนับสนุนที่หลากหลาย และด้านผลผลิต มีการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) และมีผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายกวัตติ์วัดสวนดอกขาดการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ชุมชนและผู้ปกครองยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย ยังไม่มีแนวทางชัดเจนในการประเมินและวิจัยเกี่ยวกับความต้องการและประสิทธิภาพของการดำเนินงานและผลผลิต ทำให้ผู้บริหารขาดข้อมูลในการตัดสินใจเพื่อพัฒนางาน และยังไม่มีการนำระบบประกันคุณภาพการศึกษามาใช้ในการพัฒนางานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงยังขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนการบริหารงานในระยะยาว

ผลการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา พบว่า โดยภาพรวมทั้งหมด ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับปัจจัย คือ

๑) ปัจจัยด้านผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product = Pl๒, outcome) ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ตัวชี้วัดด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) และตัวชี้วัดด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา

๒) ปัจจัยด้านบริบท (Context = C) ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านวัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดด้านการประเมินโครงการ

๓) ปัจจัยด้านปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านบุคลากร ตัวชี้วัดด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ ตัวชี้วัดด้านสถานที่ ตัวชี้วัดด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน และตัวชี้วัดด้านงบประมาณ ซึ่งได้รับการประเมินคุณภาพในระดับพอใช้

๔) ปัจจัยด้านกระบวนการปฏิบัติ (Process = P๑) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี เรียงตามลำดับตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดด้านการบริหารจัดการ ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมสนับสนุน ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และตัวชี้วัดด้านการวัดผลและประเมินผล

Thesis title : The Qualities of Education Management For The Youth
Through Ti- Sikkha: A case study of Wat Suandok
Buddhist Sunday School, Chiangmai province.

Researcher : Phramaha Banjong Juntakutto (Phanthong)

M.A : M.A. (Buddhism)

Examining Committee :

: Phra Palad Saneh Dhammavaro. B.A.(Religion),
M.A.(Philosophy), M.Phil. (Philosophy)
Ph.D. (Phli & Buddhism)

: Dr. Tepprawin Chanrang. B.A.(Religion),
B.A.(Thai Studies) M.A.(Buddhist studies),
Ph.D. (Phli & Buddhism)

: Mrs. Chailairudee Yuvanasiri. B.Sc. (Sociology and
Anthropology), Soc.Sc. (Sociology)

Graduated data : 27 March 2551

Abstract

The objectives of this study are to evaluate 1) the patterns of education management to children at Buddhist Sunday School at Wat Suandok, Amphur Muang, Chiangmai province, and 2) the quality of education management to children using Sikkhattaya.

The 3 population groups are administrators, teachers, and volunteer teachers, totally 23 persons. The subjects are students. Apart from, 311 questionnaires distributed to 129 students, 89.6%, 159 parents, 98.1%, data are collected through participatory observation, and informal interview of administrators, parents, and students. The data are analyzed using frequency, percentage, $\bar{x}$, and (S.D.) With 3 criteris:- good, fair, and need to be improved.

The findings indicate that the patterns of education management of the Buddhist Sunday School at Wat Suandok:- on the context there are written motto, vision, duties, and objectives, and there are annual evaluation on its projects. On the input factors, there are adequate buildings and areas, dedicated personnel, curriculum, rules, education materials, and budgets. On the process, there are participatory administration structure, teaching activities, and supplementary activities. On the output, students are taught using Sikkhstaya Bhavana 4 applied in their daily life which effected their homes, tempkes, and schools. However, the obstacles are the lack on public relations, communities and parents shared little participation, unclear evaluation on meds and efficiency of its process and outcomes. So, administrators lacked data for their decision on developing school work. Moreover, the school has not apply quality control in the development of their work on qualities and efficiency, including, there is not adequate budget supporting long term administration.

In the evaluation on the qualities of the education management for children using Sikkhattanya, it showed that the overall is at good level with the following factors:-

1) Product = P^2 or outcome is at good level of the following indicator:- effects on homes/temples/school; the application on daily life (Bhavana 4), and self-development using Sillhattaya.

2) Context = C is at good level of the following indicators:- objectives; and the evaluation of projects.

3) Input = I is at good level of the following indicators:- personnel, curriculum, rules, buildinfs, and teachings materials. However, the budget is at fair level.

4) Process = P^1 is at good level of the following indicators:- Management, supplementary activities, teaching activities, and the evaluation on subjects.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จาก พระปลัดเสน่ห์ ธมฺมวโร ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.เทพประวิณ จันทรเริง และอาจารย์ ไฉไลฤดี ยูวะศิริ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสามารถสำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณ รศ.พนิดา สีนสุวรรณ รศ.สนธิ สัตโยภาส และ ดร. ชรินทร์ มั่งคั่ง ที่ได้กรุณา ตรวจแบบสอบถาม พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือในการค้นคว้าในครั้งนี้

ขอขอบคุณผู้อำนวยการศูนย์ผู้บริหารและครูใหญ่ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินิตยวัดสวน ดอกพร้อมทั้งคณะครูนักเรียนและผู้ปกครองนักเรียนทุกท่านที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการค้นคว้าครั้งนี้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในการ ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยเพื่อประกอบในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบคุณ อาจารย์ วชิรา แคร่เนยลที่ช่วยแปลบทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ขอขอบพระคุณบิดา มารดา ญาติพี่น้อง และกัลยามิตรทุกท่าน ที่ได้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ความบกพร่องในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงมีอยู่บ้าง ผู้วิจัยขอน้อมรับด้วยความเต็มใจ และขอ ประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จงเกิดมีแก่ทุกท่าน เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาสืบ ต่อไป

พระมหาบรรจง จันทคุตโต (แผ่นทอง)

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์	ญ
 บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๖
 บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา	
และการประยุกต์ใช้กับเด็กและเยาวชน	๑๘
๒.๓ การจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก	๓๖
๒.๔ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง	๔๔
๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๕๑

หน้า

บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย

๓.๑ วิธีการศึกษา	๕๒
๓.๒ กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๒
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๓
๓.๔ กรอบการสร้างตัวชี้วัด	๕๔
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๓
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๔

บทที่ ๔ ผลของการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	๖๗
๔.๒ รูปแบบการจัดการศึกษาและคุณภาพการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา วันอาทิตย์	๗๑
๔.๒.๑ คุณภาพด้านบริบท	๗๒
๔.๒.๒ คุณภาพด้านปัจจัยนำเข้า	๗๗
๔.๒.๓ คุณภาพด้านกระบวนการ	๘๕
๔.๒.๔ คุณภาพด้านผลผลิต	๙๔
๔.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงาน	๑๐๑
๔.๓.๑ ข้อเสนอแนะของผู้บริหาร/ครูผู้สอน	๑๐๑
๔.๓.๒ ข้อเสนอแนะของผู้ปกครอง	๑๐๔
๔.๓.๓ ข้อเสนอแนะของผู้เรียน	๑๐๖

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๘
๕.๒ อภิปรายผล	๑๑๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๖

ณ

หน้า

บรรณานุกรม

๑๑๘

ภาคผนวก

ก. แบบสอบถาม (สำหรับผู้บริหารและครูผู้สอน)

๑๒๓

ข. แบบสอบถาม (สำหรับผู้ปกครอง)

๑๓๐

ค. แบบสอบถาม (สำหรับนักเรียน)

๑๓๗

ประวัติผู้วิจัย

๑๔๑

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
แสดงแนวคิดในการประเมินตามรูปแบบ CIPP	๑๕
แสดงความสัมพันธ์ของหลักไตรสิกขา มรรค ๘ และหลักหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง	๒๖
แสดงจำนวนและร้อยละของผู้บริหารและครูผู้สอน	๖๗
แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ปกครอง	๖๘
แสดงจำนวนและร้อยละของผู้เรียน	๗๐
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านวัตถุประสงค์	๗๒
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการประเมินโครงการ	๗๔
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านสถานที่	๗๗
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านบุคลากร	๗๘
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ	๘๐
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน	๘๓
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านงบประมาณ	๘๔
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการบริหารจัดการ	๘๕
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านกิจกรรม	
การเรียนการสอน	๘๗
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการวัดผลและประเมินผล	๘๘
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านกิจกรรมสนับสนุน	๘๒
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัด ด้านการพัฒนาตน	
ตามหลักไตรสิกขา	๘๔
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัด ด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริง	
ในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔)	๘๗
แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัด ด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน	๘๘

แสดงจำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะของผู้บริหาร/ครูผู้สอน	๑๐๑
แสดงจำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะของผู้ปกครอง	๑๐๔
แสดงจำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะของผู้เรียน	๑๐๖

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด ๔๕ เล่ม โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / และหน้า ตามลำดับ เช่น ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๓๓๕/๗๑ หมายถึง ขุททกนิกาย ชาดก พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๗ ข้อที่ ๓๓๕ หน้า ๗๑

คำอธิบายอักษรย่อภาษาบาลี

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตวรรค	(ภาษาไทย)
อญ.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อญ.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทิกนิบาต	(ภาษาไทย)
อญ.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อญ.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาถือนำกำเนิดขึ้นครั้งแรก ณ ประเทศศรีลังกา ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกากำลังอยู่ในภาวะอันตราย โดยพันเอกเฮนรี สตีล ออลคอตต์ (Henry Steel Olcott) ชาวอเมริกันที่สนใจพระพุทธศาสนามีความปรารถนาจะช่วยพุทธศาสนิกชนชาวศรีลังกาต่อสู้กับนักเผยแพร่คริสต์ศาสนา และนโยบายเกี่ยวกับศาสนาของรัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ ๒ ประการ คือ เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและต่อต้านคริสต์ศาสนาที่เข้ามารุกรานพระพุทธศาสนา จึงมีการจัดตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๔๒๘ มีลักษณะเป็นสถาบันอาศรัย คือ คณะครูอาจารย์ทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ ประกอบด้วยพระภิกษุและฆราวาสผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาและศาสนา อยู่ภายใต้การดำเนินงานของสมาคมชาวพุทธศรีลังกา ปัจจุบันการเปิดสอนพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา มีอยู่เกือบทุกวัด จึงนับได้ว่าโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของประเทศศรีลังกาเป็นสถาบันที่ดำเนินด้วยความศรัทธาเสียสละของชาวพุทธ ทำให้โรงเรียนพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาเจริญแพร่หลายมาก มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เกือบทุกหมู่บ้าน

การเล็งเห็นความสำคัญของการฟื้นฟูศีลธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนในประเทศไทย เริ่มปรากฏเค้าโครงขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งเป็นระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ สภาพสังคมไทยในขณะนั้นมีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านความประพฤติของเยาวชน ปรากฏการณ์การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกบางอย่างมาใช้อย่างไม่เหมาะสม ทำให้ขัดต่อวัฒนธรรมในสังคมไทย ประกอบกับนโยบายชาตินิยมของภาครัฐ ดังนั้นจึงมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมีนโยบายให้กระทรวงศึกษาธิการมีหนังสือถึงทุกโรงเรียน กวดขันเรื่องจรรยาบรรณ การประหยัดและความสะอาดของนักเรียน ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงสงคราม นักเรียนไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนตามปกติ มีการประพฤติชั่วเพื่อปรับปรุงศีลธรรมของเด็กและเยาวชน จึงมีการจัดระเบียบความเรียบร้อยของสังคม กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขศีลธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๔๙๑ เพื่อทำหน้าที่สอดส่องความประพฤติของข้าราชการและส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เด็กทั้งในด้านการสอนและการปฏิบัติ โดยกำหนดได้กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการจัดหลักสูตรการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียนให้มีมาตรฐานการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางเดียวกัน เช่น การจัดแบบให้

พระสวณต์มาตรฐาน เพื่อให้เป็นแบบเดียวกันทุกโรงเรียนและให้มีการนิมนต์พระภิกษุมานเทศน์ให้นักเรียนฟังเดือนละครั้ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัย^๑

สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ก่อรูปอย่างชัดเจน เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๕๖-๒๕๖๐ โดยพระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองและองค์สภานายก มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เดินทางไปดูกิจกรรมพระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าและประเทศศรีลังกา ได้เห็นพระสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นจัดสอนศีลธรรมให้แก่เยาวชนเฉพาะในวันอาทิตย์ซึ่งได้ผลดีมาก ท่านจึงได้นำแนวคิดนี้มาเผยแพร่แก่คณาจารย์และพระนิสิตของมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๕๖๑ จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอบรมการสอนพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์ขึ้น โดยใช้ชื่อว่า “คณะกรรมการอบรมศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน” คณะกรรมการได้ประชุมครั้งแรกเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๑ เพื่อพิจารณาวางแผนทางและหลักสูตรให้การศึกษาอบรมสำหรับเด็กและเยาวชน ในที่ประชุมได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง ทำหน้าที่ยกร่างร่วมกันพิจารณาหลักสูตร ซึ่งที่ประชุมเห็นชอบแล้วการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์จึงเริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑ มีนักเรียนครั้งแรก ๗๒ คน โดยจัดสอนรวมกันไม่แยกเด็กเล็กและเด็กโต^๒ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๕ ประการคือ

- ๑) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัยของตน
- ๒) เพื่อปลูกฝังศีลธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน
- ๓) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๔) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์
- ๕) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ต่อมา พ.ศ.๒๕๖๕ ได้ประกาศยกฐานะกิจกรรมของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ ขึ้นมาเป็นแผนกโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ โรงเรียนได้มีการปรับปรุงกิจการเพื่อความก้าวหน้าตลอดเวลา ในปี พ.ศ.๒๕๖๒ จึงได้ยกฐานะโรงเรียนเทียบเท่ากองมีระเบียบการบริหารภายในเป็นของตนเอง และเป็นส่วนพิเศษสังกัดสำนักการเลขานุการ มีรูปแบบการบริหารในรูปของผู้อำนวยการ รอง

^๑ สุวิมล เอกอรุ, “สภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ในเขตกรุงเทพมหานคร,” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๕๐-๕๑.

^๒ บุปผา พูลทจักร์, “การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์อำเภอเมืองเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕, หน้า ๑๗-๑๘.

ผู้อำนวยการ และมีคณะกรรมการบริหารเป็นผู้ควบคุมกิจการและดำเนินการโดยแบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายเลขานุการและฝ่ายวิชาการ การดำเนินงานประสบผลดีทำให้โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์แห่งแรกนี้เป็นแบบอย่างของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์แห่งอื่นๆ ที่เปิดขึ้นในระยะต่อมา^๓

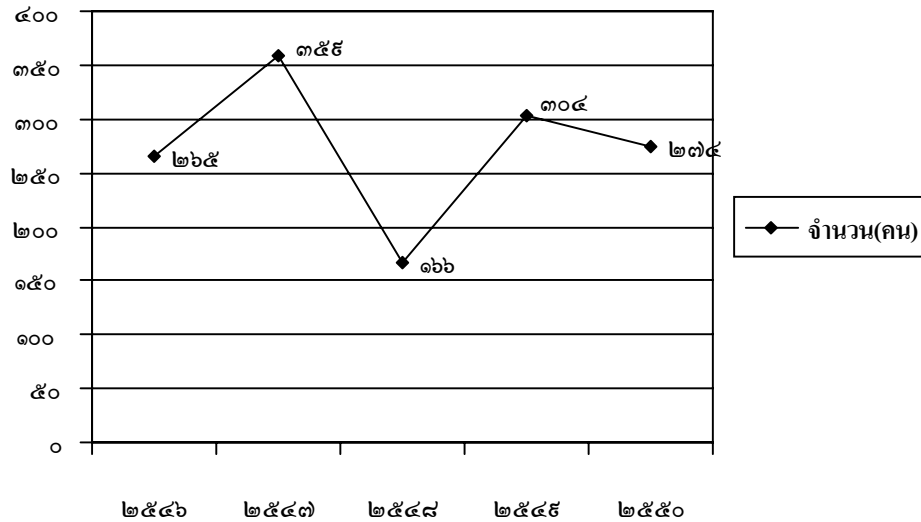
ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์ วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอีกแห่งหนึ่งที่รับรูปแบบในการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๒๕ ซึ่งช่วงประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๕ - ๒๕๒๙ พระครูศรีปริยัตยานุรักษ์ (ไฟ ญาณวุฒฺหิ) อดีตเจ้าอาวาสวัดสวนดอก และอดีตเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้ปรารภถึงการสอนศีลธรรมของคณะสงฆ์ ว่าควรจัดให้มีโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน ให้รู้จักนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีหลักปรัชญาว่า “การศึกษาคือเครื่องมือพัฒนาคน คนคือกำลังในการพัฒนาบ้านเมือง”^๔ โดยอาศัยหลักการและวิธีการของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นแม่แบบ แต่มีการปรับเปลี่ยนบางอย่างเพื่อให้เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน สถานการณ์ สถานที่ ชุมชน และสังคม

ที่ผ่านมา การดำเนินงานของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์หลายแห่งประสบปัญหามากมายในการดำเนินงาน จากผลการวิจัยของพระประสิทธิ์ สิรินฺทโร พบว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ในปัจจุบัน ยึดกรอบการเรียนการสอนแบบโรงเรียนที่มีลักษณะตายตัว ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และยังผลให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการทั้งในด้านบุคลากร หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน การจัดระบบข้อมูล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่เรียน การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นเหตุทำให้แนวโน้มของจำนวนศูนย์ฯ ลดลง และจำนวนนักเรียนที่ลดลงด้วย^๕ กล่าวเฉพาะศูนย์พระพุทธศาสนาวนอาทิตย์ วัดสวนดอก ในช่วงระยะเวลา ๕ ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.๒๕๕๖-๒๕๕๐) มีจำนวนผู้เรียนเฉลี่ยถึง ๒๗๔ คนต่อปี จำนวนนักเรียนดังกราฟ

^๓ ดวงเดือน พิศาลบุตร, โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์และโรงเรียนวันอาทิตย์, (พระนคร : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๐), หน้า ๖-๘.

^๔ ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวนอาทิตย์ วัดสวนดอก, คู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง, (เชียงใหม่: วัดสวนดอก ๒๕๔๘.), หน้า ๓.(เอกสารอัดสำเนา)

^๕ พระประสิทธิ์ สิรินฺทโร และคณะ, รูปแบบการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ในจังหวัดเชียงใหม่, (รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๓), หน้า ก.

ถึงกระนั้น อัตราจำนวนผู้เรียนจบตามระยะเวลาของโครงการ จากการสอบถาม พบว่า มีจำนวนไม่ถึงร้อยละ ๕๐ ของจำนวนผู้สมัครเข้าเรียนในระยะแรก ประกอบกับอัตราจำนวนที่ไม่แน่นอนในแต่ละปี ทำให้ศูนย์ฯ ไม่สามารถวางแผนอัตรากำลังบุคลากรให้เหมาะสมได้ ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๐) ศูนย์ฯ มีบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๑ ท่าน มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการ ๑ รูป กรรมการที่ปรึกษา ๗ ท่าน ครูใหญ่ ๑ รูป ครูผู้สอน ๘ รูป และครูอาสาสมัคร ๖ ท่าน ดังนั้นจึงมีครูผู้สอน จำนวน ๑๕ ท่าน สัดส่วนจำนวนครู ๑ ท่านต่อนักเรียน ๑๘ คน และจำนวนนักเรียนจะลดลงเรื่อยๆ ในช่วงท้ายของการเรียนการสอน ส่งผลให้ศูนย์ฯ ไม่สามารถควบคุมดูแลคุณภาพการศึกษาและประเมินผลการพัฒนาของเด็กเยาวชนได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ซึ่งจากการศึกษาของ บุปผา พูลทาจักร เกี่ยวกับการประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จำนวน ๘ ศูนย์ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ มีระดับคุณภาพดี จำนวน ๑ ศูนย์ และระดับคุณภาพพอใช้ จำนวน ๕ ศูนย์^๖

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า การประเมินโครงการที่ผ่านมา ยังขาดหลักการประเมินคุณภาพการศึกษาที่ถูกต้องและเหมาะสมตามหลักการของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญในการฝึกหัดอบรมกาย ศีล จิตและปัญญาของเด็กและเยาวชนเพื่อพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาหลักการประเมิน

^๖ บุปผา พูลทาจักร, การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมืองเชียงใหม่, หน้า จ.

คุณภาพการศึกษาตามหลักการของพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้มีทิศทางที่ถูกต้องต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๑.๒.๒ เพื่อประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ รูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๑.๓.๒ ผลการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หมายถึง สถานที่หรือหน่วยงานที่วัด มูลนิธิ สมาคม สถานศึกษาหรือหน่วยงานของรัฐ ที่ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งดำเนินการเผยแผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้การศึกษาอบรม ปลุกฝังศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน มีชื่อว่า “ศพอ” ที่ได้ดำเนินการในอำเภอเมืองเชียงใหม่ตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ.๒๕๔๖

รูปแบบการจัดการศึกษาโดยใช้ CIPP Model หมายถึง วิธีการบริหารการศึกษาของโครงการ โดยนำเสนอแผนผังการบริหารงานอย่างมีระบบ ในที่นี้ หมายถึง การใช้แนวคิด CIPP Model ได้แก่ บริบท (Context = C) ปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) กระบวนการปฏิบัติ (Process = P๑) และผลผลิต หรือ ผลสัมฤทธิ์ (Product = P๒ ,outcome) เพื่อใช้ศึกษาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

หลักไตรสิกขา หมายถึง ขั้นตอนของการฝึกอบรมตนที่มีลำดับของความเจริญขึ้นตามลำดับตามหลักไตรสิกขา คือ ข้อที่ควรศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปตามลำดับจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ประกอบด้วย ๑) อธิศีลสิกขา ศึกษาคือศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติทางกาย วาจา เช่น ศีล ๕ ๒) อธิจิตสิกขา ศึกษาคือจิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมทางใจ เช่น สมาธิ สติสัมปชัญญะ ๓) อธิปัญญาสิกขา ศึกษาคือปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิ เช่น ความเชื่อในเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่มีตำแหน่งและหน้าที่รับผิดชอบงานบริหารของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้แก่ ผู้อำนวยการ ครูใหญ่

ครูผู้สอน หมายถึง บุคคลที่มีตำแหน่งและหน้าที่รับผิดชอบงานสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ผู้ปกครอง หมายถึง บุคคลที่มีสิทธิตามกฎหมายในการให้อุปการะเลี้ยงดูบุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ในที่นี้หมายถึง เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

เด็กและเยาวชน หมายถึง เด็กและเยาวชนอายุตั้งแต่ ๕-๑๘ ปี ที่เข้ารับการศึกษาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ระดับคุณภาพ หมายถึง ระดับคุณภาพการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยได้กำหนดเกณฑ์ประเมินแบบ CIPP Model ซึ่งได้จัดแบ่งระดับคุณภาพการประเมินออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับคุณภาพดี ระดับคุณภาพพอใช้ ระดับคุณภาพควรปรับปรุง

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

๑.๕.๑ เขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้เลือกศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่เป้าหมาย

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครองและกลุ่มผู้เรียน

๑.๕.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้จัดแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

- ก. รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ข. คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบผลการประเมินคุณภาพของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑.๖.๒ ทำให้ทราบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา

๑.๖.๓ การพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามหลักไตรสิกขา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินิจฉัยวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ

๒) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาและการประยุกต์ใช้กับเด็กและเยาวชน

๓) การจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวินิจฉัย วัดสวนดอก

๔) งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ

๒.๑.๑ ความหมายของการประเมิน

ความหมายของการประเมินผลโครงการนั้น มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะ ดังนี้

“การประเมินผลโครงการ” หมายถึง กระบวนการที่มุ่งแสวงหาคำตอบว่านโยบาย/แผนงาน/โครงการบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ เพียงใด โดยมีมาตรฐานและเครื่องมือในการวัดที่แม่นยำและเชื่อถือได้

กระบวนการประเมินเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวินิจฉัย ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่าการบริหารจัดการบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินจึงมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการตัดสินใจเลือกทางเลือกหรือเพื่อพัฒนากิจกรรมต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การประเมินนี้ได้มีผู้ให้นิยามความหมาย แนวคิดและรูปแบบหลากหลาย ตัวอย่างแรกคือนักวิชาการตะวันตก อาทิ

R.W.Tyler ซึ่งเป็นนักประเมินรุ่นแรกๆ และเป็นนักบุกเบิกแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินว่าเป็นการเปรียบเทียบพฤติกรรมเฉพาะอย่าง (Performance) กับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่วางไว้ โครงการจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ดูได้จากผลผลิตของโครงการว่า ตรงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้แต่แรกหรือไม่เท่านั้น^๑ ซึ่งเป็นความหมายของการประเมินที่มุ่งเน้นถึงความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของ

^๑สุธรรม จันทน์หอม, หลักการประเมินผลการศึกษาเชียงใหม่, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๒๔.

โครงการเป็นหลัก ส่วน Stufflebeam ได้ให้แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการประเมินว่า เป็นกระบวนการของการพัฒนาการได้มาตลอดจนการเตรียมข้อมูลหรือข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์เพื่อใช้ในการตัดสินใจ และแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสม^๒ เช่นเดียวกับ M. Scriven ได้กล่าวถึงการประเมินผลโครงการว่า เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นด้วยที่มีน้ำหนักเป็นเกณฑ์ที่เลือกจากจุดมุ่งหมายของโครงการ^๓ และ Cronbach ได้นิยามการประเมินว่า เป็นกระบวนการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ เพื่อใช้ข้อมูลเหล่านั้นตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น ซึ่งเป็นความหมายของการประเมินที่มุ่งเน้นถึงการได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจดำเนินโครงการต่อไป

ส่วนนักวิชาการไทยมีความเห็น ดังนี้

เสริมศรี ไชยศรี ได้ให้ความหมายของการประเมินว่าเป็นการพิจารณาตัดสินว่า กระบวนการหรือผลลัพธ์นั้นมีคุณภาพเหมาะสมเพียงใด โดยอาศัยข้อมูลจากเครื่องมือต่างๆ ผลที่ได้จะช่วยในการตัดสินใจ ปรับปรุง พัฒนา และใช้สรรพสิ่งทั้งหมดให้ดีขึ้น^๔

สุธรรม จันทน์หอม กล่าวถึงการประเมินว่าเป็นการจัดกระทำเพื่อให้สามารถตัดสินคุณค่าให้กับสิ่งที่ต้องการประเมิน โดยนำสถานภาพของสิ่งนั้นไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งก่อน แล้วตัดสินออกมาได้ว่า สิ่งนั้นมีคุณค่าเพียงใดการประเมินผลจึงต้องอาศัยเกณฑ์ ๒ ประการ คือ เกณฑ์สำหรับการวัดหนึ่งและเกณฑ์สำหรับการเปรียบเทียบอีกอย่างหนึ่ง^๕

สำเริง บุญเรืองรัตน์ ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า การประเมินเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลและนำเสนอข้อมูล เพื่อการตัดสินใจเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือคัดเลือกวิธีการใหม่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา^๖

วีรพล สุวรรณนันทน์ ได้ให้ความหมายของการประเมินผลในเชิงเปรียบเทียบว่าการประเมิน คือ การเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานจริงกับผลที่คาดว่าจะได้รับ^๗

สุพัฒน์ สุขมณีสันต์ และคณะ ได้นิยามไว้ว่า การประเมินเป็นกระบวนการของการพิจารณาตรวจสอบว่าวัตถุประสงค์ใดบ้างที่เป็นไปตามความคาดหมายอย่างแท้จริง^๘

^๒ นิสา ชูโต, การประเมินโครงการ, (กรุงเทพฯ: ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗.

^๓ ไพศาล หวังพานิช, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประเมินโครงการ, (เอกสารประกอบการอบรม ๑๕-๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๗) สำนักทดสอบทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร), หน้า ๓ - ๔.

^๔ เสริมศรี ไชยศรี, ระบบหลักสูตรการสอน, (เชียงใหม่: พระสิงห์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๐๐.

^๕ สุธรรม จันทน์หอม, หลักการประเมินผลการศึกษาเชิงใหม่, หน้า ๕.

^๖ สำเริง บุญเรืองรัตน์, ทฤษฎีการวัดและการประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๗), หน้า ๘๘.

^๗ วีรพล สุวรรณนันทน์, การประเมินผลแผนและโครงการ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรพัฒนา, ๒๕๒๕), หน้า ๓๖.

สรุปได้ว่าการประเมินนั้นเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูล เพื่อเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานจริงกับวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อตัดสินคุณค่าของโครงการว่าเหมาะสมหรือไม่เพียงใด โดยการประเมินจะต้องอาศัยวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีระเบียบแบบแผน มีหลักฐานและเหตุผลประกอบอย่างเพียงพอ ซึ่งรูปแบบของการประเมินนั้นขึ้นอยู่กับสอดคล้องกับโครงการ และการประเมินก็ควรเป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้ประเมินและผู้ถูกประเมิน ในการตัดสินใจเลือกหรือพัฒนาโครงการต่อไป

๒.๑.๒ รูปแบบของการประเมิน

รูปแบบการประเมินโครงการที่ผ่านมา ได้มีความพยายามกันอย่างมากในการแสวงหารูปแบบของการประเมินผลที่ดีที่สุด โดยกลุ่มของ Worthen and Sanders (๑๙๙๓) ได้จัดกลุ่มการประเมินตามลักษณะที่เด่น หรือคุณลักษณะที่สำคัญตามหลักของยุทธวิธีการประเมิน (Evaluation Strategies) ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ยุทธวิธีที่เน้นการตัดสินใจ (Judgmental Strategies) ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Michael S. Scriven และ Robert E. Stake

กลุ่มที่ ๒ ยุทธวิธีที่เน้นการตัดสินใจ-การจัดการ (Decision-management Strategies) ได้แก่ โมเดลที่เสนอโดย Daniel L. Stufflebeam and others, Egon Guba และ Marvin C. Alkin

กลุ่มที่ ๓ ยุทธวิธีที่ยึดหลักการตัดสินใจ-จุดมุ่งหมาย (Decision-objective Strategies) ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Ralph W. Tyler, Robert L. Hammond, Molcolm M. Provus และ Metfessel and Michael^๕

ในการศึกษาประเมินครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้กรอบคิดทฤษฎี CIPP Model ของ Stufflebeam เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมและมีลักษณะครอบคลุมความหมายของการประเมิน โดยเฉพาะวิธีการรวบรวมข้อมูลและปัจจัยตัวชี้วัดที่จะนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ ซึ่งการประเมินแบบ CIPP Model ประกอบด้วยองค์ประกอบของกิจกรรมหรือโครงการ ๔ ด้าน คือ

^๕ สุพัฒน์ สุขมถันต์ และคณะ. “แบบจำลองที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก” ใน สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, บรรณาธิการ, รวมบทความทางการประเมินโครงการ, หน้า ๑๙๕-๑๙๖, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕๗.

^๕ กิตติพร ปัญญาภิบาล, การประเมินผลทางการศึกษา: หลักการและปฏิบัติ, (เชียงใหม่: ภาควิชาประเมินและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗), หน้า ๕๘.

- ๑) การประเมินบริบท (Context = C)
- ๒) การประเมินปัจจัยป้อนเข้า (Input = I)
- ๓) การประเมินกระบวนการปฏิบัติ (Process = P๑)
- ๔) การประเมินผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product = P๒ ,outcome)

สมพิศ สุขแสน กล่าวว่า ในการดำเนินงานตามโครงการหรือการบริหารโครงการไม่ว่าจะเป็นโครงการของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชนก็ตาม จะต้องมีการวางแผนโครงการโดยกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้เพื่อคาดหวังผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นภายหลัง เมื่อวางแผนโครงการและมีการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการ ตลอดจนการออกแบบโครงการเป็นอย่างดีแล้ว ผู้ที่มีอำนาจก็จะทำการคัดเลือกโครงการและอนุมัติโครงการต่อไป ต่อจากนั้นก็ต้องมีองค์การนำโครงการไปปฏิบัติ หรือที่เราเรียกว่า “การบริหารโครงการ” (Project Management) บุคคลทั่วไปมักจะคุ้นเคยกับคำกล่าวที่ว่า “ถ้าการวางแผนโครงการดีก็เท่ากับงานสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง” แต่ในความเป็นจริงแล้วการวางแผนโครงการที่ดีจะช่วยเพิ่มโอกาสสำหรับความสำเร็จเท่านั้น แต่ก็มีใช้เป็นหลักประกันความสำเร็จของนโยบาย/แผนงาน/โครงการสาธารณะทั้งหมด ทั้งนี้เพราะความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบาย/แผนงาน โครงการต่างๆ จะต้องผ่านกระบวนการต่างๆ อีกมาก โดยเฉพาะกระบวนการบริหารโครงการและการประเมินผลโครงการ ถ้าจะกล่าวให้เข้าใจง่ายๆ ก็คือการวางแผน (Planning) เป็นเรื่องของการ “การคิด” การดำเนินการหรือการบริหาร (Implementaion / Operation) เป็นเรื่องของ “การทำ” ส่วนการประเมินผล (Evaluation) ก็คือ “การเทียบ” ระหว่างการคิดกับการกระทำนั่นเอง การประเมินผลจึงเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่จะทำให้ทราบว่า การปฏิบัติงานตามโครงการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใด มีการเบี่ยงเบนไปจากสิ่งที่คิดไว้หรือไม่ ถ้าเบี่ยงเบนจะได้หาวิธีปรับปรุงแก้ไขความคาดหวังกับการปฏิบัติงานจริงนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันให้ได้ โดยเฉพาะในปัจจุบันการบริหารการพัฒนาประเทศมิได้ประเมินเฉพาะผลสำเร็จของโครงการจากผลผลิต (Output) ที่ได้จากการดำเนินโครงการเท่านั้น แต่ความสำเร็จของโครงการจะต้องพิจารณาทั้งผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) ด้วย ซึ่งเราเรียกว่า “การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์” (Result Base Management) ดังนั้น การที่จะทราบถึงผลสัมฤทธิ์ของโครงการต่างๆ ได้นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการติดตามและประเมินผลที่เป็นระบบ^{๑๑}

^{๑๑} สมพิศ สุขแสน, CIPP Model: รูปแบบการประเมินโครงการ, เอกสารการประกอบการบรรยายเรื่อง “เทคนิคการวางแผนและประเมินผล”, (สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๕), (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๑.

๒.๑.๓ จุดมุ่งหมายของการประเมินผลโครงการ

มีคำถามอยู่ตลอดเวลาว่า “ประเมินผลเพื่ออะไร” หรือ “ประเมินไปทำไม” ปฏิบัติงานตามโครงการแล้วไม่มีการประเมินผลไม่ได้หรือ แท้จริงการบริหารแนวใหม่หรือการบริหารในระบบเปิด (Open System) นั้นถือว่าการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากซึ่งจุดมุ่งหมายของการประเมินผลโครงการมีดังนี้

๑) เพื่อสนับสนุนหรือยกเลิก การประเมินผลจะเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจว่าควรยกเลิกโครงการหรือสนับสนุนให้มีการขยายผลต่อไป โดยเฉพาะการมีโครงการใหม่ๆ ยังมิได้จัดทำในรูปของโครงการทดลอง (Experimental) ซึ่งมีโอกาสจะผิดพลาดหรือล้มเหลวได้ง่าย ความล้มเหลวของโครงการจึงมิใช่ความล้มเหลวของผู้บริหารเสมอไป ดังนั้นถ้าเราประเมินผลแล้วโครงการนั้นสำเร็จตามที่กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้ก็ควรดำเนินการต่อไป แต่ถ้าประเมินผลแล้วโครงการนั้นมีปัญหา หรือมีผลกระทบเชิงลบมากกว่า เราก็ควรยกเลิกไป

๒) เพื่อทราบถึงความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานตามโครงการ ว่าเป็นไปตามกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย หรือกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้เพียงใด

๓) เพื่อปรับปรุงงาน ถ้าเรานำโครงการไปปฏิบัติแล้ว พบว่าบางโครงการไม่ได้เสียทั้งหมด แต่ก็ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกข้อ เราควรนำโครงการนั้นมาปรับแก้ไขให้ดีขึ้น โดยพิจารณาว่าโครงการนั้นบกพร่องในเรื่องใด เช่น ขาดความร่วมมือของประชาชน ขัดต่อค่านิยมของประชาชน ขาดการประชาสัมพันธ์ หรือสมรรถนะขององค์การที่รับผิดชอบต่ำ เมื่อเราทราบผลของการประเมินผลเราก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ตรงประเด็น

๔) เพื่อศึกษาทางเลือก (Alternative) โดยปกติในการนำโครงการไปปฏิบัตินั้น ผู้บริหารโครงการจะพยายามแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด จากทางเลือกอย่างน้อย ๒ ทางเลือก ดังนั้นการประเมินผลจะเป็นการเปรียบเทียบทางเลือก ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกทางเลือกใดปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงให้น้อยลง

๕) เพื่อขยายผล ในการนำโครงการไปปฏิบัติ ถ้าเราไม่มีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เราอาจจะไม่ทราบถึงความสำเร็จของโครงการ แต่ถ้าเราประเมินผลโครงการเป็นระยะสม่ำเสมอผลปรากฏว่าโครงการนั้นบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ เราก็ควรจะขยายผลโครงการนั้นต่อไป แต่การขยายผลนั้นมิได้หมายความว่าขยายไปได้ทุกพื้นที่ การขยายผลต้องคำนึงถึงมิติของประชากร เวลา สถานที่ สถานการณ์ต่างๆ เช่น โครงการปลูกพืชเมืองหนาวจะประสบความสำเร็จในพื้นที่ภาคเหนือ แต่ถ้าขยายผลไปยังภูมิภาคอื่นอาจจะไม่ได้ผลดีเสมอไป เพราะต้องคำนึงถึงลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เชื้อชาติ ค่านิยม ฯลฯ ดังนั้นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ สิ่งนำไปใน

พื้นที่หนึ่งอาจได้ผลดี แต่นำไปขยายผลในพื้นที่หนึ่งอาจไม่ได้ผล หรือ สิ่งที่เคยทำได้ผลดีในช่วงเวลาหนึ่ง อาจจะไม่ได้อผลดีในช่วงเวลาหนึ่ง^{๑๑}

๒.๑.๔ รูปแบบการประเมินผลแบบ CIPP Model

คำว่า “รูปแบบ” หรือแบบจำลอง ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Model” ซึ่งหมายถึง วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการที่ดีปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใดๆ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่างๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิ แผนผัง ฯลฯ เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย และสามารถนำเสนอเรื่องราวได้อย่างมีระบบ^{๑๒} ในการประเมินผลโครงการนั้นมีแนวคิดและโมเดลหลายอย่าง แต่ในที่นี้ขอเสนอแนวคิดและโมเดลการประเมินแบบชิป หรือ “CIPP Model” ของ Stufflebeam เพราะเป็นโมเดลที่ได้รับการยอมรับกันทั่วไปในปัจจุบัน

แนวคิดของ Stufflebeam เน้นการบางแยกบทบาทของการทำงานระหว่างฝ่ายประเมินกับฝ่ายบริหารออกจากกันอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหา และนำเสนอสารสนเทศให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่เรียกหาข้อมูล และนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประกอบการตัดสินใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี ทั้งนี้เพื่อป้องกันการมีอคติในการประเมิน ประเด็นการประเมินตามรูปแบบ CIPP Model

Stufflebeam ได้กำหนดประเด็นการประเมินออกเป็น ๔ ประเภท ตามอักษรภาษาอังกฤษตัวแรกของ “CIPP Model” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) การประเมินสถานะแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินก่อนการดำเนินการโครงการ เพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผล ความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการ ประเด็นปัญหา และความเหมาะสมของเป้าหมายโครงการ เช่น โครงการอาหารเสริมแก่เด็กวัยก่อนเรียน เราจะต้องวัดส่วนสูง และชั่งน้ำหนัก ตลอดจนดู หิด เหา กลาก เกือบ ของเด็กก่อน

๒) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation : I) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา ฯลฯ รวมทั้งเทคโนโลยีและแผนการดำเนินงาน

๓) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ให้การดำเนินการช่วงต่อไปมี

^{๑๑} สมพิศ สุขแสน, CIPP Model: รูปแบบการประเมินโครงการ, หน้า ๑.

^{๑๒} เขวดี รางกุลชัย วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการแนวคิดและการปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗.

ประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการตรวจสอบกิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน การประเมินกระบวนการนี้จะประโยชน์อย่างมากต่อการค้นหาจุดเด่น หรือจุดแข็ง (Strengths) และจุดด้อย (Weakness) ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการซึ่งมักจะไม่สามารถศึกษาได้ภายหลังจากสิ้นสุดโครงการแล้ว

๔) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของโครงการ หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก หรือปรับเปลี่ยนโครงการแต่การประเมินผลแบบนี้มิได้ให้ความสนใจต่อเรื่องผลกระทบ (Impact) และผลลัพธ์ (Outcomes) ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการเท่าที่ควร

นอกจากนี้ Stufflebeam ได้นำเสนอประเภทของการตัดสินใจที่สอดคล้องกับประเด็นที่ประเมินดังนี้

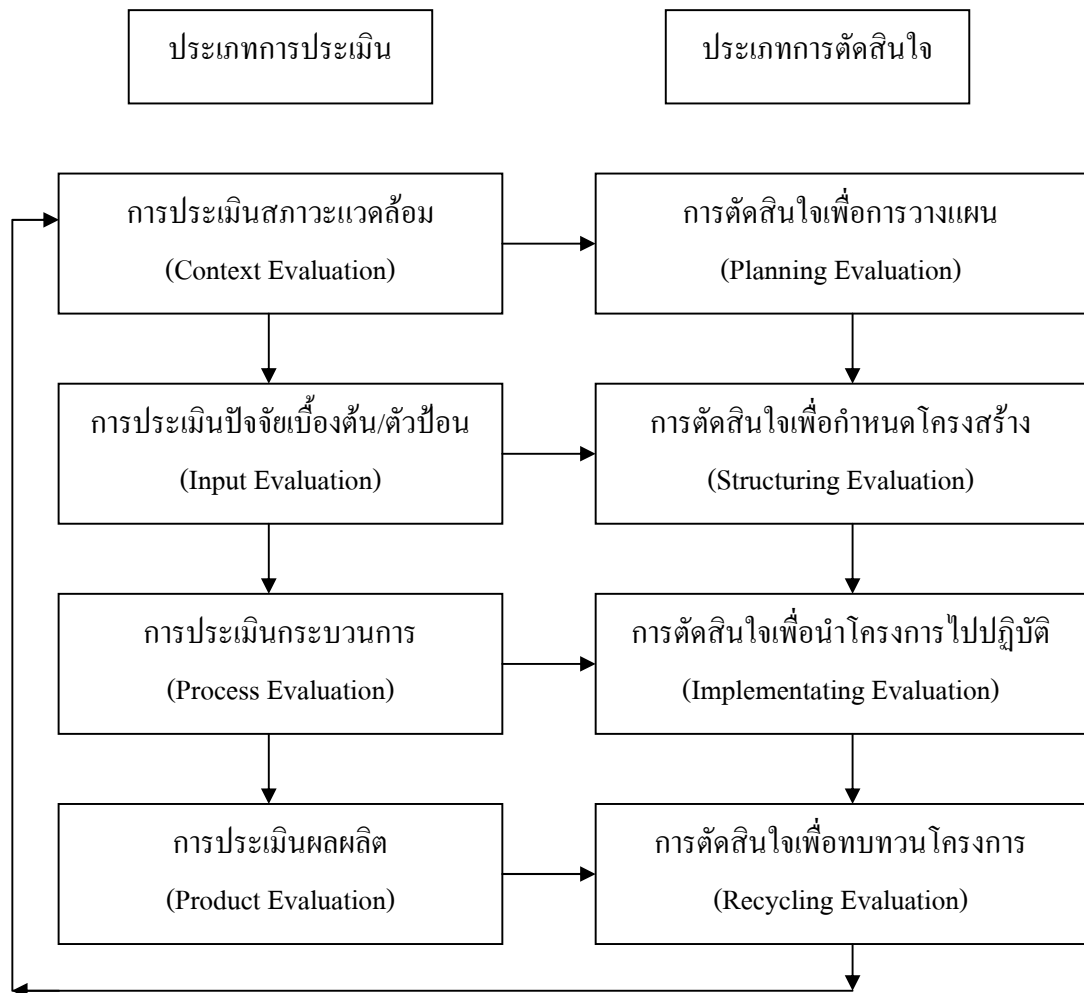
๑) การตัดสินใจเพื่อการวางแผน (Planning Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินสภาพแวดล้อมที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดจุดประสงค์ของโครงการ ให้สอดคล้องกับแผนการดำเนินงาน

๒) การตัดสินใจเพื่อกำหนดโครงสร้างของโครงการ (Structuring Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากปัจจัยนำเข้าที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดโครงการของแผนงาน และขั้นตอนของการดำเนินการของโครงการ

๓) การตัดสินใจเพื่อนำโครงการไปปฏิบัติ (Implementation Decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ เพื่อพิจารณาควบคุมการดำเนินการให้เป็นไปตามแผน และปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

๔) การตัดสินใจเพื่อทบทวนโครงการ (Recycling Decisions) เช่น การตัดสินใจเพื่อใช้ข้อมูลจากการประเมินผลผลิต (Output) ที่เกิดขึ้น เพื่อพิจารณาการยุติ/ล้มเลิก หรือขยายโครงการที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป

จากข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการประเมินแบบ CIPP ทั้ง ๔ ประการและประเภทของการตัดสินใจดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของการประเมินกับการตัดสินใจ ดังแผนภูมิความสัมพันธ์ของการตัดสินใจ และประเภทของการประเมินแบบ CIPP Model

๒.๑.๕ กรอบแนวคิดในการประเมินตามรูปแบบ CIPP Model

ตารางที่ ๑ แสดงแนวคิดในการประเมินตามรูปแบบ CIPP

ประเมินผล	จุดมุ่งหมาย	วิธีการ	ประโยชน์ในการตัดสินใจ
บริบท (Context)	เพื่อให้ข้อมูลในการกำหนดจุดมุ่งหมายอันได้แก่ ปัญหาความต้องการ สภาพแวดล้อม	วิเคราะห์สิ่งแวดล้อม เปรียบเทียบสิ่งที่ เป็นอยู่และที่คาดหวัง	เพื่อกำหนดจุดหมายและ เป้าประสงค์
ปัจจัยนำเข้า (Input)	เพื่อตรวจสอบว่าทรัพยากร ความสามารถที่มีอยู่ และ แผนที่จะปฏิบัติเป็น อย่างไร	ตรวจสอบ ความสามารถของ หน่วยงานยุทธศาสตร์ และวิธีการที่จะปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผล	เพื่อเลือกแหล่ง สนับสนุนวิธีการและ กิจกรรม
กระบวนการ (Process)	เพื่อตรวจสอบว่ามี ข้อบกพร่องอะไรใน กระบวนการ เพื่อคาด คเนปัญหาที่จะเกิดขึ้น และเพื่อเก็บข้อมูลไว้เป็น หลักฐาน	ควบคุมกำกับกิจกรรม ต่างๆ	เพื่อแก้ไขปรับปรุงการ ดำเนินการให้มี ประสิทธิภาพ
ผลผลิต (Product) /ผลลัพธ์ (Outcomes)	เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ จากการประเมินกับ จุดหมาย และข้อมูลจาก บริบทตัวป้อนและ กระบวนการ	กำหนดเกณฑ์ในการ วัดและนำไป เปรียบเทียบกับ มาตรฐานที่มีอยู่	เพื่อตัดสินใจว่าจะเลิก หรือทำต่อไปหรือจะ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง อย่างไร

จากตารางที่ ๑ การประเมินตามรูปแบบ CIPP Model สรุปได้ว่า การประเมินบริบทเป็น จุดเริ่มต้นของการตัดสินใจที่สำคัญ เป็นการตัดสินใจในด้านการวางแผนว่าจะเปลี่ยนแปลงมากน้อย เพียงใด และการประเมินบริบทก็จะมีประเมินปัจจัย กระบวนการ และผลผลิตต่อเนื่องกันไป

ตามลำดับ ผลที่เกิดขึ้นจากการประเมิน ซึ่งจะให้ได้ข้อมูลในการตัดสินใจคุณค่าว่ามีคุณภาพ ส่วนใดมีข้อบกพร่องที่จะได้ปรับปรุงแก้ไขให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น^{๑๑}

๒.๑.๖ เกณฑ์และตัวชี้วัด

การประเมินผลโครงการนั้นต้องมีเกณฑ์และตัวชี้วัด (Indicator) ระดับความสำเร็จของโครงการให้ทราบ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผลโครงการ มีดังนี้

๑) เกณฑ์ประสิทธิภาพ (Efficiency) มีตัวชี้วัด เช่น สัดส่วนของผลผลิตต่อค่าใช้จ่าย ผลผลิตภาพต่อหน่วยเวลา ผลผลิตต่อกำลังคน ระยะเวลาในการให้บริการผู้ป่วย

๒) เกณฑ์ประสิทธิผล (Effectiveness) มีตัวชี้วัด เช่น ระดับการบรรลุเป้าหมาย ระดับการบรรลุตามเกณฑ์มาตรฐาน ระดับการมีส่วนร่วม ระดับความเสี่ยงของโครงการ

๓) เกณฑ์ความพอเพียง (Adequacy) มีตัวชี้วัด เช่น ระดับความพอเพียงของทรัพยากร

๔) เกณฑ์ความพึงพอใจ (Satisfaction) มีตัวชี้วัด เช่น ระดับความพึงพอใจ

๕) เกณฑ์ความเป็นธรรม (Equity) มีตัวชี้วัด คือ การให้โอกาสผู้ด้อยโอกาส ความเป็นธรรมระหว่างเพศ ระหว่างกลุ่มอาชีพ ฯลฯ

๖) เกณฑ์ความก้าวหน้า (Progress) มีตัวชี้วัด เช่น ผลผลิตเปรียบเทียบกับเป้าหมายรวม กิจกรรมที่ทำแล้วเสร็จ ทรัพยากร และเวลาที่ใช้ไป

๗) เกณฑ์ความยั่งยืน (Sustainability) ตัวชี้วัด เช่น ความอยู่รอดของโครงการด้านเศรษฐกิจ สมรรถนะด้านสถาบัน ความเป็นไปได้ในด้านการขยายผลของโครงการ

๘) เกณฑ์ความเสียหายของโครงการ (Externalities) มีตัวชี้วัด เช่น ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

สำหรับตัวชี้วัด (Indicators) ความสำเร็จของโครงการนั้น หมายถึงข้อความที่แสดงหรือระบุประเด็นที่ต้องการจะวัดหรือประเมิน หรือตัวแปรที่ต้องการจะศึกษา โดยจะมีการระบุลักษณะที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรม ทั้งส่วนที่มีลักษณะเชิงปริมาณ และส่วนที่แสดงลักษณะเชิงคุณภาพ

ในการสร้างตัวชี้วัดที่ดี จำเป็นจะต้องมีหลักการที่ใช้เป็นเป้าหมายในการดำเนินการดังนี้

๑) เลือกใช้/สร้างตัวชี้วัดที่เป็นตัวแทนที่สำคัญเท่านั้น

๒) คำอธิบาย หรือการกำหนดตัวชี้วัดควรเป็นวลีที่มีความชัดเจน

๓) ตัวชี้วัดอาจจะกำหนดได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพก็ได้

๔) ควรนำจุดประสงค์ของโครงการ หรือประเด็นการประเมินมากำหนดตัวชี้วัด

^{๑๑} บุญผา พุฒาจักร, “การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมืองเชียงใหม่”, หน้า ๑๓.

๕) การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวชี้วัดควรรวบรวมข้อมูลทั้งจากแหล่งปฐมภูมิ และ ทุติยภูมิ

ตัวอย่างการจำแนกประเภทของตัวชี้วัดตามลักษณะของสิ่งที่ได้รับการประเมิน เช่น

ตัวชี้วัดด้านบริบท (Context) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ๑) สภาวะแวดล้อมก่อนมีโครงการ (ปัญหาวิกฤต)
- ๒) ความจำเป็น หรือความต้องการขณะนั้น และอนาคต
- ๓) ความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ๑) ความชัดเจนของวัตถุประสงค์ของโครงการ
- ๒) ความพร้อมของทรัพยากร เช่น งบประมาณ คน วัสดุอุปกรณ์ เวลา กฎระเบียบ
- ๓) ความเหมาะสมของขั้นตอนระหว่างปัญหา สาเหตุของปัญหา และกิจกรรม

ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ๑) การตรวจสอบกิจกรรม เวลา และทรัพยากรของโครงการ
- ๒) ความยอมรับของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการในพื้นที่
- ๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
- ๔) ภาวะผู้นำในโครงการ

ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Product) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ๑) อัตราการมีงานทำของประชาชนที่ยากจน
- ๒) รายได้ของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ
- ๓) ความพึงพอใจของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ

ตัวชี้วัดด้านผลลัพธ์ (Outcomes) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ๑) คุณภาพชีวิตของตนเอง และครอบครัวตามเกณฑ์มาตรฐาน
- ๒) การไม่อพยพย้ายถิ่น
- ๓) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Impact) : ตัวชี้วัดสามารถพิจารณาได้จากสิ่งต่างๆ ดังนี้

- ๑) ผลกระทบทางบวก/เป็นผลที่คาดหวังจากการมีโครงการ
- ๒) ผลกระทบทางลบ/เป็นผลที่ไม่คาดหวังจากโครงการ^{๑๔}

^{๑๔} วรเดช จันทรศร และไพโรจน์ ภัทรนรากุล, การประเมินผลระบบเปิด, (กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์, ๒๕๕๑),

เกณฑ์ และตัวชี้วัดดังกล่าวนี้ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินผลโครงการได้ดี ซึ่งจะครอบคลุมมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม ด้านบริหารจัดการ ด้านทรัพยากร และด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นอกจากนั้นยังสามารถวัดถึงความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการต่างๆ ได้ ซึ่งในทางปฏิบัติ นักประเมินผล จะต้องนำเกณฑ์ และตัวชี้วัดดังกล่าวมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะ และบริบทของโครงการด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาและการประยุกต์ใช้กับเด็กและเยาวชน

๒.๒.๑ ความหมายของไตรสิกขา

คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่า ไตร หรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า ๓ ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาละตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธหรือบาลีว่า ตี หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า ๓ เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า “ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศิกษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศีกษา หลักไตรสิกขามาในพระสูตรต้นตปิฎก ที่มณิกาย ปาฎิกวรรค และอังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต^{๕๕}

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า สิล สมาธิ ปัญญา ให้ถือว่าเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติต้องเป็นปัญญา แล้วเป็นสิล แล้วเป็นสมาธิ สำหรับสิล สมาธิ ปัญญา ที่วางไว้เป็นรูปทฤษฎีนี้ไม่ใช่ว่าผิด ถูก ตามรูปของทฤษฎี คือเรียงตามลำดับจากต่ำไปหาสูง แต่พอถึงที่ปฏิบัติแล้ว ต้องดึงปัญญามานำหน้า และปัญญานั้นจะงอกงามเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ไป เพราะว่ามีสมาธิแล้ว ปัญญาที่จะงอกงามกว่าเดิม ปัญญาจึงให้สิล สมาธิเดินไปถูกทางแล้ว ก็จะเพิ่มกำลังให้แก่ปัญญาให้สูงขึ้นไป^{๕๖}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ให้ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้นคือ ทางด้านปัญญา ทางด้านสิล ทางด้านจิตทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้านสิล การควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจ ทางด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น สิล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำสีก่อนให้สมบูรณ์แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา^{๕๗}

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๐๐ ; อ.ดิก. (ไทย) ๒๐/๕๒๑/๒๕๕.

^{๕๖} พุทธทาสภิกขุ, *วิธีแก้ปัญหาวชิวัต*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงธรรม,ม.ม.ป.), หน้า ๑๕๘.

^{๕๗} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *“มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ”* ในคอลัมน์ ธรรมะได้ธรรมาสัน, (หนังสือพิมพ์ข่าวสด ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า “...ไตรสิกขา หมายถึง สิกขา ๓ คือ สีล เรียกว่า สีลสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญาสิกขา...”^{๑๔}

โดยสรุป ไตรสิกขา ก็คือสิกขา ๓ หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่างคือ

๑) อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทางกาย วาจา) อย่างสูง คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ให้ถูกต้องตามหลักจุดศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึง ปฏิบัติอยู่ในหลัก มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และ สันโดษ

๒) อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่การบำเพ็ญสมถกรรมฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยสัจจันจนได้ บรรลุฌาน ๔

๓) อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (รู้แจ้งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่ การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุวิชชา ๘ คือเป็นพระอรหันต์^{๑๕} เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า สีล (morality) สมาธิ (concentration) และปัญญา (wisdom)

๒.๒.๒ หลักไตรสิกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายหลักไตรสิกขาไว้ในเรื่อง “พระพุทธศาสนา พัฒนาคณและสังคม”^{๑๖} ว่า การศึกษา (สิกขา) แยกย่อยออกไปเป็น ๓ ด้าน โดยสอดคล้องกับ องค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิต ของมนุษย์ ที่มี ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑) **อธิศีลสิกขา** คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี สิ่งแวดล้อม ที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๘๔.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๗.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนา พัฒนาคณและสังคม, (จัดพิมพ์ในระบบเครือข่าย โดยสำนักงาน เลขาธิการรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO Secretariat)).
[Online]. Available: <http://www.seameo.org/vl/payutto/index.htm> สืบค้นวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐.

(๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่น

(๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวขอบเขตของศีลไว้ว่า ศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก คือถ้าภายนอกเรียบร้อยตามวินัย แม้ใจจะเสียไปบ้างก็ไม่นับว่าเสียในส่วนศีล^{๒๑} ดังนั้นพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงได้แบ่งศีลออกเป็นหมวดใหญ่ๆ ๔ หมวด^{๒๒} คือ

(๑) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีการกำหนดกติกา ตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาส หรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่และกิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น เช่น โรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน สำหรับสังคมคลุหัตถ์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล ๕

(๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทริยสังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ ให้ดู ฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหู แสวงหาความรู้เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อินทรีย์ คือ

๑) รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งใด รายการใดดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับรูรับฟังสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์

๒) ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังเป็นต้นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสียสุขภาพ เสียการทำงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพฯ: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๕.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนา พัฒนาคนและสังคม, ๒๕๔๕.

๓) ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟัง ให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

(๓) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวะบริสุทธิ์) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิฉาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ กือหาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพพึงมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม
- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิต และสังคมในทางใดทางหนึ่ง
- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านปัญญา
- เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ
- เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีพมาด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญจัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

(๔) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิวสนา) พฤติกรรมของมนุษย์ ในที่สุดก็มาถึงการกิน ใช้เสพบริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อมลภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟุ้งา ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนมัตตัตถุญตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุดปัจจัยปฏิวสนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศิลพหวนนี้มีหลักในการปฏิบัติดังนี้

๑) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่าการมี-ใช้-บริโภคสิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็น จุดหมายของชีวิต แต่มันเป็นปัจจัย เครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เรา สามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

๒) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค ใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่น การสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่งและเชื้อโรค เป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็ว ทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้แสดงฐานะกัน ตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

๓) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภทและคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภค ตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

๔) สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งที่ทำลายสุขภาพ เป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือ ความโก้หรูหร่า เป็นต้น

๒) **อธิจิตตสิกขา** หมายถึงการฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจ เป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ หรือ เจตนาและเป็นไปตาม เจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนา ให้ดีงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำ พฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุข ความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ

ยิ่งไปกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่มีความ เพียรพยายามที่จะคิดค้น ไม่ทอดทิ้ง ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมี จิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พุ้งพล่าน กระวนกระวาย คือต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึก ทะลุได้ และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

การพัฒนาจิตใจนี้มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกง่าย ๆ ว่า "สมาธิ" และ อาจแยก ออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตใจในด้านต่างๆ คือ

๑) พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น หลักอิทธิบาท ๔ จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กตัญญูกตเวทิตา หิริ คือ ความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว โศดตปปะ คือ ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่วร้ายขลาดต่อทุจริต การวะ คือ ความเคารพ ความใส่ใจรู้จักให้ ความสำคัญแก่สิ่งนั้นๆ อย่างถูกต้องเหมาะสม มัทวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่กระด้าง

๒) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แก่กล้าสามารถ ทำกิจหน้าที่ได้ผลดี เช่น ฉันทะ คือความใฝ่รู้ใฝ่ สร้างสรรค์ วิริยะอุตสาหะ จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ หรือสิ่งที่ทำ สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง อธิฐาน

คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ตบะ คือ พลังเพากิเลส สติ คือ ความระลึกรู้ได้ สมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่นแน่ว
แน่น

๓) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้
มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่างโดยเฉพาะ เช่น
ปราโมทย์ คือความร่าเริง สดชื่น ปิติ คือ ความอิ่มใจ ปัสสัทธิ คือ ความสงบเย็น สุข คือ ความคล่องใจ
สันติ คือ ความสงบ เกษม คือ ความปลอดโปร่ง สติภาพ คือ ความเย็นสบาย เสรีภาพ คือ ความมีใจเสรี
เป็นอิสระ ปรีโยทาดตา คือ ความผ่องใส ภูมิวิริยาคัตตา คือ ความมีใจไร้พรมแดน

การพัฒนาในด้านจิตใจนี้ เมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไป ความสำคัญของสมาธิที่เป็นแกน หรือเป็น
ศูนย์กลาง จะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น และเมื่อสมาธิเจริญขึ้นไปจนจิตแน่วดัง อยู่ตัวอย่างแท้จริงแล้ว ผู้นำเพ็ญ
สมาธินั้นก็จะบรรลุภาวะจิตที่เรียกว่า "ฌาน" ซึ่งเป็นสมาธิจิตขั้นสูง

การพัฒนาจิตใจ หรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้ แม้จะมีประโยชน์มากมาย นำไปใช้เพื่อ
วัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิต และในด้านการหาความสุข ทางจิตใจ แต่คุณค่าแท้จริง
ที่ท่านมุ่งหมาย ก็คือเพื่อเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา

การทำงานทางปัญญาที่ยังละเอียดซับซ้อน และลึกซึ้งมากขึ้น ก็ยังต้องการสมาธิจิตสูงขึ้น
การพัฒนาจิตใจหรือสมาธินี้จึงมีความสำคัญมาก

๓) **อธิปัญญาศึกษา** หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัว
นำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมี
ปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัว ปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อ
จิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอะไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญา
เป็นเรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้าน และมี หลายขั้นหลายระดับ เช่น

๑) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ความรู้ความเข้าใจ
ข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน การรับรู้เรียนรู้อย่าง
ถูกต้องตามเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็น ความรู้จักจับสาระของความรู้หรือ
เรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้ ความรู้จัก
สื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตาม เห็นตาม เป็นต้น การคิดการ
วินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์ห้วงสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราว
ต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา และทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้ ความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือ
บริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผล ตามที่มุ่งหมาย ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ ข้อมูลและ
องค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็น
ใหม่ๆ ได้

๒) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่อิงอาศัย สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการ ที่ชีวิต สังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมา และจะเป็นไป ตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตน ประกอบ สร้างสม จัดสรร และ มีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า เป็นไปตามกรรม

๓) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขาร คือโลกและชีวิต ที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ จนสามารถ วางใจ ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

การศึกษา ๓ ด้านที่เรียกว่าไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา นี้ เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการ พัฒนาค้น จากหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรม และข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย อย่างที่เรามักเห็นหรือได้ยินเป็นหมวดๆ หรือเป็นชุดๆ มี ๓ ข้อบ้าง ๔ ข้อ บ้าง ๕ ข้อบ้าง ฯลฯ หลักธรรมแต่ละหมวด แต่ละชุดเหล่านั้น ก็คือข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมในขั้นตอน หรือในส่วนปลีกย่อยต่างๆ แต่ละหมวด แต่ละชุดมักจะมีสาระบางส่วนของไตรสิกขา ครอบทั้ง ๓ อย่าง ประสานหรือ บูรณาการกันอยู่ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งตามความเหมาะสมกับกรณีนั้นๆ

หลักไตรสิกขา มีความสัมพันธ์กับหลักอัฐังคิกมรรค คือ มรรคมีองค์ ๘ (เรียกเต็มๆ ว่า อริยอัฐังคิกมรรค) ซึ่งแปลว่า ทางมีองค์ ๘ ที่รู้จักกันในชื่อว่าทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา/The Middle Way) นั้น เมื่อย่นย่อลง ก็ได้เท่ากับไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแต่ในทางสายกลาง จัดเอาปัญญาขึ้นก่อนเท่านั้น

ข้อ ๑ และ ๒ จัดเป็น ปัญญา คือ

๑) เห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ในระดับสูง คือ เห็นในอริยสัจ ๔^{๒๓} ไตรลักษณ์ ๓^{๒๔} ปฏิจสมุปปาทหรืออิทัปปิจจตา ๑๒^{๒๕} ในระดับทั่วไป คือ เห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เห็นพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งสูงสุด เป็นต้น

๒) ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) ได้แก่ ในระดับสูง คือ เนกขัมมะสังกัปปะ (ดำริชอบในการออกจากกาม) อปยาปาตสังกัปปะ (ดำริชอบในความไม่พยาบาท) และอวิหิงสาสังกัปปะ (ดำริชอบในความไม่เบียดเบียน) ในระดับทั่วไป คือ มโนสุจริต การกระทำชอบทางใจ จัดอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐^{๒๖}

^{๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๔/๑๖.

^{๒๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

^{๒๕} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑/๑ ; ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๑.

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๓๖๓ ; อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๕/๒๓๑.

๒.๑ ไม่คิดอยากได้ของผู้อื่น

๒.๒ ไม่มีจิตคิดร้ายต่อผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณา

๒.๓ มีความเห็นชอบ เช่น ทานมีผล การบูชามีผล วิบากกรรมดีกรรมชั่วมี เป็นต้น

ข้อ ๓ ข้อ ๔ และข้อ ๕ รวม ๓ ข้อ จัดเป็นศีล คือ

๓) เจริญชอบ(สัมมาวาจา)ได้แก่จิตสุจริต ๔ กระทำชอบทางวาจา จัดอยู่ในกุศลกรรม

บท ๑๐

๓.๑ ละการพูดเท็จ ไม่กล่าวคำโกหกเพราะเห็นแก่ประโยชน์ตนหรือผู้อื่น

๓.๒ ละการพูดคำส่อเสียด สมานฉันท์ความแตกร้าง ส่งเสริมความสมัคร

๓.๓ ละคำพูดหยาบ พูดแต่คำอ่อนหวาน

๓.๔ ละการพูดเพ้อเจ้อ พูดคำที่มีเหตุผล มีสาระประโยชน์ และถูกกาลเทศะ

๔) กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) ได้แก่ กายสุจริต ๓ การกระทำชอบทางกาย จัดอยู่ใน

กุศลกรรมบท ๑๐

๔.๑ ละการฆ่า การเบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูล

๔.๒ ละการขโมยสิ่งของๆ ผู้อื่น เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๔.๓ ละการประพฤติดีกในกาม การล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ

๕) เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) ได้แก่ อาชีพปาริสุทธิ จัดอยู่ใน วิริยสังวร รวมอยู่ในสังวร ๕ และ ข้อ ๖ ข้อ ๗ และข้อ ๘ รวม ๓ ข้อ จัดเป็นสมาธิ

๖) พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ในระดับสูง คือ ปธาน ๔^{๒๖} คือ เพียรปิดกั้นขันธ์ยังกุศลธรรม เพียรละบาป เพียรก่อกุศลธรรม และเพียรรักษากุศลธรรม ในระดับทั่วไป คือ มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ มีความมานะพยายาม เป็นต้น

๗) ระลึกชอบ (สัมมาสติ) ในระดับสูง คือ สติปัญฐาน ๔^{๒๗} ได้แก่ การตั้งสติกำหนดพิจารณา กาย เวทนา จิต และธรรม ในระดับทั่วไป คือ ความมีสติ คือ ความระลึกได้ นึกได้ สำนึกรู้ตัวอยู่เสมอ และสัมปชัญญะ คือ ความรู้ชัดในสิ่งที่นึกได้ เข้าใจชัดตามความเป็นจริง จัดอยู่ในธรรมมีอุปการะมาก^{๒๘}

^{๒๖} ๐.๖๕๖๖. (ไทย) ๒๑/๖๕/๘๕.

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๗/๒๕๖.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๘/๒๕๖.

๘) ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) ในระดับสูง คือ ฌาน คือ การเพ่ง ๔^{๓๐} ได้แก่ ปฐมฌาน
ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ในระดับทั่วไป คือ ความตั้งจิตมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้และคิด
วิเคราะห์อย่างตั้งใจ อคทน ขันหมั่นเพียร
สามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒ แสดงความสัมพันธ์ของหลักไตรสิกขา มรรค ๘ และหลักหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

ไตรสิกขา ๓	มรรค ๘	หมวดธรรมที่เกี่ยวข้อง
อริสัสสิกขา	เจรจาชอบ (สัมมาวาจา)	วจีสุจริต ๔
	กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ)	กายสุจริต ๓
	เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)	อาชีวะปาริสุทธิ
อริจิตตสิกขา	พยายามชอบ (สัมมาวายามะ)	ปธาน ๔ (ระดับสูง)
	ระลึกรู้ชอบ (สัมมาสติ)	สติปัฏฐาน ๔ (ระดับสูง)
	ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ)	ฌาน ๔ (ระดับสูง)
อริปัญญาสิกขา	เห็นชอบ (สัมมาทิฐิ)	อริยสัจ ๔ (ระดับสูง) ไตรลักษณ์ ๓ (ระดับสูง) ปฏิจตสมุปบาท ๑๒ (ระดับสูง)
	ดำรงชอบ (สัมมาสังกัปปะ)	เนกขัมมะสังกัปปะ (ระดับสูง) อพยาบาทสังกัปปะ (ระดับสูง) อวิหิงสาสังกัปปะ (ระดับสูง)

จากตารางที่ ๒ พบว่า หลักไตรสิกขานั้นมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับหลักมรรค ๘ และ
หลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำไปสู่การอธิบายหลักไตรสิกขาให้กว้างขวางและลุ่มลึกมากขึ้น รวม
ไปถึงการนำหลักธรรมไปสู่การจัดการศึกษาและพัฒนาตนเองของเด็กและเยาวชนได้หลากหลายมาก
ยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหัวข้อธรรมในระดับสูง ไม่สามารถที่จะวัดผลประเมินได้ด้วยการสังเกต
พฤติกรรมได้ อีกทั้งในการพัฒนาสำหรับเด็กและเยาวชน ระดับธรรมที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนจึง
ควรพิจารณาตามวัยเป็นสำคัญ

^{๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒/๔.

๒.๒.๓ แนวคิดในการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน

เมื่อกล่าวถึงการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า คือ การจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาในรูปแบบโรงเรียนวิถิพุทธ โดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “โรงเรียนวิถิพุทธ ปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ” ว่า ปัจจุบันเป็นยุคแห่งการปฏิรูปการศึกษา เพื่อสนองความต้องการของชีวิตและสังคมให้คนมีคุณภาพ และปฏิบัติตนไม่รุกรานเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และกล่าวว่า ลักษณะสำคัญประการแรกของการปฏิรูปการศึกษา คือ การยอมรับและจัดดำเนินการให้การพัฒนาคบเป็นแกนและเป็นฐานการพัฒนาทุกอย่าง เพราะการศึกษา คือ เรื่องของชีวิตทั้งหมดที่ต้องศึกษาเรียนรู้ เพื่อปฏิบัติต่อสถานการณ์ต่างๆ ให้ได้ผลดี และเป็นอยู่ให้รอดให้ดีท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทั้งหลายที่ชีวิตเกี่ยวข้องต้องประสบอยู่ตลอดเวลา การศึกษาจึงเริ่มต้นตั้งแต่คนเกิดมา การปฏิรูปการศึกษาต้องเป็นตัวประสานประโยชน์ให้เกื้อหนุนกันทั้งที่บ้าน วัดและโรงเรียน รวมไปถึงสังคมชุมชนและประเทศชาติ ซึ่งโรงเรียนวิถิพุทธมีหลักการชัดเจนที่จะนำไปสู่จุดหมายนั้น^{๓๓} ทำให้เรามั่นใจว่าโรงเรียนวิถิพุทธเป็นการเริ่มต้นการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริง และเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน

คำว่า “วิถิ” คือ มรรคหรือแนวทาง วิถิพุทธจึงหมายถึงแนวทางดำเนินชีวิตแบบชาวพุทธ (Buddhist Way of Life) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ เครื่องแสดงถึงวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ คือ มรรคมีองค์แปด สรุปลงในไตรสิกขา ได้ดังนี้

- ๑) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นอริสัลลสิกขา (ศีล)
- ๒) สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นอริจิตตสิกขา (สมาธิ)
- ๓) สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นอริปัญญสิกขา (ปัญญา)

ดังนั้น วิถิพุทธ จึงหมายถึงการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โรงเรียนวิถิพุทธ จึงหมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภavana ๔ คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิต และปัญญา ดังนั้นกระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถิพุทธ ต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร นั่นคือมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระ และกิจกรรมเข้าด้วยกัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ โรงเรียนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษา ดังนั้น ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีไตรสิกขาขณะที่ยืน อยู่ เดิน และฟัง ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันของนักเรียน

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “โรงเรียนวิถิพุทธ ปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ” บทความใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิพุทธ, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๘.

เมื่อมีไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาดังกล่าวมาแล้วผลที่ตามมา ก็คือ ผู้เรียนจะได้รับพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านไปพร้อมกัน ได้แก่

- ๑) พัฒนาการทางกาย (กายภาวนา)
- ๒) พัฒนาการทางสังคม (ศีลภาวนา)
- ๓) พัฒนาการทางจิต (จิตภาวนา)
- ๔) พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา)

ผู้เรียนที่มีพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านนี้จะเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑) พัฒนาการทางกาย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีพและพัฒนากายทางปัญญา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง

๒) พัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นผลจากการยึดมั่นในศีลธรรม รักษาระเบียบวินัย และจรรยาบรรณจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี

๓) พัฒนาการทางจิต ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการให้มีสติ สมาธิ และคุณธรรมอื่นๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนมีความสุข

๔) พัฒนาการทางปัญญา ซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการบริหารจัดการให้มีสติ สมาธิ ทำให้เป็นผู้มีความคิดที่มีเหตุผลตามความเป็นจริง เช่น เชื่อในการทำดีละความชั่ว กฎแห่งกรรม และมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างถ่องแท้

เนื่องจากพัฒนาการทั้ง ๔ ด้าน ถือเป็นเป้าหมายของโรงเรียนโดยปกติทั่วไปอยู่แล้ว ดังที่เรา มักได้ยินกันมาเสมอๆ ว่าการศึกษาไทยมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ถ้าโรงเรียนวิถีพุทธก็กำหนดให้พัฒนาการทั้ง ๔ ด้าน เป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาเหมือนกันแล้ว โรงเรียนวิถีพุทธก็ไม่ต่างจากโรงเรียนปกติทั้งหลาย

คำตอบชัดเจนในเรื่องนี้ปรากฏในมติมหาเถรสมาคมที่อ้างมาแล้วข้างต้นว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไป แต่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ”

โรงเรียนวิถีพุทธเหมือนกับโรงเรียนระบบปกติทั่วไป ตรงที่เน้นพัฒนาการ ๔ ด้าน ของผู้เรียนเป็นเป้าหมาย ดังนั้น ผู้เรียนในโรงเรียนวิถีพุทธก็ต้องศึกษาวิชาสามัญ และวิชาเหมือนผู้เรียนโรงเรียนระบบปกติทั่วไป ข้อแตกต่างก็คือแม้โรงเรียนวิถีพุทธจะยึดพัฒนาการ ๔ ด้าน เป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษา แต่โรงเรียนวิถีพุทธจะถือว่าพัฒนาการ ๔ ด้าน เป็นเป้าหมายแบบบูรณาการที่จะต้องพัฒนาไปพร้อมกันทุกด้าน โดยไม่แยกเป็นส่วนๆ เหมือนโรงเรียนปกติทั่วไป จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาในโรงเรียนระบบปกติทั่วไปบางแห่ง จะเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งแต่ไม่ดี บางแห่งจะเน้น

ให้ผู้เรียนเป็นคนดีแต่ไม่เก่ง บางแห่งจะเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งและดีแต่ไม่มีความสุข โรงเรียนวิถิพุทธจะเน้นเป้าหมายแบบบูรณาการคือ ให้ผู้เรียนเป็นคนที่ทั้งเก่งทั้งดีและทั้งมีความสุข

คำว่า “เป้าหมายแบบบูรณาการ” ในกรณีนี้ หมายความว่า นอกจากความเป็นคนเก่ง ดี และมีสุข จะเป็นคุณลักษณะที่ต้องไปด้วยกันอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการยังมีปฏิสัมพันธ์แบบเกื้อหนุนส่งเสริมกันและกันอีกด้วย เช่น การเป็นคนดีด้วยศีลจะทำให้มีวินัยในการเรียน ผลที่ตามมาคือเรียนเก่งขึ้น การเป็นคนมีความสุขด้วยสติและสมาธิจะทำให้ตั้งใจเรียนและเรียนเก่งขึ้น การเป็นคนเรียนเก่งด้วยปัญญาจะทำให้เป็นคนดีที่ไม่เห็นแก่ตัวเพราะปัญญาช่วยให้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา คำถามที่ตามมาก็คือ โรงเรียนวิถิพุทธจะจัดการศึกษาอย่างไรจึงจะได้ผลผลิตเป็นคนที่ทั้งเก่ง ทั้งดี และทั้งมีความสุข เพื่อตอบคำถามนี้ เราต้องพิจารณาเรื่องการประกันคุณภาพโรงเรียนวิถิพุทธ^{๓๒}

นอกจากนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวย่ำว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนเพื่อให้เกิดการศึกษา คนก็ต้องเรียนรู้ เราต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง การเรียนต้องเป็นแกน และต้องมีอะไร เพิ่มเข้ามาให้แก่ชีวิตด้วย คือได้ความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ได้ความงอกงามขึ้นมา ได้วิธีการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ได้วิธีปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ เรียนในแง่ที่ว่า ทั้งให้รู้ ทั้งทำให้ได้ ทำให้เป็น ทั้งคำว่า เรียน ศึกษา ฝึกหัด พัฒนานี้เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ สิ่งที่จะทำให้เด็กสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ก็คือการเรียน พ่อแม่เป็นศูนย์กลางที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการวางรากฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่เด็ก การเลี้ยงคือการกระบวนการช่วยเหลือเกื้อหนุน ให้เด็กเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา ความไม่รู้คือศักยภาพที่จะทำให้เกิดปัญหา ทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ผิดพลาด ถ้าจะให้กระบวนการเรียนรู้ได้ผลจริง จะต้องให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ระบบชีวิตของมนุษย์ตามธรรมชาติ แบ่งระบบแห่งกระบวนการเรียนรู้ออกได้เป็น ๓ ระบบ ในฐานะเป็นกระบวนการที่ทำงาน คือ

๑) เป็นระบบปัจจัยของชีวิต

- องค์ประกอบของชีวิตและการดำเนินชีวิต
- ความสัมพันธ์เชิงปัจจัยของชีวิตทั้ง ๓ ด้าน ในกระบวนการเรียนรู้
- จริยธรรมที่แท้ เป็นระบบความสัมพันธ์ของชีวิตทั้ง ๓ ด้าน

๒) เป็นระบบการสื่อสารสัมพันธ์กับโลกทางอินทรีย์ ๖

- จุดแยกจากกระบวนการเสพสู่กระบวนการศึกษา

๓) เป็นระบบสัมพันธ์ของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

- ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณา

^{๓๒} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “โรงเรียนวิถิพุทธเพื่อสังคมไทย” บทความใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิพุทธ, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๒-๓๔.

- ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโมสะ คือ สื่อข้างนอก โดยเฉพาะกัลยาณมิตร^{๓๓}

ด้วยความสำคัญของการพัฒนาตนเองดังกล่าว พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงโรงเรียนวิถิพุทธเพื่อสังคมไทยว่า หลักการและเหตุผลของการดำเนินการโรงเรียนวิถิพุทธ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน มหาเถรสมาคมจึงมีมติสนับสนุนโรงเรียนวิถิพุทธ การเปรียบเทียบโรงเรียนวิถิพุทธกับโรงเรียนระบบปกติทั่วไป และเรื่องเกี่ยวกับการประกันคุณภาพโรงเรียนวิถิพุทธ^{๓๔}

เพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธเป็นจริงมากขึ้น กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ชี้แจง ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธว่า ประกอบด้วย ๔ ด้านใหญ่ คือ

๑) ด้านปัจจัย มาตรฐานที่ต้องการคือ โรงเรียนมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่ดีในวิถิพุทธ มีการบริหารจัดการมีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

๒) ด้านกระบวนการ มาตรฐานที่ต้องให้เกิดคือ โรงเรียนจัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในชีวิต

๓) ด้านผลผลิต มาตรฐานที่ต้องให้เกิดคือ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะ กิน อยู่ คู่ พัง เป็น ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข

๔) ด้านผลกระทบ มาตรฐานที่ประสงค์ให้เกิดคือ วัด บ้าน โรงเรียนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธและเกิดความสมานฉันท์ ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถิพุทธอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนวิถิพุทธ มีรูปแบบพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา แนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธ ประกอบด้วยการบริหารจัดการโรงเรียน การจัดวิถิพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา การพัฒนาคุณลักษณะบุคลากรที่คาดหวัง และการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถิพุทธและชุมชน^{๓๕}

อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาต้องคำนึงร่างกายและวุฒิภาวะทางอารมณ์ตามวัยของเด็กและเยาวชนด้วย ดังที่ สมิทฺธิ สระอุบล กล่าวถึงการพัฒนาเยาวชนเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความสำคัญของเยาวชนต่อครอบครัวถือตามหลักทิส ๖ ในทางพระพุทธศาสนาต่อชุมชนและสังคม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาเยาวชน คือเยาวชนมีเกียรติ สิทธิ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกับผู้ใหญ่ การพัฒนานั้น เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเฉพาะ

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๓๔} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “โรงเรียนวิถิพุทธเพื่อสังคมไทย” หน้า ๑๕-๔๔.

^{๓๕} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ กระทรวงศึกษาธิการ” บทความใน โรงเรียนวิถิพุทธ, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕-๕๓.

กลุ่มเยาวชนเป็นช่วงชีวิตที่คาบเกี่ยวระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ เยาวชนเป็นผู้ได้รับการพัฒนาและสามารถเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ แต่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นขบวนการที่สลับซับซ้อนและต้องลงทุนสูง จึงต้องมีความตระหนักว่า พัฒนาการของวัยรุ่น ทางด้านร่างกาย ทางด้านอารมณ์ ทางสังคม และทางสติปัญญา ความต้องการของวัยรุ่นมีความต้องการสัมฤทธิ์ผล ความต้องการได้รับการยกย่องจากผู้อื่น ความต้องการความเป็นระเบียบ ความต้องการแสดงออก ความต้องการพึ่งตนเอง ความต้องการไมตรีสัมพันธ์ ความต้องการความเข้าใจตนเองและผู้อื่น ความต้องการขอความช่วยเหลือ ความต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น ความต้องการยอมรับผิด ความต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ความต้องการเปลี่ยนแปลง ความต้องการอดทน ความต้องการคบเพื่อนต่างเพศ และความต้องการที่จะก้าวร้าวหรือรุกรานผู้อื่น ความสนใจของวัยรุ่น ด้านต่างๆ เช่นความสนใจเรื่องสุขภาพ ความสนใจเรื่องเพศ ความสนใจเรื่องการเลือกอาชีพ ความสนใจนันทนาการ ความสนใจคันคว้า ความสนใจสร้างนิสัยการเรียนดี ความสนใจเรื่องคุณสมบัติส่วนตัว และความสนใจเรื่องปรัชญาชีวิต ดังนั้น แนวทางและหลักในการพัฒนาเยาวชน ต้องมีองค์ประกอบดังนี้ ๑) มีหลักสูตร รูปแบบการฝึกอบรมที่ดีและหลากหลาย ๒) มีวิทยากรที่ดี มีคุณภาพ ๓) มีสื่อการอบรมที่ดี ช่วยดึงความสนใจของผู้เข้าอบรม ๔) มีการจัดการที่ดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเจ้าหน้าที่ การประสานแผน และ ๕) มีการดำเนินการที่ดี^{๓๖}

ดังนั้น เพื่อการนำไปสู่ความเป็นจริงที่ว่า ควรจัดการศึกษาอย่างไรให้กับเด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำ “ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” โดยปริกษาหารือกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตัวชี้วัดนี้เป็นเหมือนแผนที่เดินทางหรือคู่มือซึ่งโรงเรียนแต่ละแห่งสามารถกำหนดตัวชี้วัดเพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ก็ได้ขึ้นอยู่กับบริบทและความเหมาะสมของแต่ละแห่งในการนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยปัจจัย ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ปัจจัยนำเข้า (Input)

๒) ปัจจัยกระบวนการ (Process)

๓) ปัจจัยผลผลิต (Output)

๔) ปัจจัยผลกระทบ (Impact)

ในปัจจัยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๓๖} สมิทธี สระอุบล, การพัฒนาเยาวชน, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔), หน้า ๔๐-๔๒.

๑. ปัจจัยนำเข้า (Input)

ปัจจัยนำเข้า คือสิ่งที่โรงเรียนจะต้องใส่เข้าไปในเบื้องต้นเพื่อเป็นทุนประเดิมในการดำเนินการ เช่น โรงเรียนมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่ดีในวิถีพุทธ มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาตามไตรสิกขา มีรายละเอียดดังนี้

ในด้านบุคลากร มีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกให้ผู้บริหารและครูอาจารย์มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ ลด ละ เลิกอบายมุข ถือศีล ๕ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี นี่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำบางโรงเรียนอาจกำหนดมาตรฐานเพิ่มเติมว่าครูที่จะสอนวิชาพระพุทธศาสนา ต้องผ่านการฝึกอบรมด้านนี้มาก่อนหรือสอบได้ธรรมศึกษาตรี

ในด้านการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธ ควรร่วมมือกับผู้ปกครองวัดและชุมชนอย่างใกล้ชิดเพื่อให้เกิดสามประสานคือ บ้าน วัด โรงเรียน (บ ว ร) เช่น แต่งตั้งพระสงฆ์ ผู้แทนชุมชน และผู้ปกครองเป็นกรรมการที่ปรึกษาหรือกรรมการดำเนินงานของโรงเรียน และบริหารการดำเนินงานให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ ว ร) เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

ในด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มีการร่วมกันทำหลักสูตรหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั่นคือให้มีเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกันเรื่องนี้มีความสำคัญมาก กระทรวงศึกษาธิการน่าจะจัดทำตัวอย่างสาระการเรียนรู้แบบบูรณาการนี้ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินการต่อไป และพระสงฆ์ต้องไปเป็นที่ปรึกษาด้านนี้ประจำโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อช่วยให้ผู้บริหารและครูอาจารย์เกิดความมั่นใจ

ในด้านสภาพแวดล้อมของโรงเรียน มีการยึดหลักเรื่องความสะอาด (ศีล) สงบ (สมาธิ) และสว่าง (ปัญญา) คือจัดสภาพภายในโรงเรียนให้สะอาดปราศจากสิ่งเสียดัด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียน สว่างทางปัญญาด้วยปัญญาเทศและคติธรรมคำขวัญต่างๆ เป็นต้น

๒. ปัจจัยกระบวนการ (Process)

ปัจจัยกระบวนการ คือ วิธีที่ครูอาจารย์ดำเนินการอบรมสั่งสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปัจจัยกระบวนการนี้เป็นการตอบคำถามว่าครูอาจารย์ควรทำอะไรบ้าง เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขมาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการ คือครูอาจารย์ได้ทำการจัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต

ประเด็นแรกคือ จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการเจริญปัญญา เพื่อใช้ในการเรียนการสอนและในกิจกรรมต่างๆ เช่น ฝึกให้ผู้เรียนใช้สติและสมาธิในการเรียน การสอบ การเล่นเกมกีฬา

และการทำกิจกรรมทั่วไป โรงเรียนวิถิพุทธต้องกำหนดเป็นเป้าหมายว่า เมื่อฝึกอบรมให้ผู้เรียนมีสติและสมาธิดีขึ้นแล้ว ปัญหาของผู้เรียนย่อมจะดีขึ้นและผลสัมฤทธิ์ในการศึกษาจะดีขึ้นไปด้วย

แท้ที่จริง โรงเรียนวิถิพุทธยึดหลักสำคัญในการจัดการศึกษาที่ว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และปฏิบัติ ครูอาจารย์ทำหน้าที่แนะนำให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อผู้เรียนในโรงเรียนวิถิพุทธมีโยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาโดยแยกคาย เป็นวิธีการคิดใคร่ครวญไว้อย่างมีเหตุผลตามหลักปฏิจสมุปบาท หมายถึง การพิจารณาโดยมีเหตุปัจจัยเป็นพื้นฐานการคิดก็จะรู้จักแสวงหาปัญญาให้ครบทั้ง ๓ ประการ คือ

๑) สุตมยปัญญา (ความรู้เกิดจากการรับรู้ข้อมูลหรือรู้จำ)

๒) จินตามยปัญญา (ความรู้เกิดจากการคิดหรือรู้คิด)

๓) ภาวนามยปัญญา (ความรู้เกิดจากการทำหรือรู้ทำ)

เมื่อผู้เรียนมีโยนิโสมนสิการก็จะสามารถเลือกฟังหรืออ่านเรื่องที่ตีมีประโยชน์ สุตมยปัญญาก็เกิดขึ้น และเมื่อผู้เรียนมีโยนิโสมนสิการ สามารถคิดวิเคราะห์เรื่องที่อ่านหรือฟังมานั้นอย่างชาญฉลาด ผลที่ตามมาคือจินตามยปัญญา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปัญญา สุตวินิจจินี” แปลว่า “ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยสุตะ” หมายความว่า จินตามยปัญญาทำหน้าที่ตรวจสอบวิเคราะห์เรื่องราวที่รับรู้ข้อมูลมาจากแหล่งต่างๆ เมื่อพินิจพิจารณาแล้วเห็นว่าน่าจะไปใช้ในชีวิตจริง การลงมือปฏิบัติก็ตามมา ความรอบรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติซึ่งเป็นประสบการณ์ตรง เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

การเรียนการสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ มุ่งให้ผู้เรียนได้ปัญญาทั้งสามประการ เช่น ในขณะที่เรียน การจดจำคำบรรยายของครูจัดเป็นสุตมยปัญญา กระบวนการคิดตามคำบรรยายจนเกิดความเข้าใจที่เรียนว่า Internalization จัดเป็นจินตามยปัญญา ทักษะที่เกิดจากการเรียน จัดเป็นภาวนามยปัญญา จะเห็นได้ว่า ในการจัดการศึกษาที่มุ่งสร้างปัญญาทั้งสามไปพร้อมๆ กันอย่างนี้ บทบาทของครูในฐานะกัลยาณมิตรคือ ผู้ป้อนข้อมูลให้เกิดสุตมยปัญญายังสำคัญมาก ถ้าครูป้อนข้อมูลผิด ผู้เรียนก็จะจำไปผิด ถ้าครูไม่สอนวิธีคิดวิเคราะห์ข้อมูล บางทีผู้เรียนก็คิดเองไม่เป็น แต่ถ้าครูคิดให้ดูเป็นตัวอย่าง ผู้เรียนก็จะหัดคิดตามจินตามยปัญญา ก็จะแตกหน่อในจิตใจของผู้เรียนต่อไป สามารถคิดเองได้ ในการฝึกทักษะหรือภาคปฏิบัติก็เช่นเดียวกัน ถ้าครูเป็นตัวอย่างที่ดี บทบาทของครูในฐานะที่สอนให้รู้ทำให้ดู และอยู่ให้เห็นจึงสำคัญมากสำหรับการสร้างปัญญาทั้งสามประการ

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องศีลธรรม การที่ครูสอนอย่างไรแล้วทำอย่างนั้นจะมีอิทธิพลต่อผู้เรียนเป็นที่สุด ดังนั้น ในการพูดถึงครูในฐานะปัจจัยนำเข้าของโรงเรียนวิถิพุทธจึงมีการกำหนดไว้ว่า “ครูมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) มีศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี” นั่นคือในเรื่องการสอนศีลธรรม ครูต้องสอนให้รู้ ทำให้ดู และอยู่ให้เห็น

๓. ปัจจัยผลผลิต (Output)

ปัจจัยผลผลิต เป็นเรื่องที่กำหนดว่าผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนวิถีพุทธ จะต้องได้รับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้ “ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (ภาวนา ๔) ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข”

ประการแรก ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทางกายก็คือ เริ่มตั้งแต่สอนให้รู้จักกินอยู่อย่างมีคุณภาพ บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ คือ เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ให้ได้คุณค่าแท้หลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นคุณค่าเทียมด้วยวิธีคิดเป็น โยนิโสมนสิการ มุ่งเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค นอกจากนี้ยังสอนให้ดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ ผู้เรียนจะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ประการที่สอง ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทางสังคม เป็นคนดีมีศีล ๕ มีจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ ที่สำคัญคือเป็นคนรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ และตรงต่อเวลา พร้อมทั้งจะทำงานเป็นทีม

ประการที่สาม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทางจิต เช่น มีสติและสมาธิเป็นพื้นฐานในการศึกษาเล่าเรียนและในการทำงานต่อไป มีสุขภาพจิตดีแจ่มใสร่าเริงเบิกบาน โดยเฉพาะเด็กจะมีความสุขในการศึกษาเรียน การอบรมให้เด็กมีความสุขในการศึกษาเล่าเรียนนี้เป็นหัวใจสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธ

ประการที่สุดท้าย ผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้านปัญญา เช่น มีศรัทธาที่ถูกต้องในพระรัตนตรัยเป็นคนใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง สนใจศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต ที่สำคัญคือมีทักษะในการคิดด้วยโยนิโสมนสิการ สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้ด้วยสติปัญญา ไม่ใช่ความรุนแรงในการแก้ปัญหาไม่หาทางออกด้วยการคิดสั้นฆ่าตัวตาย เป็นต้น

๔. ปัจจัยผลกระทบ (Impact)

เมื่อโรงเรียนวิถีพุทธประสบความสำเร็จ ผลกระทบที่ตามมาก็คือ “วัด บ้าน โรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ และเกิดความสามัคคีร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง”

ความเชื่อมั่นว่า โรงเรียนวิถีพุทธจะช่วยแก้ปัญหาศีลธรรมในเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน ในเรื่องปัญหาเรื่องยาเสพติด เรื่องเพศหรือเรื่องอบายมุข สังคมไทยกำลังอ่อนแอเพราะปัญหาเหล่านี้ระบาดหนักในเด็กและเยาวชน โรงเรียนวิถีพุทธเป็นความหวังสำคัญสำหรับจะช่วยแก้ปัญหาวิกฤตทางศีลธรรม นี่คือผลกระทบโดยตรงที่มีต่อสังคมไทยโดยรวมปัญหาศีลธรรมเป็นเรื่องที่ขยายกว้างไปทั่วประเทศ จึงจำเป็นที่ทุกฝ่ายคือทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน จะต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหานี้เสมือนหนึ่งเป็นวาระแห่งชาติ การปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแก้ไขไปตามลำพังคงไม่สำเร็จ ยิ่งปล่อยเวลานั้นนานไปปัญหายิ่งจะลุกลามหนักขึ้นไปอีก

โรงเรียนวิถีพุทธที่เริ่มต้นวันนี้ หากประสบความสำเร็จด้วยนอกจากจะมีคุณค่าคุณูปการมหาศาลต่อเด็กไทย และเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญของการปฏิรูปการศึกษาไทยแล้วยังจะเป็นการ

ประกาศเผยแพร่พุทธปรัชญาการศึกษาให้เป็นทางเลือกใหม่ของปรัชญาการศึกษาในระดับโลกอีกด้วย^{๓๖}

ในการศึกษารั้วนี้ ผู้วิจัยมีความปรารถนาอย่างยิ่งในการนำเอาหลักการประเมินโครงการตามตัวชี้วัดตามที่กล่าวมาแล้วนี้มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับการประเมินการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์ โดยมีกรณีการศึกษาที่ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์ วัดสวนดอก ซึ่งจะได้นำเสนอบริบทและลักษณะเฉพาะของศูนย์ฯ เป็นลำดับต่อไป

^{๓๖} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย” หน้า ๓๒-๓๔.

๒.๓ การจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก

๒.๓.๑ ความเป็นมาของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

โรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาก่อตั้งขึ้นครั้งแรกที่ประเทศศรีลังกา โดยพันเอกเฮนรี สตีล ออลคอตต์ (Henry Steel Olcott) ชาวอเมริกัน ซึ่งปรารถนาจะช่วยพุทธศาสนิกชนชาวลังกาต่อสู้กับนักเผยแผ่ศาสนาคริสต์ และนโยบายเกี่ยวกับศาสนาของรัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษ โดยจัดตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นช่วงระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา กำลังอยู่ในภาวะอันตรายอย่างยิ่ง การจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของประเทศศรีลังกา มีวัตถุประสงค์สำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และ ๒) เพื่อต่อต้านนักเผยแผ่ศาสนาคริสต์ที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนา โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นนี้มีลักษณะเป็นสถาบันอาศรัย คือ คณะครูและอาจารย์ทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ มีทั้งฆราวาสและพระภิกษุ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาและศาสนาซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของสมาคมยูวพุทธิก (Young Men Buddhist Association หรือ Y.M.B.A.) ปัจจุบันโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศศรีลังกาเจริญแพร่หลายมาก มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เกือบทุกหมู่บ้านและเกือบทุกวัด หลักสูตรที่ใช้เรียนมี ๔ ระดับ คือ ระดับชั้นต้น ชั้นกลาง ชั้นปลายและชั้นสูง วิชาที่เรียนประกอบด้วย พุทธประวัติ ธรรมะ ประวัติพุทธสาวก ประวัติพระพุทธศาสนา ลักษณะการเรียนการสอนเริ่มตั้งแต่ ๐๘.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. ทุกวันอาทิตย์ ส่วนวันธรรมสวนะ เด็กและเยาวชนจะนั่งขาวห่มขาวถือดอกไม้มารูปเทียนเพื่อมาสมათานอุโบสถศีล กิจกรรมก่อนเข้าห้องเรียน คือ การสมათานศีล ๕ กล่าวบูชาพระรัตนตรัย คาถาสรรเสริญพุทธคุณ สังฆคุณ^{๓๘}

การเข้ามาของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งเป็นช่วงระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ สภาพสังคมไทยขณะนั้น ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรม การเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกบางอย่างที่ขัดกับสังคมไทย ทำให้มีความเห็นว่า ความประเพณีของเด็กไทย ผิดเพี้ยนไปจากวัฒนธรรมเดิม ทำให้รัฐต้องออกนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว และมีนโยบายให้กระทรวงศึกษาธิการมีหนังสือถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัดให้ทางโรงเรียนกวาดขันเรื่องมารยาท การประหยัดและความสะอาดของนักเรียน ทั้งนี้เนื่องจากระยะสงครามนักเรียนไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนตามปกติ มีการประพฤติดีชั่วร้าย มั่วสุม และมีพฤติกรรมเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตก รัฐบาลขณะนั้นเล็งเห็นถึงปัญหาความมั่นคงของประเทศจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจทำให้เด็กและเยาวชนถูกชักจูงได้ง่าย กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขศีลธรรมที่เสื่อมทราม พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๑ ขึ้นเพื่อทำหน้าที่สอดส่องความประพฤติของข้าราชการ และส่งเสริมเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เด็กทั้งใน

^{๓๘} บุญผา พูลตาจักร, การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมืองเชียงใหม่, หน้า ๖-๗.

ด้านการสอนและการปฏิบัติ โดยกำหนดให้กรมสามัญศึกษาจัดแบบให้ไว้พระสวดมนต์มาตรฐาน เพื่อให้เป็นแบบเดียวกันทุกโรงเรียนและให้มีการนิมนต์พระมาเทศน์ให้นักเรียนฟังเดือนละครั้ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยของเด็ก^{๓๕}

ต่อมาประมาณ พ.ศ.๒๔๙๖-๒๕๐๐ พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองและองค์สภานายก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศพม่าและประเทศศรีลังกา ได้เห็นพระสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นจัดสอนศีลธรรมให้แก่เด็กเฉพาะในวันอาทิตย์ได้ผลดีมาก ท่านจึงได้นำแนวคิดนี้มาเผยแพร่แก่พระ เจ้าหน้าที และพระนิสิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฟัง และในปี พ.ศ.๒๕๐๑ จึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอบรมสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น ในชื่อว่า “คณะกรรมการอบรมศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน” คณะกรรมการได้ประชุมครั้งแรกเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๐๑ เมื่อพิจารณาแนวทางและหลักสูตร ให้การศึกษาอบรมสำหรับเด็กและเยาวชนแล้ว ที่ประชุมได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง ทำหน้าที่ยกร่างและร่วมกันพิจารณาหลักสูตรจนเมื่อที่ประชุมเห็นชอบแล้ว การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จึงเริ่มขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๑ มีนักเรียนมาเรียน ๗๒ คน โดยจัดสอนรวมกัน ไม่แยกเด็กเล็กและเด็กโต^{๓๖}

จึงนับได้ว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ให้กำเนิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งแรกของประเทศไทย ซึ่งมีสาเหตุการจัดตั้งแตกต่างจากโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศศรีลังกา และอาจสรุปได้ว่า การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทยนั้น สืบเนื่องจากการพิจารณาเห็นว่า สภาพสังคมมีความเสื่อมทางศีลธรรมของเด็กและเยาวชนมากขึ้น การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จึงได้วางวัตถุประสงค์ไว้ ๕ ประการ คือ

- ๑) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัยของตน
- ๒) เพื่อปลูกฝังศีลธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน
- ๓) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๔) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์
- ๕) เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา

สำหรับวิชาที่สอนและการจัดชั้นเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้แก่วิชาธรรมะ วิชาพุทธประวัติ และการอบรมกิริยามารยาท เนื่องจากปีแรกจำนวนนักเรียนและครูยังน้อยอยู่ มิได้มี

^{๓๕} สุวิมล เอกอุรุ, สภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตกรุงเทพมหานคร, หน้า ๕๐- ๕๑.

^{๓๖} บุญผา พูลทจักร, การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง เชียงใหม่, หน้า ๖-๗. .

การกำหนดชั้นเรียนแต่ให้นักเรียนทั้งหมดเรียนรวมกัน การดำเนินงานของโรงเรียนได้กำหนดหลักสูตรภาษาอังกฤษภาคพระพุทธศาสนาสำหรับชั้นปลายและชั้นสูง โดยมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้ประโยชน์จากการเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้น ให้รู้ศัพท์ภาษาอังกฤษสามารถอ่านหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาให้เข้าใจได้ ซึ่งในปัจจุบันโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งอื่นก็ได้จัดให้เป็นวิชาเลือกที่สำคัญวิชาหนึ่ง โดยใช้แบบเรียนของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต่อมา พ.ศ.๒๕๐๕ ได้ประกาศยกฐานะกิจการของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็น “แผนกโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์” โรงเรียนได้มีการปรับปรุงกิจการเพื่อความก้าวหน้าตลอดเวลา ส่วนลักษณะการเรียนการสอนนั้นพระอาจารย์ผู้สอนเป็นพระเปรียญธรรมที่จบการศึกษาจาก มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย และพระนิสิตปีที่ ๓ – ๔ ของมหาวิทยาลัย วิธีสอนใช้ทั้งแบบบรรยาย อภิปรายซักถามปัญหาให้อุปกรณ์การสอน เช่น ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ ภาพเขียนและภาพถ่าย ส่วนการสอนอบรมจิตใจนักเรียนใช้การบรรยายตามหลักสูตรฝึกปฏิบัติศาสนาพิธีกรรม รวมทั้งฝึกสมาธิด้วย ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๑๒ ได้ยกฐานะโรงเรียนเทียบเท่ากองมีระเบียบการบริหารภายในเป็นของตนเอง และเป็นส่วนพิเศษสังกัดสำนักงานเลขานุการ มีรูปแบบการบริหารในรูปของผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และมีคณะกรรมการบริหารเป็นผู้ควบคุมกิจการและดำเนินการ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายเลขานุการ และฝ่ายวิชาการ การดำเนินงานประสบผลดีทำให้โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งแรกนี้เป็นแบบอย่างของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งอื่นๆ ที่เปิดขึ้นในระยะเวลาต่อมา^{๕๐}

๒.๓.๒ รูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอีกแห่งหนึ่งที่รับรูปแบบในการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๒๕ โดยเริ่มขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๘ - ๒๕๒๙ พระครูศรีปริยัตยานุรักษ์ (ไฟ ญาณวุฑฺโฒ) อดีตเจ้าอาวาสวัดสวนดอก และเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้ปรารภถึงการสอนศีลธรรมของคณะสงฆ์ ว่าควรจัดให้มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน ให้รู้จักนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีหลักปรัชญาการศึกษาที่ได้ยึดถือมาจนถึงปัจจุบันว่า “การศึกษาคือเครื่องมือพัฒนาคน คนคือกำลังในการพัฒนาบ้านเมือง”^{๕๑} โดยอาศัยหลักการและวิธีการของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๕๐} ดวงเดือน พิศาลบุตร, โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนวันอาทิตย์, (พระนคร : โรงพิมพ์มิ่งมงคลการพิมพ์, ๒๕๑๐), หน้า ๖-๘.

^{๕๑} ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก, คู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง, (เชียงใหม่: วัดสวนดอก, ๒๕๔๘.), หน้า ๓.(เอกสารอัดสำเนา)

ลงกรณราชวิทยาลัย เป็นแม่แบบ แต่มีการปรับเปลี่ยนบางอย่างเพื่อให้เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน สถานการณ์ สถานที่ ชุมชน และสังคม

ก่อนที่กรมการศาสนาจะเข้ามาจัดวางหลักสูตรเพื่อใช้ในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปัจจุบันให้เป็นรูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ มี ๒ รูปแบบ คือ ๑) หลักสูตรของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ และ ๒) หลักสูตรของมหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ ซึ่งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งอื่นๆ ได้นำไปใช้ และปรับปรุงให้เข้ากับสภาพของวัดของตนเอง เมื่อกรมการศาสนาเข้ามาให้การอุปถัมภ์แก่โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของวัดต่างๆ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงได้กำหนดหลักการและรูปแบบ ตลอดจนรูปแบบต่างๆ เพื่อให้โรงเรียนประเภทนี้มีมาตรฐานเดียวกัน และจากการประชุมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ กรมการศาสนาได้เสนอโครงการสนับสนุนส่งเสริมต่อรัฐบาล และได้ตั้งงบประมาณอุดหนุนการทำงานเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ และในปีเดียวกันนี้ ที่ประชุมมีความเห็นว่าโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วประเทศควรมีหลักสูตรเดียวกัน ดังนั้น กรมการศาสนาจึงได้จัดทำหลักสูตรฉบับกรมการศาสนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้มีมติเปลี่ยนชื่อจากคำว่า “โรงเรียน” มาเป็น “ศูนย์” เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบราชการมาจนทุกวันนี้ ทำให้โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีหลักสูตรกลางที่มีรูปแบบเดียวกันทั่วประเทศ เนื้อหาส่วนใหญ่ในวิชาที่สอนประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับพุทธประวัติ ศาสนพิธีปฏิบัติ วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น สำหรับวิชาศาสนพิธียังไม่ได้มีการจัดทำหลักสูตร จึงใช้หนังสือศาสนพิธีฉบับกรมการศาสนา ซึ่งได้รวบรวมเกี่ยวกับพิธีต่างๆ ทางพุทธศาสนาทั้งของทางราชการและประชาชนทั่วไป เวลาเรียนและการทำการสอนปีการศึกษาหนึ่ง ต้องมีเวลาสอน ไม่น้อยกว่า ๑๒๐ ชั่วโมง หรือ ๓๐ วัน อาทิตย์ละ ไม่ต่ำกว่า ๔ ชั่วโมง^{๔๓} ซึ่งหลักสูตรและการเรียนการสอนดังกล่าวนี้ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอกก็ได้ยึดถือเป็นหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนจนถึงปัจจุบัน และมีการเพิ่มเติมวิชาเลือกให้มากขึ้น เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวาดรูป รวมไปถึงการจัดหลักสูตรดนตรีพื้นเมือง ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง

ในด้านการบริหารจัดการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ กรมการศาสนาได้ออกระเบียบว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยกำหนดให้มีแนวการจัดตั้งและดำเนินการ การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอน และการประเมินผลการศึกษา เพื่อให้ถือปฏิบัติเป็นลักษณะเดียวกัน และได้ประกาศตั้งสำนักบริหารการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทยขึ้น ให้มีสำนักงานตั้งอยู่ที่อาคารเฉลิมพระเกียรติ ศ.ว. ณ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดอนง

^{๔๓} กรมการศาสนา, ประมวลการสอนวิชาประวัติพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฉบับกรมการศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๑-๕.

การาม เขตคลองสาน โดยแต่งตั้งให้พระปริยัติกิจโกศล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอนงคาราม เป็นเลขานุการ พระมหาบัว ปิยวณโณ เป็นเลขานุการและตั้งศูนย์हनจำนวน ๔ แห่ง คือ

- ๑) ศูนย์हनกลาง ตั้งอยู่ที่วัดประยุรวงศาวาส เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
- ๒) ศูนย์हनเหนือ ตั้งอยู่ที่วัดพระสิงห์ห่มหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- ๓) ศูนย์हनตะวันออก ตั้งอยู่ที่วัดมหานาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
- ๔) ศูนย์हनใต้ ตั้งอยู่ที่วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในปี พ.ศ.๒๕๓๕ กรมการศาสนาได้ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทยขึ้น โดยมีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสณเถระ) เป็นประธาน พระปริยัติกิจโกศล เป็นเลขานุการ และมีผู้ทรงคุณวุฒิอีกจำนวน ๓๐ คน เป็นกรรมการ^{๔๔} ต่อมา ในปี พ.ศ.๒๕๔๓ กรมการศาสนาได้ออกระเบียบว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ใน ความอุปถัมภ์ของกรมการศาสนา โดยให้ยกเลิกระเบียบเก่าทั้งหมดและประกาศใช้เมื่อ ๓๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๔๓ เพื่อใช้เป็นแนวเดียวกันทั่วประเทศ มีสาระสำคัญ สรุปได้ดังนี้

๑) ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วย ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๔๓”

๒) การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จะต้องมีคณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ มีกรรมการไม่น้อยกว่า ๕ คน มีเลขานุการและ ผู้ช่วยเลขานุการอย่างละ ๑ คน และต้องมีสถานที่เรียนมีครูผู้สอนในอัตราจำนวนนักเรียน ๔๐ คน ต่อ ครูผู้สอน ๑ รูป/คน การขอจดทะเบียนสำหรับกรุงเทพมหานครให้ยื่นคำขอทะเบียนต่ออธิบดีกรมการศาสนา โดยผ่านความเห็นชอบของเจ้าคณะเขตและผู้อำนวยการเขต ส่วนภูมิภาคยื่นคำขอจดทะเบียนต่อ ผู้ว่าราชการจังหวัด โดยผ่านความเห็นชอบของเจ้าคณะอำเภอ นายอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด โดยให้ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นนายทะเบียน และเมื่อจดทะเบียนแล้วให้รายงานไปยัง กรมการศาสนา

๓) การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการสอน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กรมการศาสนา กำหนด แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ ชั้นเตรียมเป็นนักเรียนระดับประถม ๑-๒-๓ ชั้น ชั้นต้นเป็นนักเรียน ระดับประถม ๔-๕-๖ ชั้นกลางเป็นนักเรียนมัธยม ๑-๒-๓ และชั้นสูงเป็นนักเรียนระดับมัธยม ๔-๕-๖ และมีหลักสูตรการสอนที่เป็นวิชาบังคับ ๓ วิชา ได้แก่ วิชาธรรม วิชาประวัติพระพุทธศาสนา วิชาศาสนา ปฏิบัติ และวิชาเลือกอีก ๑ วิชา ตามความเหมาะสมและให้มีการพัฒนาปรับปรุงองค์ประกอบการสอน และกิจกรรมการให้เกื้อหนุนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการสอน

^{๔๔} พระปริยัติกิจโกศล, รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, (ศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดอนงคาราม เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓), หน้า ๓ - ๕.

๔) การประเมินผลการศึกษา ให้มีเวลาสอนสำหรับวิชาบังคับสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง รวมเวลาตลอดทั้งปีการศึกษาไม่น้อยกว่า ๑๒๐ ชั่วโมง การประเมินผลประจำปีตัดสินเป็นรายวิชา โดยวิธีสอบทั้งข้อเขียนและปฏิบัติ

๕) กรรมการศาสนาจะพิจารณาให้การอุปถัมภ์ และสนับสนุนการดำเนินงานในด้านต่างๆ ที่เห็นสมควรตามลำดับความสำคัญดังนี้

- (๑) การบริหารงานส่วนกลาง
- (๒) การบริหารงานระดับศูนย์กลาง
- (๓) การจัดกิจกรรมพิเศษ
- (๔) การดำเนินงานทั่วไป

และให้ทุกศูนย์รายงานผลการดำเนินงานประจำปีทุกสิ้นปีการศึกษา^{๔๕}

รูปแบบการบริหารจัดการงานของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอกในช่วงแรกนั้น ยังไม่มีระเบียบชัดเจนมากนัก ดังนั้น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จึงมีการบริหารจัดการตามมีตามเกิด งบประมาณรายได้ส่วนหนึ่ง แม้จะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาแต่ก็มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ ทำให้ทางวัดต้องตั้งงบประมาณรายได้ของวัดส่วนหนึ่งสนับสนุน และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นงบประมาณรายได้จากการบริจาค เนื่องจากการบริการสาธารณะ จึงไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียนจากผู้ปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพระปริยัติกิจโกศล ที่ว่าโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แต่ละแห่ง ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ วัดใดมีบุคลากรดี มีทุนดี ก็ทำได้ดีมั่นคงถาวร วัดใดขาดบุคลากร ขาดทุนทรัพย์วัดนั้นก็ดำเนินไปอย่างยากลำบาก ด้านการสอนของพระอาจารย์หรือครูผู้สอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนานั้น มีปัญหาอยู่บ้างเนื่องจากผู้สอนส่วนใหญ่เป็นพระ แม้จะมีความรู้ด้านศาสนาเป็นอย่างดี แต่ก็ขาดความชำนาญในการสอนตามวิทยาการแผนใหม่^{๔๖} เช่นเดียวกับ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก ซึ่งในแต่ละปี จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร โดยเฉพาะครูใหญ่เป็นประจำทุกปี ทำให้การบริหารจัดการศึกษาขาดแนวทางในการพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้า เพราะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนผู้บริหาร และขาดการวางยุทธศาสตร์ของโรงเรียนฯ ทำให้การบริหารจัดการเป็นการดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงผ่านไปเป็นปีๆ เท่านั้น ตลอดถึงครูผู้สอนที่มีจำนวนไม่แน่นอนนัก เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นพระนิสิตที่กำลังอยู่ในช่วงศึกษาเล่าเรียน และมีงานหน้าที่อื่นๆ ภายในวัดหลายตำแหน่ง ทำให้ไม่มีเวลาทำการสอนอย่างเต็มที่

^{๔๕} กรมการศาสนา, ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ.๒๕๔๗, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๗), หน้า ๑-๕.

^{๔๖} พระปริยัติกิจโกศล, รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, หน้า ๑.

อีกประเด็นหนึ่ง ก็คือ กิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ แม้จะเป็นการศึกษาทางด้านหลักธรรมและศาสนาเป็นหลัก แต่การเรียนการสอนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะทางด้านวิชาการอย่างเดียว เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ได้ศึกษาวิชาศาสนา และศีลธรรมในโรงเรียนตามปกติอยู่แล้ว ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้น จึงได้มีการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีความสนุกสนาน เด็กมีส่วนร่วมและแสดงออก โดยแฝงความรู้ศีลธรรมในกิจกรรมเหล่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม เทคนิคการสอนของบุคลากร ยังขาดทักษะและประสบการณ์อยู่มาก เนื่องจากผู้สอนส่วนใหญ่ยังมีสภาพเป็นพระนิสิตของมหาวิทยาลัย และสื่อการสอนก็ยังคงมีความขาดแคลน รวมไปถึงการผลิตสื่อการสอนที่จะกระตุ้นการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียนให้มากขึ้น ทำให้ในช่วงท้ายๆ ของการเรียนการสอน ผู้เรียนเกือบครึ่งหนึ่งได้ขาดหายไป ที่ผ่านมา โรงเรียนฯ เคยมีโครงการจัดผู้สอนไปสอนตามโรงเรียนต่างๆ ในเขตอำเภอใกล้เคียง ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีในด้านจำนวนนักเรียน แต่เนื่องจากต้องมียกจ่ายมากในการเดินทาง จึงทำให้ยุบเลิกโครงการนั้น และได้มุ่งเน้นการสอนภายในโรงเรียนฯ อย่างเดียว ซึ่งทำให้มีจำนวนนักเรียนลดลง และมีจำนวนไม่ใคร่แน่นอนในแต่ละปี

การวัดผลและการประเมินผล โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดสวนดอกมีระบบการสอนและการวัดผลเช่นเดียวกับโรงเรียนทั่วไป การวัดผลและการศึกษาที่ปฏิบัติอยู่ในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มี ๒ อย่าง คือ ๑) การวัดความรู้ความเข้าใจ และ ๒) การวัดที่แสดงออกทางพฤติกรรม การวัดความรู้ความเข้าใจที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ได้แก่ การใช้ข้อสอบแบบต่างๆ ทั้งปรนัยและอัตนัย โดยมีวัตถุประสงค์จะทราบถึงความรู้ความเข้าใจในบทเรียน และเป็นแบบที่ใช้กันมากที่สุด ในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ ส่วนการวัดผลด้านการแสดงออกทางพฤติกรรมนั้น เป็นสิ่งที่ทางโรงเรียนจะติดตามพฤติกรรมของนักเรียนทั้งในระหว่างเรียนและหลังเลิกเรียน แต่ส่วนใหญ่เป็นการประเมินของผู้สอนในระหว่างเรียนเป็นหลัก ซึ่งการวัดผลทางด้านนี้จัดเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ ซึ่งทางโรงเรียนได้ใช้วิธีการหลายอย่างในการจูงใจให้นักเรียนประพฤติดี เช่น การชี้ให้เห็นตัวอย่างที่ดี การทำแบบอย่างที่ดี และการยกย่องชมเชยผู้ที่มีความประพฤติดีให้ปรากฏเหล่านี้เป็นต้น^{๔๗} แต่การวัดผลและประเมินผลที่ผ่านมาก็ยังไม่สามารถวัดผลพฤติกรรมให้ครอบคลุมถึงชีวิตประจำวันได้ ทำให้โครงการไม่สามารถสรุปผลลัพธ์และผลกระทบจากการจัดการศึกษาได้อย่างถูกต้อง ส่งผลต่อการวางแผนงานในอนาคต

^{๔๗} พระมหาณรงค์ จิตฺตโสภโณ, การวัดผลการศึกษาในกรมการศาสนา, (เอกสารเกี่ยวกับการสัมมนาผู้บริหารโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ทั่วราชอาณาจักรประจำปี ๒๕๒๓, กรุงเทพฯ: กองศาสนศึกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๔๕.

การสอบวัดผล จัดขึ้นปีละ ๒ ครั้ง คือ สอบวัดผลกลางปี ซึ่งขึ้นอยู่กับกำหนดยื่นของ
แต่ปี แต่จะมีช่วงเวลาหลังจากผ่านการเรียนการสอนได้ประมาณครึ่งหนึ่งของชั่วโมงการเรียนทั้งหมด
ในแต่ละปี และกำหนดสอบไล่วัดผลประจำปีภายในสัปดาห์ที่ ๔ ของเดือนมกราคม ส่วนข้อสอบขึ้นอยู่กับ
กับผู้สอนเป็นผู้ออกข้อสอบ การประเมินผลการสอบใช้ระบบร้อยละ แต่ละวิชาคะแนนเต็ม ๑๐๐
คะแนน โดยปกติทางกรมการศาสนาได้กำหนดเกณฑ์การประเมินผลไว้ดังนี้ คะแนนต่ำกว่า ๕๐
คะแนน ถือว่าไม่ผ่านเกณฑ์ ๕๑ คะแนนขึ้นไป ถือว่าผ่าน คะแนน ๗๐ – ๘๐ คะแนน ถือว่าผ่านระดับดี
และคะแนน ๘๑ – ๑๐๐ คะแนน ถือว่าผ่านระดับดีเยี่ยม แต่โดยส่วนใหญ่ผู้เรียนที่เข้าเรียนจนจบภาค
การศึกษาก็จะได้รับคะแนนผ่านทุกคน ทำให้การสอบวัดผลไม่ได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้

การจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก ที่ผ่านมา ประสบ
ปัญหาต่างๆมากมาย ทั้งในด้านผู้บริหาร ซึ่งมีหน้าที่ในบริหารจัดการ ในด้านผู้สอนและผู้เรียน ตลอดจน
กระบวนการจัดการศึกษา ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากขาดการวางแผนงานที่ดี ทำให้ผู้บริหารไม่สามารถเลือก
ตัดสินใจดำเนินงาน โครงการที่เหมาะสมกับสภาพปัญหา อีกทั้งยังขาดหลักการประเมิน โครงการที่
ถูกต้อง ซึ่งนำไปสู่การบริหารจัดการที่ดี ดังนั้น ในลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการทบทวนงาน
ศึกษาที่ผ่านมาเพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบการประเมินที่ถูกต้องเหมาะสม

๒.๔ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๑ งานศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์

จากงานศึกษาปัญหาของผู้บริหารของ ประเสริฐ อรุณรัตน์^{๔๘} เรื่อง “ปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ตามทัศนะของผู้บริหาร” พบว่า ผู้บริหาร คือ ศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ และผู้บริหาร โรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาการบริหารวิชาการ และปัญหาการบริหารธุรการและการเงิน เช่นเดียวกับผู้บริหารในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาการบริหารวิชาการ ปัญหาการบริหารธุรการและการเงิน ส่วนผู้บริหารในภาคกลาง มีปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ปัญหาการบริหารธุรการและการเงิน แต่ผู้บริหารในภาคใต้ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางทั้ง ๖ ด้าน สรุปได้ว่าผู้บริหารส่วนใหญ่เห็นว่า การบริหารของโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์มีปัญหาในด้านงานวิชาการ ธุรการและการเงิน

ส่วนงานศึกษาบทบาทของผู้สอน โดย โสภาค ภู่ออก^{๔๙} เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์พระพุทธศาสนวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖” พบว่า

๑) ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม ในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖ อยู่ในระดับปานกลาง

๒) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางแผนกธรรมต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ คือ พระสงฆ์ที่มีระดับการศึกษานักธรรมเอก มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนมากกว่านักธรรมตรีและนักธรรมโท

๓) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางแผนกบาลีต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๔) พระสงฆ์ที่มีการศึกษาทางโลกต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๕) พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ คือ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์มากกว่า ๑๐ ปี มีระดับบทบาทในการพัฒนาเยาวชนมากกว่าประสบการณ์ต่ำกว่า ๕ ปี

^{๔๘} ประเสริฐ อรุณรัตน์, ปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ตามทัศนะของผู้บริหาร, (ปริญญาณิพนธ์บัณฑิต (การบริหารการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๔๙} โสภาค ภู่ออก, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์พระพุทธศาสนวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศึกษาสาสตร์ (ศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

๖) ปัญหาอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน ด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม ได้แก่ ขาดเอกสารในการศึกษาค้นคว้า ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดแคลนสื่อและอุปกรณ์ในการเรียนการสอน ขาดงบประมาณในการดำเนินการ มีภารกิจอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการดำเนินการ และเนื้อหาสาระมาก แต่มีเวลาสอนน้อย

๗) ข้อเสนอแนะของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชนด้วยการให้การศึกษาและฝึกอบรม ได้แก่ ให้กรมการศาสนาหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดเอกสารต่างๆ ให้กับทางศูนย์กรมการศาสนาควรจัดให้มีการอบรมสัมมนาแก่พระสงฆ์ผู้ให้การศึกษาและฝึกอบรม ควรเพิ่มเวลาในการเรียนการสอนให้มากกว่าเดิม ให้กรมการศาสนาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดหาสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนให้แก่ศูนย์ และควรจัดสรรงบประมาณช่วยเหลือเพิ่มขึ้น

งานศึกษาเกี่ยวกับผู้เรียนของ ประเสริฐ อำมาตย์เอก^{๕๐} เรื่อง “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการลาออกกลางคันของนักเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง ๙-๑๒ ปี เรียนในชั้นต้นตัดสินใจมาเรียนเอง สภาพครอบครัวมีรายได้ระหว่าง ๕,๐๐๑- ๑๐,๐๐๐ บาท/เดือน ส่วนใหญ่เข้ามาเรียนเพราะสนใจธรรมะ ลักษณะการลาออกกลางคันของนักเรียน คือ นักเรียนตัดสินใจลาออกกลางคันเองด้วยเหตุผล คือ ไม่มีเวลาเรียน เพราะต้องการทำการบ้าน อ่านหนังสือ ช่วยผู้ปกครองทำงาน แม้จะลาออกกลางคันแล้ว แต่ส่วนใหญ่สามารถนำความรู้ที่เคยเรียนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และยังได้รับการยกย่องชมเชยจากผู้ปกครองว่ามีความประพฤติดีขึ้นอีกด้วยและรู้สึกไม่แน่ใจว่าจะกลับมาเรียนในศูนย์ฯ อีกหรือไม่ เพราะเรียนในโรงเรียนประจำหนักอยู่แล้ว ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการลาออกกลางคันของนักเรียน ได้แก่ ความสนใจเรียน การขาดเรียน สัมฤทธิ์ผลทางการเรียน รายได้ครอบครัว กล่าวคือ กลุ่มนักเรียนที่สนใจมาเรียนจะลาออกกลางคันมากกว่านักเรียนที่ไม่สนใจมาเรียน เพราะนักเรียนมีอิสระในการตัดสินใจ การขาดเรียนบ่อย (ขาดเกิน ๕ ครั้ง) จะส่งผลให้นักเรียนมีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนต่ำ จึงลาออกกลางคัน รายได้ครอบครัวต่ำทำให้นักเรียนลาออกกลางคัน เพราะต้องช่วยแบ่งเบาภาระผู้ปกครองด้วยการทำงานบ้าน ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์ ได้แก่ เพศ อายุ ความสนใจเรียน การปรับตัวเข้ากับเพื่อน แรงจูงใจในการเรียน การเห็นความสำคัญการเรียนพิเศษ เนื้อหาหลักสูตร วิธีการสอนของครู บรรยากาศภายในชั้นเรียน การเห็นความสำคัญต่อการศึกษาของบุตร และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ข้อเสนอแนะที่มีต่อศูนย์ฯ คือ ควรหาแนวทางการสอนวิชาธรรมะที่สามารถเข้าถึงผู้เรียนได้ เช่น ใช้สื่อประกอบการสอนวิชาธรรมะ เป็นต้น สำหรับนักเรียนที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน

^{๕๐} ประเสริฐ อำมาตย์เอก, ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการลาออกกลางคันของนักเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตพัฒนชุมชน (พัฒนชุมชน) บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

ถ้า ครูผู้สอนควรเอาใจใส่หรือเปิดสอนพิเศษให้ เนื่องจากผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักเรียนควรขอความร่วมมือจากผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลการเรียนในศูนย์ฯ ของนักเรียนอย่างใกล้ชิด กรณีที่นักเรียนขาดเรียนบ่อย ศูนย์ฯ ควรมีหนังสือแจ้งให้ผู้ปกครองทราบเพื่อช่วยตักเตือนสำหรับสถานที่เรียน ศูนย์ฯ ควรจัดทำความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำของศูนย์ฯ ให้แก่นักเรียน

ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับผู้เรียนของ กำจัด จันทวงษ์โส^{๕๑} เรื่อง “การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมและแยกเป็นรายด้านในระดับปานกลาง ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำแนกตามเพศระดับการศึกษาในระบบโรงเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระบบโรงเรียนปีการศึกษาที่ผ่านมา และสาเหตุของการเข้าเรียนในหลักสูตรของศูนย์ฯ ของผู้เรียนสถานภาพ ระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวของผู้ปกครอง ที่มีความแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยรวมไม่แตกต่างกัน ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และมีข้อเสนอแนะว่าศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรปรับปรุงในเรื่องอุปกรณ์การสอนให้มีจำนวนมากขึ้น

งานศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนของ พระมหาวรพงษ์ วรเมธี (บุญปิ่น)^{๕๒} เรื่อง “ปัญหาการเรียนการสอนวิชา จริยศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ – ๖ ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่” ผลการศึกษาวิจัยสรุปเป็นด้านๆ ได้ดังนี้

๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาในด้านขาดแหล่งวิทยาการที่จะศึกษาค้นคว้า และการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียนการสอน เนื่องจากครูผู้สอนไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการสอนวิชาจริยศึกษา นักเรียนขาดทักษะในการตั้งคำถามและทักษะในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิธีการสอนที่ใช้สอนเป็นส่วนใหญ่คือแบบศูนย์การเรียนและแบบอภิปราย โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้ แต่นักเรียนต้องการให้ครูสอนโดยให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ เสริมบทเรียน และให้ดูของจริง รวมทั้งให้ครูใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธี

^{๕๑} กำจัด จันทวงษ์โส, การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เขตกรุงเทพมหานคร, (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรบัณฑิต (การศึกษาผู้ใหญ่) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๒} พระมหาวรพงษ์ วรเมธี (บุญปิ่น), ปัญหาการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า บทคัดย่อ.

๒) ด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการสอนมีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วิดิทัศน์ สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลาย ๆ ประเภทประกอบการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมความรู้ในการทำสื่อการสอน ต้องการสื่อที่ทันสมัยและสะดวกในการใช้

๓) ด้านสถานที่และงบประมาณ ประสบปัญหามากที่สุด คือ ขาดห้องเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอนโดยเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ห้องเรียนปกติ ครูผู้สอนและนักเรียนต้องการห้องเรียนวิชาจริยศึกษาโดยเฉพาะเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียน

๔) ด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบปัญหาในเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้และความเข้าใจในวิธีวัดและประเมินผล ซึ่งปกติจะใช้วิธีสังเกตพฤติกรรม นักเรียนต้องการให้มีการทดสอบก่อนเรียนและมีการประเมินผลที่เป็นปฏิบัติ

๕) ด้านการจัดกิจกรรมเสริม ประสบปัญหามากในเรื่องไม่มีสถานที่ที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมเสริมอย่างสม่ำเสมอ นักเรียนต้องการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษาและพระพุทธศาสนา อาทิเช่น การเข้าค่ายจริยธรรม การแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

ครูผู้สอนต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเสริมเป็นระยะๆ หลายๆ รูปแบบให้สอดคล้องกับเนื้อหา รวมทั้งมีงบประมาณในการจัดกิจกรรมเสริมให้มากขึ้น นักเรียนต้องการให้ครูผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องจริยธรรม ผู้ปกครองต้องการให้จัดอบรมธรรมะในโรงเรียนและให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ควรมีการเข้าค่ายจริยธรรม เพื่อปลูกฝังนิสัยที่ดีให้กับนักเรียน ให้นักเรียนนำเอาหลักธรรมในวิชาพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสมกับวัยและสถานภาพของตนเอง

และจากงานศึกษาของ พระประสิทธิ์ สิริธโร และคณะ^{๕๓} เรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปัจจุบันได้ยึดกรอบการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งมีรูปแบบตายตัว ทำให้ไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย ส่งผลให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาด้านบุคลากร หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน การจัดระบบข้อมูล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่เรียน การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้แนวโน้มของจำนวนศูนย์ที่เปิดสอนลดลงและจำนวนนักเรียนที่ลดลง อย่างไรก็ตามยังมีศูนย์บางแห่งยังมีศักยภาพใน

^{๕๓} พระประสิทธิ์ สิริธโร และคณะ, รูปแบบการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดเชียงใหม่, (รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๓), หน้า บทคัดย่อ.

ปัจจัยบางอย่างที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน เช่น ศักยภาพบุคลากร บริบททางสถานที่ การมีจิตอาสาของผู้ที่เกี่ยวข้อง และจากการศึกษาพบว่า การจัดการเรียนการสอนไม่ควรมีรูปแบบที่ตายตัวสำเร็จรูป แต่ควรมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและสถานการณ์ทางสังคม ปัจจุบัน โดยยึดปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขบริบทของพื้นที่ และควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มผู้เรียน ผู้ปกครอง ครูผู้สอน และหน่วยงานสนับสนุนทั้งภาครัฐ เอกชน อาสาสมัคร ตลอดจนกลุ่มผู้มีจิตศรัทธาต่างๆ ให้มากยิ่งขึ้น

ในงานวิจัยของ สุภาพร มากแจ้ง^{๕๔} เรื่อง “รายงานการสังเคราะห์งานวิจัย รูปแบบ ยุทธศาสตร์และแนวทางการบูรณาการ การศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาในระบบ” พบว่า วัด เป็นสถาบันหลักในชุมชนที่ให้การอบรมกล่อมเกลাজิตใจ ให้ความรู้พื้นฐานจนถึงวิชาชีพ รวมทั้งเป็นศูนย์อนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทยมาช้านาน ภารกิจสำคัญของวัดก็คือการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร และการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ที่เรียกว่า การศึกษาสงเคราะห์ รวมทั้งการเผยแผ่ ศาสนธรรม เพื่อให้ประชาชนคนไทยเป็นบุคคลที่มีความรู้คู่คุณธรรม ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาของวัด ได้แก่ ทำเลที่ตั้ง ความร่วมมือของชุมชน และความสามารถของเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารโรงเรียนในการบริหารจัดการ และการระดมทรัพยากรทางการศึกษา แนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาในระบบของวัดและพระสงฆ์ในระดับนโยบาย ประกอบด้วย

ด้านรูปแบบ สนับสนุนให้เข้าสู่ระบบการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ด้านการบริหารจัดการ ๑) กำหนดให้ผู้บริหาร และบุคลากรของโรงเรียน เป็นบุคลากรวิชาชีพและบุคลากรทางการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภา เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ๒) ปรับโครงสร้างการบริหารจัดการโรงเรียนโดยให้มีฆราวาสและชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษา ๓) ส่งเสริมใช้หลักการ ๓ ประสาน คือ บ้าน วัด และโรงเรียน ในการจัดการศึกษา

แนวทางการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการ การศาสนากับการศึกษาในสถานศึกษาทั่วไปสามารถทำได้โดย

๑) บูรณาการโดยสภาพแวดล้อม ได้แก่ การจัดสถานศึกษาในรูปโรงเรียนวิถีพุทธ

^{๕๔} สุภาพร มากแจ้ง, รูปแบบ ยุทธศาสตร์ และแนวทางการบูรณาการ การศาสนากับการศึกษาของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีการจัดการศึกษาในระบบ, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.ที.พี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

๒) บูรณาการโดยหลักสูตร ได้แก่ การจัดการศึกษาสอนหลักสูตรสามัญศึกษาร่วมกับหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรบาลีศึกษา

๓) บูรณาการโดยเนื้อหาสาระ และกิจกรรม ได้แก่ การสอนโดยบูรณาการสาระทางพระพุทธศาสนากับรายวิชาต่าง ๆ และจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๒.๔.๒ งานศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์และการประเมินผลของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

งานศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดย เอน่ง คุ่มคง^{๕๕} เรื่อง “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยการสอนแบบพุทธวิธี” พบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธวิธีอันเหมาะสมแก่ผู้ฟังหรือผู้สนทนาเสมอ ทั้งนี้ เพราะพระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ต้องรอให้บุคคลนั้นพร้อมเสียก่อนจึงทรงแสดงธรรม จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญ คือ ต้องหลุดพ้นจากความทุกข์ โดยยึดหลักการการศึกษา ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ๓ คือ การสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา ๓ ขั้น คือ

๑) สติ คือ ขั้นที่นักเรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย สงบ เป็นปกติทางกาย วาจา

๒) สมาธิ คือ ขั้นที่นักเรียนรวบรวมความคิดจิตใจให้แน่วแน่ สงบนิ่ง

๓) ปัญญา คือ ขั้นที่นักเรียนใช้ปัญญาพิจารณาในการแก้ปัญหา ทำความเข้าใจปัญหา หรือเนื้อหาจนเกิดปัญญาขึ้น

จากผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ด้านความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยพุทธวิธี นักเรียนมีความคิดเห็นว่า การเรียนโดยพุทธวิธี ทำให้นักเรียนตระหนักถึงหน้าที่ ความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและส่วนรวม รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ได้ฝึกการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกัน ทำงานเป็นขั้นตอน ฝึกการคิดการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และการเรียนที่มีการทำสมาธิก่อนเรียนจะช่วยให้มีความพร้อมในการเรียนมากขึ้น

ส่วนงานศึกษาประเมินของ บุญผา พูลทาจกร^{๕๖} เรื่อง “การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมืองเชียงใหม่” พบว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์โดย

^{๕๕} เอน่ง คุ่มคง. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยการสอนแบบพุทธวิธี. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๖} บุญผา พูลทาจกร. การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมืองเชียงใหม่, หน้า บทคัดย่อ.

รวมอยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ จัดระดับคุณภาพได้เป็น ๒ ระดับ คือ ระดับคุณภาพดี มี ๓ ศูนย์ และระดับคุณภาพพอใช้ มี ๕ ศูนย์ ซึ่งผลจากการวิจัยสรุปเป็นด้านๆ ได้ดังนี้

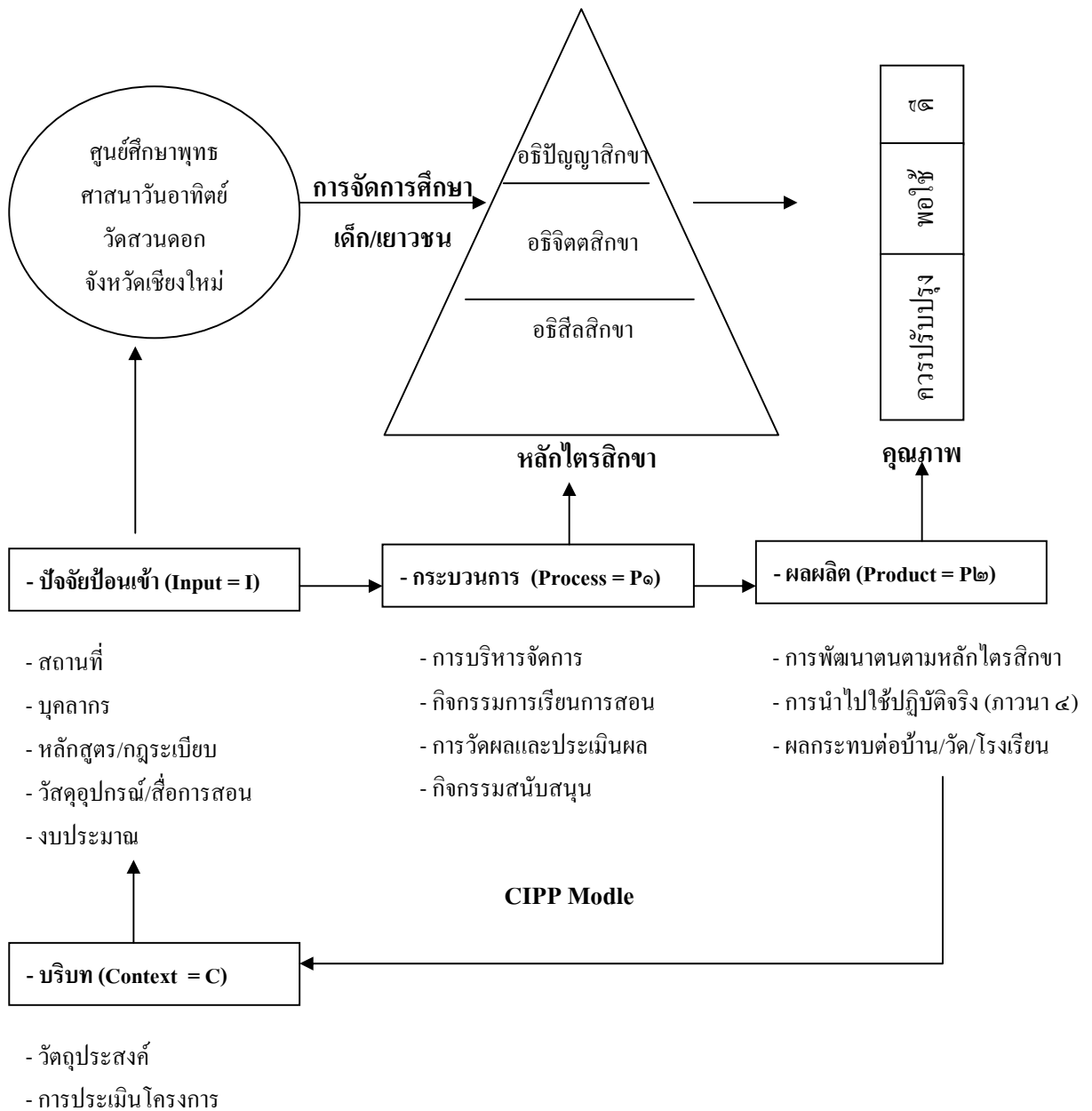
๑) ด้านปัจจัย เป็นการประเมินเกี่ยวกับบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ พบว่า ศูนย์มีครูผู้สอนมีวุฒิการศึกษาตรงตรงวิชาที่สอน ครูมีประสบการณ์สอนมากกว่า ๑ ปี มีการจัดบรรยากาศในชั้นเรียน การจัดห้องเรียนให้มีแหล่งเรียนรู้ และการจัดบริเวณสถานที่พักผ่อน จัดเตรียมแบบเรียนและคู่มือครู สื่อวัสดุอุปกรณ์ได้ดี งบประมาณที่ใช้สนับสนุนเพียงพอสอดคล้องกับความต้องการ

๒) ด้านกระบวนการ เกี่ยวกับการบริหารจัดการ การวัดและการประเมินผล และการจัดกิจกรรม ศูนย์มีการกำหนดแผน โครงสร้างการปฏิบัติงาน บทบาทหน้าที่ คำสั่งแบ่งงานไว้ชัดเจน ให้บริการข่าวสารข้อมูลเป็นประจำต่อเนื่อง ส่งเสริมการพัฒนาครู มีแผนการควบคุม กำกับ ติดตาม รายงานผลการปฏิบัติงาน

๓) ด้านผลผลิตและผลกระทบ เกี่ยวกับการนำความรู้ไปใช้ในการประพฤติปฏิบัติตน พบว่า นักเรียนสามารถนำความรู้ในหลักธรรมคำสอน การปฏิบัติศาสนพิธีไปใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถแนะนำบุคคลอื่นได้ นักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์

๔) ด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่า ผู้บริหารขาดความรู้และทักษะในการบริหาร ขาดการวางแผน ขาดสื่อและอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ ขาดการประชาสัมพันธ์กับชุมชนที่ตั้งอยู่รอบศูนย์ ครูผู้สอนที่เป็นบรรพชิตส่วนใหญ่ไม่ใช่ครูอาชีพ ขาดการวางแผน การจัดการเรียนการสอน กิจกรรมไม่หลากหลาย ไม่สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมิน คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และ ๒) เพื่อประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

๓.๑ วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารและการศึกษาสำรวจภาคสนาม โดยมีวิธีการดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาด้านเอกสาร ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง ๔ ประเด็นหลัก คือ

- ๑) แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ
- ๒) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาและการประยุกต์ใช้กับเด็กและเยาวชน
- ๓) การจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก
- ๔) งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

๓.๑.๒ การศึกษาภาคสนาม การใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ๓ วิธีการ คือ การสังเกตการณ์ในพื้นที่กรณีศึกษา การสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน และครูอาสาสมัคร และแบบสอบถามสำหรับกลุ่มผู้บริหาร ครูผู้สอนและครูอาสาสมัคร กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มเด็กและเยาวชน

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจากกลุ่มประชากรในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ โดยแบ่งออกเป็น ๑ กลุ่มประชากร และ ๒ กลุ่มตัวอย่าง คือ

๓.๒.๑ กลุ่มประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอนและครูอาสาสมัคร จำนวน ๒๓ ท่าน

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เรียน จากการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เทียบจากตารางกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ตามตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน ที่ระดับ .๐๕ โดยให้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างมีความคลาดเคลื่อน ๕% จากจำนวนประชากร ๒๗๔ คน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๖๒ คน จากการแจกแบบสอบถามสามารถจัดเก็บได้ จำนวน ๑๒๕ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๖

๓.๒.๓ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ปกครอง จากการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เทียบจากตารางกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ตามตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน ที่ระดับ .๐๕ โดยให้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างมีความคลาดเคลื่อน ๕% จากจำนวนประชากร ๒๗๔ คน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๖๒ คน จากการแจกแบบสอบถามสามารถจัดเก็บได้ จำนวน ๑๕๕ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๙๘.๑

กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๓ กลุ่มที่ต้องจัดเก็บแบบสอบถาม จำนวนทั้งสิ้น ๓๔๓ ฉบับ จัดเก็บแบบสอบถามได้ จำนวน ๓๑๑ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๖

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ วิธีการสร้างเครื่องมือในครั้งนี้ ผู้วิจัยจัดสร้างเอง โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักการประเมินโครงการแบบ CIPP Model และจัดทำกรอบการประเมินตามหลักการของ CIPP Model เพื่อนำมาประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา แล้วนำข้อมูลมาสร้างเป็นข้อคำถามให้สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการประเมิน ในรูปแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อนำแบบสอบถามไปทดสอบ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างทดลอง จำนวน ๒๒ ชุด ศูนย์พุทธศาสนานันทวัดพระสิงห์ห้วยหม่าหวี อ.เมือง จ. เชียงใหม่ เพื่อหาความเที่ยงโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาค (Cronbach's alpha-coefficient) ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๘๕ อยู่ในระดับดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างต่อไป

๓.๓.๒ การใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน หลังจากที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาแล้ว ผู้วิจัยได้นำไปปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามให้มีความเหมาะสมด้านภาษา ความถูกต้อง เหมาะสม ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยแบ่งออกเป็น ๓ แบบสอบถาม คือ

๑) แบบสอบถามสำหรับผู้บริหาร ครูผู้สอนและครูอาสาสมัคร เกี่ยวกับคุณภาพของบริบท (Context = C) ปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) กระบวนการปฏิบัติ (Process = P๑) และผลผลิต (Product = P๒, outcome)

๒) แบบสอบถามสำหรับผู้ปกครอง เกี่ยวกับคุณภาพของบริบท (Context = C) ปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) และผลผลิต (Product = P๒, outcome)

๓) แบบสอบถามสำหรับผู้เรียน เกี่ยวกับคุณภาพของผลผลิต (Product = P๒, outcome)

๓.๔ กรอบการสร้างตัวชี้วัด

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้สร้างกรอบการวิจัยและตัวชี้วัดขึ้นโดยวิเคราะห์จากเอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก เนื่องจากได้รับการรับรองว่าได้ผ่านการตรวจพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายคณะ แต่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับศูนย์ศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์ วัดสวนดอก โดยใช้รูปแบบ CIPP Model และการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ตัวชี้วัดการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์ วัดสวนดอก ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ ด้านบริบท ปัจจัยป้อนเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ซึ่งในแต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ ตัวชี้วัดด้านบริบท (Context = C)

ตัวชี้วัดด้านบริบท กำหนดเฉพาะสภาพปัญหาก่อนประเมิน ซึ่งมาตรฐานด้านปัจจัยที่ต้องการ คือ “ศูนย์ฯ มีการดำเนินพันธกิจตามวัตถุประสงค์ของโครงการซึ่งเป็นไปตามหลักไตรสิกขา และมีการประเมินผลโครงการทุกปี”

รายละเอียดตัวชี้วัดด้านบริบท (Context = C)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
๑. สภาพปัญหา ก่อนประเมิน	๑. วัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ	๑. บุคลากร ผู้ปกครอง และผู้เรียนทราบ วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ ๒. สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง ๓. สอดคล้องกับสภาพปัญหาของเด็กและ เยาวชน ๔. สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ๕. สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล (ศีล ๕) สมาธิ (จิตใจตั้งมั่น) ปัญญา (ความรู้แจ้ง ธรรม)
	๒. การประเมินโครงการ	๑. บุคลากร ผู้ปกครอง และผู้เรียนทราบผลการ ประเมินโครงการของศูนย์ฯ ๒. ศูนย์ฯ แจ้งผลการประเมินโครงการให้ รับทราบ ๓. กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยลดปัญหาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน ๔. กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมี การพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๕. กิจกรรมของศูนย์ฯ ทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรม ทางกาย วาจา ใจ ที่ดีขึ้น

๓.๔.๒ ตัวชี้วัดด้านปัจจัยป้อนเข้า (Input = I)

ตัวชี้วัดด้านปัจจัยกำหนดเฉพาะปัจจัยสำคัญที่เป็นเงื่อนไขหลัก ที่ส่งผลอย่างชัดเจนต่อ
การพัฒนาศูนย์ฯ ตามระบบไตรสิกขา มาตรฐานด้านปัจจัยที่ต้องการ คือ “ศูนย์ฯ มีสถานที่ บุคลากร
ที่มีคุณลักษณะที่ดี มีหลักสูตร/กฎระเบียบที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา มีวัสดุ
อุปกรณ์/สื่อการสอน และงบประมาณในการบริหารจัดการ”รายละเอียดตัวชี้วัดด้านปัจจัยป้อนเข้า
(Input = I)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
๑. สถานที่	๑. สถานที่เรียน	๑. อาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมมีความเพียงพอ ๒. อาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสมกับผู้เรียน ๓. สภาพแวดล้อมของศูนย์ฯ มีความสะอาด เรียบร้อย ปลอดภัย และสงบร่มรื่นเหมาะสมกับผู้เรียน ๔. บริเวณศูนย์ฯ มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ผู้เรียน ๕. บริเวณศูนย์ฯ และบริเวณใกล้เคียงปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทุกชนิดที่เป็นภัยต่อผู้เรียน
๒. บุคลากร	๑. ผู้บริหารและครูผู้สอน	๑. มีความประพฤติตามหลักไตรสิกขา มีศีล สมาธิ และปัญญา และปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ๒. มีหลักพรหมวิหารธรรม ๔ คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และเป็นกัลยาณมิตร (มิตรที่ดี) ต่อผู้เรียน ๓. มีความซื่อสัตย์ และเสียสละในการทำงานเพื่อพัฒนาผู้เรียน ๔. มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
	๒. ครูผู้สอน	๑. มีความประพฤติตามหลักไตรสิกขา มีศีล สมาธิ และปัญญา และปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ๒. มีหลักพรหมวิหารธรรม ๔ คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และเป็นกัลยาณมิตร (มิตรที่ดี) ต่อผู้เรียน ๓. มีความซื่อสัตย์ และเสียสละในการทำงานเพื่อพัฒนาผู้เรียน ๔. มีความรู้ความสามารถในการสอนผู้เรียนให้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ มีสมาธิ และมีปัญญาจนนำไปพัฒนาตนเองได้
๓. หลักสูตร/กฎระเบียบ	๑. หลักสูตร	๑. มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาศีลและระเบียบวินัยของผู้เรียน ๒. มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาสมาธิของผู้เรียน ๓. มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาปัญญาคือความรู้ของผู้เรียน ๔. มีแผนงานจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ตั้งไว้โดยการสอดแทรกการเรียนรู้แบบบูรณาการ ๕. มีมาตรการในการควบคุมความประพฤติให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
๔. วัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน	๑. วัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอน	๑. มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่เพียงพอ ๒. มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนพร้อมใช้งานได้ทันทีและมีความสะดวกในการใช้งาน ๓. มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขา ๔. มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา
๕. งบประมาณ	๑. งบประมาณ	๑. มีงบประมาณที่เพียงพอในการบริหารจัดการ ๒. มีแหล่งงบประมาณสนับสนุนทั้งภายในและภายนอก ๓. มีการบริหารงบประมาณมีความโปร่งใสและหลัก ธรรมาภิบาล คือ การบริหารจัดการที่ดี ๔. การบริหารงบประมาณใช้หลักความประหยัดและความพอเพียง

๓.๔.๓ ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process = Po)

ตัวชี้วัดด้านปัจจัยกำหนดเฉพาะปัจจัยสำคัญที่เป็นเงื่อนไขหลัก ที่ส่งผลอย่างชัดเจนต่อการพัฒนาศูนย์ฯ ตามระบบไตรสิกขา มาตรฐานด้านปัจจัยที่ต้องการ คือ “ศูนย์ฯ การบริหารจัดการ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และกิจกรรมสนับสนุนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เป็นไปตามหลักไตรสิกขา และบูรณาการในชีวิตประจำวัน”

รายละเอียดตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process = P๑)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
๑. การบริหารจัดการ	๑. ระบบบริหาร	๑. มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย และแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ๒. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์ฯ และมีการบริหารการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) ๓. มีโครงสร้างการบริหารงานที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขา ๔. มีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะ อย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง
๒. กิจกรรมการเรียนการสอน	๑. กระบวนการจัดการเรียนรู้	๑. มีการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ๒. มีการส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ๓. มีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมผู้เรียนให้ใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ๔. มีการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
	๒. การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้	๑. มีการใช้สื่อการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในชั้นเรียน ๒. มีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ ๓. จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายในวัด หรือศาสนสถานสำคัญ ๔. มีการพัฒนาผู้เรียนผลิิตสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง
๔. กิจกรรมสนับสนุน	๑. กิจกรรมที่สนับสนุนการเรียนรู้นอกชั้นเรียน	๑. มีกิจกรรมฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น (รู้เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ ตามหลักไตรสิกขา) ๒. มีกิจกรรมส่งเสริมการรับผิดชอบ ดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ๓. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) ๔. กิจกรรมได้รับการยอมรับและได้รับรางวัล
	๒. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	๑. ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่ารู้เข้าใจเหตุผล ๒. จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต ๓. ส่งเสริมให้ทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) มีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา ๔. มีกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)

๓.๔.๔ ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Product = P๒)

ตัวชี้วัดด้านปัจจัยกำหนดเฉพาะปัจจัยสำคัญที่เป็นเงื่อนไขหลัก ที่ส่งผลอย่างชัดเจนต่อการพัฒนาศูนย์ฯ ตามระบบไตรสิกขา มาตรฐานด้านปัจจัยที่ต้องการ คือ “ศูนย์ฯ ได้มีการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ปฏิบัติจริง (ภาวนา ๔) ในชีวิตประจำวัน และส่งผลดีต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน (บวร) สู่สังคมวิสุทธิพุทธที่แท้จริง”

รายละเอียดตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Product = P๒)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
๑.การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา	๑. อธิศีลสิกขา (ศีล)	๑. ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกายสุภาพเรียบร้อย มีวินัยในตนเอง และประพฤติตนตามหลักกายสุจริต ๓ คือ ไม่ฆ่าหรือรังแกสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดทางเพศ ๒. ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางวาจาสุภาพเรียบร้อย และประพฤติตนตามหลักวจีสุจริต ๔ คือ ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดคำหยาบ ๓. ผู้เรียนมีมโนสุจริต ๓ คือ ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง
	๒. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ)	๑. ผู้เรียนมีจิตใจมุ่งมั่นพยายาม มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ ๒. ผู้เรียนมีความระลึกรู้ชอบ คือ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ๓. ผู้เรียนมีความตั้งใจมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้ และคิดวิเคราะห์อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร
	๓. อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา)	๑. ผู้เรียนมีความเห็นชอบในหลักธรรม ได้แก่ เชื่อในกฎแห่งกรรม ความกตัญญูกตเวที ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ ๒. ผู้เรียนมีความดำรงชอบ ได้แก่ ใฝ่ความสงบ ไม่พยายาทำ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
๒.การนำไปใช้ ปฏิบัติจริงใน ชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔)	๑. กาย (กายภาพ)	๑. ผู้เรียนเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และ สิ่งใช้สอยสิ่งต่างๆ ภายในบ้าน เช่น น้ำ ไฟฟ้า อย่าง ประหยัด ๒. ผู้เรียนดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย ๓. ผู้เรียนรักษาสีหน้าผาก เช่น ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด ไม่ทำความสกปรก ดูแลรักษาสีหน้าผากให้สะอาด สวยงาม
	๒. คีต (สังคม)	๑. ผู้เรียนประพฤติตนตามหลักศีล ๕ ๒. ผู้เรียนมีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อ เวลา ๓. ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในสิ่งที่ทำได้ ด้วยตนเอง
	๓. จิต (จิตใจ/ สังคม)	๑. ผู้เรียนมีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทนคุณ ๒. ผู้เรียนมีจิตใจ เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ต่อผู้อื่น ๓. ผู้เรียนทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร ๔. ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัดคุณภาพ
	๔. ปัญญา	๑. ผู้เรียนมีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๒. ผู้เรียนรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ๓. ผู้เรียนใฝ่ศึกษาเรียนรู้ทั้งวิชาสามัญและพระพุทธศาสนา ๔. ผู้เรียนมีความรู้เท่าทันปัญหาสังคมและสภาพแวดล้อมรวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาคด้วยตนเองอย่างมีเหตุผล
๓.ผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน	๑. บ้าน (ผู้ปกครองและชุมชน)	๑. บ้านและชุมชนมีเด็กและเยาวชนที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น ๒. เด็กและเยาวชนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนที่เหมาะสมกับวัย
	๒. วัด	๑. วัดมีพระภิกษุสามเณรที่เป็นกำลังช่วยงานด้านการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
	๓. โรงเรียน	๑. ศูนย์ฯ ได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)

ตัวชี้วัดดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้นำไปสร้างเป็นเครื่องมือในการศึกษาคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขาในลำดับต่อไป

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการดังนี้

๓.๕.๑ ทำหนังสือขอความร่วมมือเก็บข้อมูลถึงผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ เพื่อขออนุญาตดำเนินการวิจัย

๓.๕.๒ ประเมินดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามด้วยตนเอง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

๑) การเก็บรวบรวมแบบสอบถาม ผู้ประเมินเข้าไปขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจากผู้อำนวยการศูนย์ ครูผู้สอน ครูอาสาสมัคร ผู้ปกครอง และผู้เรียน โดยได้ดำเนินการชี้แจงกับครูผู้สอนและผู้เรียน และมอบหมายให้ผู้เรียนนำแบบสอบถามมอบแก่ผู้ปกครองให้ตอบแล้วนำส่งคืนในสัปดาห์ต่อมา

๒) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเองทุกครั้ง จากการสังเกตการณ์วิธีการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน และสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ดังนี้

๓.๖.๑ ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและบรรยายข้อมูลตามสภาพจริงจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้บริหาร ผู้ปกครอง และผู้เรียน

๓.๖.๒ ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์สรุปข้อมูลแต่ละขั้นตอนของการเก็บข้อมูล เพื่อสร้างบทสรุปของข้อมูล โดยการจำแนกประเภทของข้อมูลออกเป็น ๓ ตอนได้แก่

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามโดยแบ่งออกเป็นกลุ่ม คือ

๑.๑ กลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน ประกอบด้วย เพศ สถานภาพ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาแล้วกี่ครั้ง

๑.๒ กลุ่มผู้ปกครอง ประกอบด้วย เพศ สถานภาพผู้ปกครอง อายุ ระดับการศึกษา การนำเด็กและเยาวชนในการอุปการะเข้ารับการศึกษารวมในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๑.๓ กลุ่มผู้เรียน ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษาในปัจจุบัน ประสบการณ์ในการเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลตอนนี้ใช้วิธีการแจกแจงความถี่นับข้อมูลแบบอัตราร้อยละเป็นเกณฑ์ การหาค่าร้อยละ (Percentage) ใช้สูตร

$$\begin{aligned} \text{ร้อยละ} &= \frac{\text{จำนวนคำตอบทั้งหมด} \times 100}{\text{จำนวนผู้ตอบทั้งหมด}} \\ P &= \frac{X \times 100}{N} \end{aligned}$$

ตอนที่ ๒ เป็นข้อมูลตัวแปรที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับการประเมินคุณภาพทั้ง ๔ ด้าน ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ใช้สถิติหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นเกณฑ์ และใช้คำถามแบบประมาณค่า ๓ ตัวเลือก คือ ดี พอใช้ ควรปรับปรุง สำหรับเกณฑ์การให้คะแนน คำตอบของตัวเลือกทั้ง ๓ ตัวเลือก ซึ่งเป็นคำตอบในเชิงบวกทั้งสิ้น โดยกำหนดค่าดังนี้

ดี	เท่ากับ	๓ คะแนน
พอใช้	เท่ากับ	๒ คะแนน
ควรปรับปรุง	เท่ากับ	๑ คะแนน

เกณฑ์ในการแปลความหมายค่าเฉลี่ย การให้คะแนนในตอนที่ ๒ และตอนที่ ๓ ของแต่ละกลุ่มนั้น เนื่องจากคะแนนที่ให้มี ๓ ตัวเลือก เป็นคะแนน ๓,๒,๑ ตามลำดับ ผู้วิจัยจึงคำนวณเกณฑ์ในการแปลความหมายค่าเฉลี่ยเป็นอันตรภาคชั้น ๓ ช่วงเท่ากันคือ $\frac{๓ - ๑}{๓} = .๖๖$ ได้เกณฑ์ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	เกณฑ์ประเมิน
๒.๓๔ – ๓.๐๐	ระดับดี
๑.๖๖-๒.๓๓	ระดับพอใช้
๑.๐๐-๑.๖๖	ระดับควรปรับปรุง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับคุณภาพการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินยาศาสตร์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ ใช้การแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ โดยการพรรณนาเป็นคำบรรยายและแก้ไขปรับปรุงภาษาให้ถูกต้องสมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายกวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยจึงได้สร้างกรอบการวิจัยและตัวชี้วัดขึ้น โดยใช้รูปแบบ CIPP Model มีเนื้อหาประกอบด้วย

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ๓ กลุ่ม คือ

๔.๑.๑ ผู้บริหาร/ครูผู้สอน (ตารางที่ ๑)

๔.๑.๒ ผู้ปกครอง (ตารางที่ ๒)

๔.๑.๓ ผู้เรียน (ตารางที่ ๓)

๔.๒ รูปแบบการจัดการศึกษาและคุณภาพการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายก วัดสวนดอก แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ

๔.๒.๑ คุณภาพด้านบริบท (Context = C) ประกอบด้วยตัวชี้วัดด้านวัตถุประสงค์ และการประเมินโครงการ โดยเป็นการศึกษากับกลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน และกลุ่มผู้ปกครอง (ตารางที่ ๔-๕)

๔.๒.๒ คุณภาพด้านปัจจัยนำเข้า (Input = I) ประกอบด้วยตัวชี้วัดด้านสถานที่ และบุคลากร โดยเป็นการศึกษากับกลุ่มผู้ปกครอง และการประเมินหลักสูตร/กฎระเบียบ วัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน งบประมาณ และการประเมินโครงการ โดยเป็นการศึกษากับกลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน (ตารางที่ ๖-๑๐)

๔.๒.๓ คุณภาพด้านกระบวนการ (Process = P๑) ประกอบด้วยตัวชี้วัดด้านการบริหารจัดการ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และกิจกรรมสนับสนุน โดยเป็นการศึกษากับกลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอน (ตารางที่ ๑๑-๑๔)

๔.๒.๔ คุณภาพด้านผลผลิต (Product = P๒) ประกอบด้วยตัวชี้วัดด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) โดยเป็นการศึกษากับกลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มผู้เรียน ส่วนประกอบด้วยตัวชี้วัดด้านการประเมินเกี่ยวกับผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียนเป็นการศึกษากับกลุ่มผู้ปกครอง (ตารางที่ ๑๕-๑๗)

๔.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณภาพการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินายก วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย ๓ กลุ่ม คือ

๔.๓.๑ ข้อเสนอแนะของผู้บริหาร/ครูผู้สอน (ตารางที่ ๑๘)

๔.๓.๒ ข้อเสนอแนะของผู้ปกครอง (ตารางที่ ๑๙)

๔.๓.๓ ข้อเสนอแนะของผู้เรียน (ตารางที่ ๒๐)

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้บริหารและครูผู้สอน

ข้อมูลทั่วไป		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	บรรพชิต	๕	๓๕.๑
	ชาย	๕	๒๑.๘
	หญิง	๕	๓๕.๑
	รวม	๒๓	๑๐๐.๐
ตำแหน่ง	ผู้บริหาร/กรรมการที่ปรึกษา	๘	๓๔.๘
	ครูผู้สอน	๕	๓๕.๑
	ครูอาสาสมัคร	๖	๒๖.๑
	รวม	๒๓	๑๐๐.๐
อายุ	ระหว่าง ๒๐ – ๓๐ ปี	๓	๓๐.๔
	ระหว่าง ๓๑ – ๔๐ ปี	๒	๘.๗
	ระหว่าง ๔๑ – ๕๐ ปี	๓	๓๐.๔
	ระหว่าง ๕๑ – ๖๐ ปี	๓	๓๐.๔
	๖๑ ปีขึ้นไป	๐	๐.๐
	รวม	๒๓	๑๐๐.๐
ระดับการศึกษา	มัธยมศึกษาตอนปลาย	๓	๑๓.๐
	ปริญญาตรี	๑๔	๖๐.๕
	ปริญญาโท	๖	๒๖.๑
	รวม	๒๓	๑๐๐.๐
ประสบการณ์สอน ในโรงเรียน พุทธศาสนา วันอาทิตย์	ไม่เคย	๑๓	๕๖.๕
	๑ – ๒ ครั้ง	๖	๒๖.๑
	๓ – ๔ ครั้ง	๒	๘.๗
	๕ ครั้งขึ้นไป	๒	๘.๗
	รวม	๒๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูผู้สอน พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอน เป็นบรรพชิตและภคิณีศรัทธา จำนวนเท่ากัน ร้อยละ ๓๕.๑ และภคิณีศรัทธาชาย ร้อยละ ๒๑.๘ เป็นครูผู้สอน ร้อยละ ๓๕.๑ ผู้บริหาร/กรรมการที่ปรึกษา ร้อยละ ๓๔.๘ และครูอาสาสมัคร ร้อยละ

๒๖.๑ มีอายุระหว่าง ๒๐ – ๓๐ ปี ระหว่าง ๔๑ – ๕๐ ปี และระหว่าง ๕๑ – ๖๐ ปี จำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๓๐.๔ และอายุระหว่าง ๓๑ – ๔๐ ปี ร้อยละ ๘.๗ ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๖๐.๕ ปริญญาโท ร้อยละ ๒๖.๑ และมีมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ ๑๓.๐ ส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์สอนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ร้อยละ ๕๖.๕ ๑ – ๒ ครั้ง ร้อยละ ๒๖.๑ ๓ – ๔ ครั้ง และ ๕ ครั้งขึ้นไป จำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๘.๗

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ปกครอง

ข้อมูลทั่วไป		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	๔๗	๓๗.๐
	หญิง	๘๐	๖๓.๐
	รวม	๑๒๗	๑๐๐.๐
สถานภาพ	บิดามารดา	๑๐๕	๘๒.๗
	ปู่ย่าตายาย	๖	๔.๗
	ญาติพี่น้องคนอื่น	๕	๔.๓
	ผู้รับอุปการะ	๑	๐.๘
	รวม	๑๑๗	๑๐๐.๐
อายุ	ระหว่าง ๒๐ – ๓๐ ปี	๑๐	๗.๘
	ระหว่าง ๓๑ – ๔๐ ปี	๖๔	๕๑.๖
	ระหว่าง ๔๑ – ๕๐ ปี	๔๒	๓๓.๖
	ระหว่าง ๕๑ – ๖๐ ปี	๑๐	๗.๘
	๖๑ ปีขึ้นไป	๓	๒.๓
	รวม	๑๒๙	๑๐๐.๐
ระดับการศึกษา	การศึกษาภาคบังคับ (ป.๔,ป.๖)	๒๕	๒๓.๐
	มัธยมศึกษาตอนต้น	๑๕	๑๕.๑
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	๓๖	๒๘.๖
	อนุปริญญา	๑๐	๗.๘
	ปริญญาตรี	๒๕	๑๙.๘
	ปริญญาโท-เอก	๕	๔.๐
	อื่นๆ	๒	๑.๖
	รวม	๑๒๖	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ปกครอง (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป		จำนวน	ร้อยละ
ประสบการณ์การนำ	ไม่เคย	๖๓	๔๘.๕
เด็กและเยาวชนใน	๑ – ๒ ครั้ง	๕๔	๔๑.๕
การอุปการะเข้ารับ	๓ – ๔ ครั้ง	๖	๔.๖
การศึกษาในโรงเรียน	๕ ครั้งขึ้นไป	๕	๓.๘
พุทธศาสนวันอาทิตย์	รวม	๑๒๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๒ ข้อมูลทั่วไปของผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองเป็นหญิง ร้อยละ ๖๓.๐ ชาย ร้อยละ ๓๗.๐ ส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นบิดามารดา ร้อยละ ๘๕.๗ มีอายุระหว่าง ๓๑ – ๔๐ ปี ร้อยละ ๔๕.๖ ระหว่าง ๔๑ – ๕๐ ปี ร้อยละ ๓๒.๖ ระหว่าง ๒๐ – ๓๐ ปีและระหว่าง ๕๑ – ๖๐ ปี จำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๗.๘ และอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๒.๓ สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ ๒๘.๖ การศึกษาภาคบังคับ (ป.๔,ป.๖) ร้อยละ ๒๓.๐ ปริญญาตรี ร้อยละ ๑๕.๘ มัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ ๑๕.๑ อนุปริญญา ร้อยละ ๗.๘ ปริญญาโท-เอก ร้อยละ ๔.๐ ไม่เคยมีประสบการณ์การนำเด็กและเยาวชนในการอุปการะเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ ร้อยละ ๔๘.๕ ๑ – ๒ ครั้ง ร้อยละ ๔๑.๕ ๓ – ๔ ครั้ง ร้อยละ ๔.๖ และ ๕ ครั้งขึ้นไป ร้อยละ ๓.๘

ตารางที่ ๓ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้เรียน

ข้อมูลทั่วไป		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	๓๑	๔๕.๕
	หญิง	๘๕	๕๔.๕
	รวม	๑๑๖	๑๐๐.๐
อายุ	๘ ปี	๒๔	๑๕.๒
	๑๐ ปี	๓๕	๒๙.๓
	๑๑ ปี	๒๓	๑๙.๖
	๑๒ ปี	๑๒	๑๐.๓
	๑๓ ปี	๖	๕.๒
	๑๔ ปี	๔	๓.๔
	๑๕ ปี	๖	๕.๒
	๑๖ ปีขึ้นไป	๔๔	๓๗.๘
	รวม	๑๕๘	๑๐๐.๐
ศึกษาอยู่ระดับ	ประถมศึกษาปีที่ ๓	๑๔	๘.๘
	ประถมศึกษาปีที่ ๔	๓๑	๑๙.๖
	ประถมศึกษาปีที่ ๕	๓๒	๒๐.๒
	ประถมศึกษาปีที่ ๖	๑๓	๘.๒
	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๑๐	๖.๓
	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔	๒.๕
	มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๕	๓.๒
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	๔๔	๒๘.๐
	รวม	๑๕๓	๑๐๐.๐
ประสบการณ์ การศึกษาใน โรงเรียน พุทธศาสนา วันอาทิตย์	ไม่เคย	๖๕	๔๓.๘
	๑ – ๒ ครั้ง	๖๐	๓๗.๓
	๓ – ๔ ครั้ง	๑๘	๑๑.๓
	๕ ครั้งขึ้นไป	๑๒	๗.๕
	รวม	๑๕๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๓ ข้อมูลทั่วไปของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนเป็นหญิง ร้อยละ ๕๔.๕ ชาย ร้อยละ ๔๕.๕ มีอายุ ๑๖ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๓๗.๘ ๑๐ ปี ร้อยละ ๒๙.๓ ๘ ปี ร้อยละ ๑๕.๒ ๑๑ ปี ร้อยละ

๑๔.๖ ๑๒ ปี ร้อยละ ๗.๖ ๑๓ ปีและ๑๕ ปี จำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๓.๘ และ ๑๔ ปี ร้อยละ ๒.๕ กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ ๒๘.๐ ประถมศึกษาปีที่ ๕ ร้อยละ ๒๐.๔ ประถมศึกษาปีที่ ๔ ร้อยละ ๑๕.๗ ประถมศึกษาปีที่ ๖ ร้อยละ ๑๐.๘ ประถมศึกษาปีที่ ๓ ร้อยละ ๘.๕ มัธยมศึกษาปีที่ ๑ ร้อยละ ๖.๔ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ ร้อยละ ๓.๒ และมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ร้อยละ ๒.๕ ไม่เคยมีประสบการณ์การศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ ร้อยละ ๔๓.๔ รองลงมาคือ ๑ – ๒ ครั้ง ร้อยละ ๓๗.๗ ๓ – ๔ ครั้ง ร้อยละ ๑๑.๓ และ ๕ ครั้งขึ้นไป ร้อยละ ๗.๕ ตามลำดับ

๔.๒ รูปแบบการจัดการศึกษาและคุณภาพการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดอาทิตย์

รูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอกมีลักษณะเป็นศาสนสงเคราะห์ คือ การศึกษาแบบให้เปล่า ขึ้นอยู่กับความสนใจและการมีส่วนร่วมระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน ซึ่งจากการศึกษาโดยใช้แนวคิด CIPP Model ในการศึกษา รูปแบบ พบว่า ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์เป็นลายลักษณ์อักษรในเอกสารชัดเจน และมีรายงานการประเมินโครงการเป็นประจำทุกปี ด้านปัจจัยนำเข้า มีอาคารสถานที่เพียงพอ มีบุคลากรที่ทำงานเสียสละ มีหลักสูตร/กฎระเบียบ มีวัสดุ อุปกรณ์/สื่อการสอนและงบประมาณ ด้านกระบวนการ มีโครงสร้างการบริหารที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย การวัดผลและประเมินผล กิจกรรมสนับสนุนที่หลากหลาย และด้านผลผลิต มีการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภavana ๔) และมีผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอกขาดการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ชุมชนและผู้ปกครองยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย ยังไม่มีแนวทางชัดเจนในการประเมินและวิจัยเกี่ยวกับความต้องการและประสิทธิภาพของการดำเนินงานและผลผลิต ทำให้ผู้บริหารขาดข้อมูลในการตัดสินใจเพื่อพัฒนางาน และยังไม่มีการนำระบบประกันคุณภาพการศึกษามาใช้ในการพัฒนางานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงยังขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนการบริหารงานในระยะยาว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) ศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอก มีวัตถุประสงค์ มีการกำหนดหลักปรัชญา การศึกษา จัดทำแผนยุทธศาสตร์ การกำหนดวิสัยทัศน์ มีพันธกิจ มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานเป็นลายลักษณ์อักษรในเอกสาร มีเอกสารการประเมินโครงการ การสรุปประเมินผลโครงการในแต่ละปี และมีการเสนอแนะการปรับปรุงพัฒนาโครงการ

๒) ศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอก มีอาคารสถานที่เรียนเพียงพอ แต่เป็นอาคารที่ใช้เรียนร่วมกับกลุ่มนักเรียนและนิสิต มีบุคลากรที่ทำงานทุ่มเทเสียสละในการทำงาน แต่ทั้งหมด

ยังเป็นพระนิสิตที่กำลังศึกษาอยู่ และมีภาระงานหน้าที่อื่นๆ ภายในวัด ทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารงานและทำการสอนได้อย่างเต็มที่ มีหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอน มีวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอนไม่มากนัก เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ ถึงแม้จะมีแหล่งงบประมาณรายได้จากหลายแหล่งทั้งภายในและภายนอก แต่มีจำนวนจำกัด และไม่แน่นอนในแต่ละปี

๓) ศูนย์พุทธศาสนานันทาพิทยวัดสวนดอก มีโครงสร้างการบริหารงานที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขา และมีการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีจุดเด่นในการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวันที่หลากหลาย มีหลักการประเมินผลการเรียน และมีกิจกรรมสนับสนุนหลากหลาย และสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน

๔. ศูนย์พุทธศาสนานันทาพิทยวัดสวนดอก ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมโดยรวมดีขึ้น สามารถสร้างกิจกรรมให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ทำให้ศูนย์ฯ ได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น สรรพคุณและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นอย่างดี

๔.๒.๑ คุณภาพด้านบริบท (Context = C)

ตารางที่ ๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านวัดอุปประสงค์

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน (ครูผู้สอน)			เกณฑ์ประเมิน (ผู้ปกครอง)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑	วัดอุปประสงค์						
๑.๑	ท่านทราบวัดอุปประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ ระดับใด	๒.๕๒	๐.๕๕	ดี	๒.๒๕	๐.๖๒	พอใช้
๑.๒	วัดอุปประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง	๒.๖๔	๐.๔๕	ดี	๒.๖๓	๐.๕๒	ดี

ตารางที่ ๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านวัตถุประสงค์ (ต่อ)

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน (ครูผู้สอน)			เกณฑ์ประเมิน (ผู้ปกครอง)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑.๓	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน	๒.๓๐	๐.๔๓	ดี	๒.๓๕	๐.๔๕	ดี
๑.๔	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน	๒.๓๔	๐.๔๕	ดี	๒.๓๒	๐.๕๒	ดี
๑.๕	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล (ศีล ๕) สมาธิ (จิตใจตั้งมั่น) ปัญญา (ความรู้แจ้งธรรม)	๒.๘๓	๐.๓๕	ดี	๒.๓๕	๐.๔๖	ดี
	รวม	๒.๓๐	๐.๓๘	ดี	๒.๖๕	๐.๓๕	ดี

จากตารางที่ ๔ ด้านวัตถุประสงค์ พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๓๐ เรียงตามลำดับดังนี้ วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล (ศีล ๕) สมาธิ (จิตใจตั้งมั่น) ปัญญา (ความรู้แจ้งธรรม) ค่าเฉลี่ย ๒.๘๓ รองลงมาคือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน จำนวนเท่ากัน คือ ค่าเฉลี่ย ๒.๓๔ วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน ค่าเฉลี่ย ๒.๓๐ และทราบวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ ค่าเฉลี่ย ๒.๕๒

ส่วนผู้ปกครองเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๕ เรียงตามลำดับดังนี้ วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน ค่าเฉลี่ย

๒.๓๕ รองลงมาคือ วัดอุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล (ศีล ๕) สมาธิ (จิตใจตั้งมั่น) ปัญญา (ความรู้แจ้งธรรม) ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕ วัดอุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ค่าเฉลี่ย ๒.๓๒ วัดอุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง ค่าเฉลี่ย ๒.๖๗ แต่ทราบ วัดอุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๒๕

ตารางที่ ๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการประเมินโครงการ

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน (ครูผู้สอน)			เกณฑ์ประเมิน (ผู้ปกครอง)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๒	การประเมินโครงการ						
๒.๑	ท่านได้รับทราบผลการประเมินโครงการของศูนย์ฯ ระดับใด	๒.๐๔	๐.๖๔	พอใช้	๒.๑๑	๐.๖๓	พอใช้
๒.๒	ศูนย์ฯ ได้แจ้งให้ท่านรับทราบผลการประเมินโครงการ	๒.๒๒	๐.๖๐	พอใช้	๒.๐๓	๐.๖๑	พอใช้
๒.๓	กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยลดปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้	๒.๕๓	๐.๕๑	ดี	๒.๖๑	๐.๔๕	ดี
๒.๔	กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาได้	๒.๖๐	๐.๔๓	ดี	๒.๖๖	๐.๔๓	ดี
๒.๕	กิจกรรมของศูนย์ฯ ทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่ดีขึ้น	๒.๖๐	๐.๔๓	ดี	๒.๖๐	๐.๕๓	ดี
	รวม	๒.๔๔	๐.๔๑	ดี	๒.๔๓	๐.๔๐	ดี

จากตารางที่ ๕ ด้านการประเมินโครงการ พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔ เรียงตามลำดับดังนี้ กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาได้ และทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่ดีขึ้น จำนวนเท่ากัน คือ ค่าเฉลี่ย ๒.๗๐ ช่วยลดปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้ ค่าเฉลี่ย ๒.๔๗ ศูนย์ฯ ได้แจ้งผลการประเมินโครงการให้รับทราบ ระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๒๒ และได้รับทราบผลการประเมินโครงการของศูนย์ฯ ระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๐๔

ส่วนผู้ปกครองเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๔๗ เรียงตามลำดับดังนี้ กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาได้ ค่าเฉลี่ย ๒.๗๖ กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยลดปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้ ค่าเฉลี่ย ๒.๗๑ กิจกรรมของศูนย์ฯ ทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่ดีขึ้น ค่าเฉลี่ย ๒.๗๐ ได้รับทราบผลการประเมินโครงการของศูนย์ฯ ระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๑๑ และศูนย์ฯ ได้แจ้งผลการประเมินโครงการให้รับทราบ ระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๐๓

จากผลการศึกษาเอกสาร พบว่า ศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก มีการริเริ่มก่อตั้งมายาวนาน ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๘ นับเป็นเวลาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๐) ประมาณกว่า ๒๐ ปี โดยการริเริ่มของพระครูศรีปริยัติยานุรักษ์ (ไฟ ญาณวสุตฺต) อดีตเจ้าอาวาสวัดสวนดอก และคณะดีคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ซึ่งได้เดินทางไปศึกษาดูงานด้านพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในแหล่งการศึกษาต่างๆ และได้นำรูปแบบมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่วัดสวนดอก โดยร่วมกับคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และพระนิสิต ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และได้เปิดการเรียนการสอนเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๒๘ โดยมีหลักปรัชญาว่า “การศึกษาคือเครื่องมือพัฒนาคน คนคือกำลังในการพัฒนาบ้านเมือง” ต่อมา ในปี ๒๕๔๘ ศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จึงได้ดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และกำหนดวิสัยทัศน์ว่า “ธำรงพุทธศาสนารักษาประเพณี คุณธรรมดี จริยธรรมเด่น เน้นความรู้ มุ่งสู่การพัฒนาบุคลากรเชื่อมวงจรเครือข่าย” โดยมีพันธกิจ ๕ ประการ คือ

- ๑) จัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาแก่เยาวชน
 - ๒) อนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - ๓) ปกป้องคุ้มครองจริยธรรมแก่เยาวชน
 - ๔) จัดกิจกรรมพัฒนานุคลากรและเครือข่าย
 - ๕) จัดกิจกรรมการเรียนรู้วันสำคัญโดยเน้นการปฏิบัติจริง
- และกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๔ ประการ คือ
- ๑) เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนปฏิบัติตนให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

- ๒) เพื่อฝึกพระนิสิตให้มีประสบการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๓) เพื่อใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการฝึกเยาวชนให้เป็นคนดีของสังคม
- ๔) เพื่อให้เด็กและเยาวชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของศูนย์ฯ ทำให้ทุกฝ่ายเชื่อมั่นว่า กิจกรรมของศูนย์ฯ มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่ดีขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอน และผู้ปกครอง รับทราบวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ ไม่ค่อยชัดเจนมากนัก ถึงแม้จะมีปรากฏชัดเจนในเอกสารของศูนย์ฯ สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๑.๑ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ในระดับพอใช้ และเนื่องจากศูนย์ฯ จัดทำแผ่นป้ายหรือแจ้งประกาศปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ ไม่ค่อยชัดเจนมากนัก การประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนรับทราบไม่ทั่วถึง และนอกจากนี้ยังพบว่า ศูนย์ฯ แจ้งผลการประเมินโครงการของศูนย์ฯ ในแต่ละปีให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องรับทราบอย่างไม่ทั่วถึง ทำให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบการดำเนินงานของศูนย์ฯ น้อย สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๒.๑ และ ๒.๒ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๔.๒.๒ คุณภาพด้านปัจจัยนำเข้า (Input = I)

ตารางที่ ๖ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านสถานที่

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑	สถานที่			
๑.๑	อาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมมีความเพียงพอ	๒.๔๕	๐.๕๗	ดี
๑.๒	อาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสมกับผู้เรียน	๒.๕๒	๐.๖๐	ดี
๑.๓	สภาพแวดล้อมของศูนย์ฯ มีความสะอาด เรียบร้อย ปลอดภัย และสงบร่มรื่นเหมาะสมกับผู้เรียน	๒.๖๓	๐.๕๐	ดี
๑.๔	บริเวณศูนย์ฯ มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ผู้เรียน	๒.๗๖	๐.๔๖	ดี
๑.๕	บริเวณศูนย์ฯ และบริเวณใกล้เคียงปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทุกชนิดที่เป็นภัยต่อผู้เรียน	๒.๗๖	๐.๔๖	ดี
	รวม	๒.๖๓	๐.๓๘	ดี

จากตารางที่ ๖ ด้านสถานที่ พบว่า ผู้ปกครองมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ เรียงตามลำดับดังนี้ บริเวณศูนย์ฯ มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ผู้เรียน และบริเวณศูนย์ฯ และบริเวณใกล้เคียงปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทุกชนิดที่เป็นภัยต่อผู้เรียน ค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ ๒.๗๖ สภาพแวดล้อมของศูนย์ฯ มีความสะอาด เรียบร้อย ปลอดภัย และสงบร่มรื่นเหมาะสมกับผู้เรียน ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ อาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสมกับผู้เรียน ค่าเฉลี่ย ๒.๕๒ และอาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมมีความเพียงพอ ค่าเฉลี่ย ๒.๔๕

จากผลการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ พบว่า ไม่มีอาคารที่ใช้จัดการเรียนการสอนของศูนย์ฯ โดยเฉพาะ แต่เป็นการใช้อาคารสถานที่และห้องเรียนร่วมกับนักเรียนของโรงเรียนบาลีสารคดีศึกษา ได้แก่ อาคารช้อย นันทาภิวัฒน์ ดังผังการใช้อาคารในปัจจุบัน ดังนี้

ผังห้องเรียนอาคารซ้อย นันทากิวัฒน์

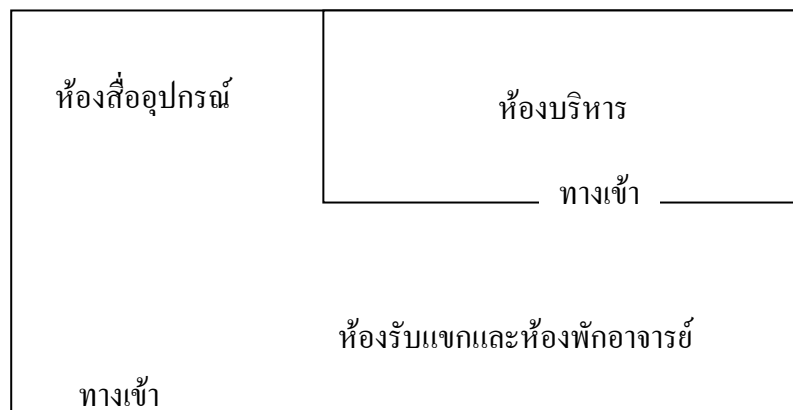
ห้องน้ำ	ห้อง ๒๔๑	ห้อง ๒๔๒	ห้องประชุมรวม			ชั้น ๔
ห้องน้ำ	ห้อง ๒๓๑	ห้อง ๒๓๒	ห้อง ๒๓๓	ห้อง ๒๓๔	ห้อง ๒๓๕	ชั้น ๓
ห้องน้ำ	ห้อง ๒๒๑	ห้อง ๒๒๒	ห้อง ๒๒๓	ห้อง ๒๒๔	ห้อง ๒๒๕	ชั้น ๒
ห้องน้ำ						ชั้น ๑

การใช้ห้องประชุม อาคารเรียน มจร.๑ ร่วมกับพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เพื่อจัดกิจกรรมพิเศษ ตลอดถึงการใช้พระวิหารหลวงในวัดสวนดอกเป็นสถานที่จัดกิจกรรมสำคัญๆ

ถึงแม้ทางศูนย์ฯ จะจัดการเรียนการสอนในวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันหยุดเรียนของนักเรียนและพระนิสิต (หยุดวันอาทิตย์และวันพระ) แต่ศูนย์ฯ ก็ไม่สามารถดำเนินการจัดอาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมได้ รวมไปถึงการดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อย เนื่องจากอาคารเรียนมีการใช้งานตลอดสัปดาห์ สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๑.๑ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

อย่างไรก็ตาม ทำให้ศูนย์ฯ มีอาคารสถานที่เรียนเพียงพอ มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ผู้เรียน เนื่องจากเป็นแหล่งศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว และในบริเวณใกล้เคียงปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาที่เป็นภัยต่อผู้เรียน

ผังห้องทำงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก

ตารางที่ ๗ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านบุคลากร

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๒	บุคลากร			
๒.๑	ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความประพฤติตามหลักไตรสิกขา มีศีล สมาธิ และปัญญา และปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน	๒.๘๔	๐.๓๕	ดี
๒.๒	ผู้บริหารและครูผู้สอนมีหลักพรหมวิหารธรรม ๔ คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และเป็นกัลยาณมิตร (มิตรที่ดี) ต่อผู้เรียน	๒.๘๓	๐.๓๘	ดี
๒.๓	ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความซื่อสัตย์ และเสียสละในการทำงานเพื่อพัฒนาผู้เรียน	๒.๘๕	๐.๓๔	ดี
๒.๔	ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์	๒.๗๔	๐.๕๑	ดี
๒.๕	ครูผู้สอนมีความรู้ความสามารถในการสอนผู้เรียนให้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ มีสมาธิ และมีปัญญาจนนำไปพัฒนาตนเองได้	๒.๘๕	๐.๓๘	ดี
	รวม	๒.๘๔	๐.๒๓	ดี

จากตารางที่ ๗ ด้านบุคลากร พบว่า ผู้ปกครองมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๘๔ เรียงตามลำดับดังนี้ ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความซื่อสัตย์ และเสียสละในการทำงานเพื่อพัฒนาผู้เรียน ค่าเฉลี่ย ๒.๘๕ ผู้บริหารและครูผู้สอนมีหลักพรหมวิหารธรรม ๔ คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และเป็นกัลยาณมิตร (มิตรที่ดี) ต่อผู้เรียน ค่าเฉลี่ย ๒.๘๓ ครูผู้สอนมีความรู้ความสามารถในการสอนผู้เรียนให้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ มีสมาธิ และมีปัญญาจนนำไปพัฒนาตนเองได้ ค่าเฉลี่ย ๒.๘๕ ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความประพฤติตามหลักไตรสิกขา มีศีล สมาธิ และปัญญา และปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ค่าเฉลี่ย ๒.๘๔ และผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ค่าเฉลี่ย ๒.๗๔

จากผลการสัมภาษณ์ พบว่า เจ้าอาวาสมีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนโดยตำแหน่ง และมีการแต่งตั้งครูใหญ่เป็นผู้บริหารจัดการในด้านครูผู้สอน และกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ผ่านมาแต่ละปี จะมีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารบ่อยครั้ง โดยเฉพาะตำแหน่งครูใหญ่เป็นประจำทุกปี ทำให้การบริหารจัดการศึกษาขาดแนวทางชัดเจนในการพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้า เพราะมีการ

ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนผู้บริหาร และขาดการวางแผนยุทธศาสตร์ ทำให้การบริหารจัดการเป็นการดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงผ่านพ้นไปตามรอบปีการศึกษา ตลอดถึงการมีครูผู้สอนจำนวนจำกัด ไม่นั่นอนในแต่ละปี เนื่องจากเป็นพระนิสิตที่กำลังอยู่ในช่วงศึกษาเล่าเรียน ปัจจุบัน ครูใหญ่และกลุ่มครูผู้สอนที่พระภิกษุสามเณร กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัย จำนวน ๖ รูป ปริญญาโท ๒ รูป และอยู่ในช่วงปฏิบัติศาสนกิจก่อนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๑ รูป และมี ๓ รูปที่มีภาระงานหน้าที่อื่นๆ ภายในวัด ทำให้ไม่มีเวลาทำการสอนอย่างเต็มที่ สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๒.๔ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ พบว่า ที่ผ่านมาผู้บริหารและครูผู้สอนมีความอดุสาหะและทุ่มเทเสียสละในการทำงานอย่างจริงจัง และใช้หลักพรหมวิหารธรรม ๔ คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และเป็นกัลยาณมิตร (มิตรที่ดี) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานในแต่ละปีการศึกษาสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ ๘ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๓	หลักสูตร/กฎระเบียบ			
๓.๑	ศูนย์ฯ มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาศีลและระเบียบวินัยของผู้เรียน	๒.๗๔	๐.๔๕	ดี
๓.๒	ศูนย์ฯ มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาสมาธิของผู้เรียน	๒.๗๘	๐.๔๒	ดี
๓.๓	ศูนย์ฯ มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาปัญญาคือความรู้ของผู้เรียน	๒.๗๔	๐.๔๕	ดี
๓.๔	ศูนย์ฯ มีแผนงานจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ตั้งไว้โดยการสอดแทรกเรียนรู้แบบบูรณาการ	๒.๗๘	๐.๔๒	ดี
๓.๕	ศูนย์ฯ มีมาตรการในการควบคุมความประพฤติให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้	๒.๓๕	๐.๖๖	ดี
	รวม	๒.๖๕	๐.๓๖	ดี

จากตารางที่ ๘ ด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๕ เรียงตามลำดับดังนี้ ศูนย์ฯ มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาสมาธิของผู้เรียน และมีแผนงานจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ตั้งไว้โดยการสอดแทรกเรียนรู้แบบบูรณาการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ ๒.๗๘ มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาศีลและระเบียบวินัยของผู้เรียนและมีหลักสูตรเพื่อ

พัฒนาปัญญาคือความรู้ของผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ ๒.๗๔ และมีมาตรการในการควบคุมความประพฤติให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้ ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕

จากผลการศึกษาเอกสาร พบว่า ศูนย์ฯ มีหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนชัดเจน โดยใช้หลักสูตรของธรรมศึกษาชั้นตรี โท และเอก ดังนี้

๑) หลักสูตรการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับต้น (ธรรมศึกษา ชั้นตรี) ประกอบด้วย วิชาธรรมวิภาค วิชาพุทธประวัติ วิชาเบญจศีล – เบญจธรรม และวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

๒) หลักสูตรการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับกลาง (ธรรมศึกษา ชั้นโท) ประกอบด้วย วิชาธรรมวิภาค วิชาอนุพุทธประวัติ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม และวิชาศาสนพิธี

๓) หลักสูตรการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับสูง (ธรรมศึกษา ชั้นเอก) ประกอบด้วย วิชาธรรมวิจารณ์ วิชาพุทธานุพุทธประวัติ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม และวิชาศาสนพิธี

ตารางหลักสูตรการเรียนรู้พระพุทธศาสนา (ธรรมศึกษา ชั้น ตรี- โท- เอก)

กลุ่มสาระการเรียนรู้	จำนวนคาบ/สัปดาห์-ครึ่งภาค-ภาค			
๑. ธรรมวิภาค/ธรรมวิจารณ์	๑ คาบ/ สัปดาห์	๑๓ คาบ/ครึ่ง ภาค	๒๖ คาบ/ภาค	ทุกช่วงชั้น
๒. พุทธประวัติ/อนุพุทธ ประวัติ/พุทธานุพุทธประวัติ	๑ คาบ/ สัปดาห์	๑๓ คาบ/ครึ่ง ภาค	๒๖ คาบ/ภาค	ทุกช่วงชั้น
๓. เบญจศีล- เบญจธรรม	๑ คาบ/ สัปดาห์	๑๓ คาบ/ครึ่ง ภาค	๒๖ คาบ/ภาค	ทุกช่วงชั้น
๔. เรียงความแก้กระทู้ธรรม	๑ คาบ/ สัปดาห์	๑๓ คาบ/ครึ่ง ภาค	๒๖ คาบ/ภาค	ทุกช่วงชั้น
๕. ศาสนพิธี เล่ม ๑ – ๓	๑ คาบ/ สัปดาห์	๑๓ คาบ/ครึ่ง ภาค	๒๖ คาบ/ภาค	ทุกช่วงชั้น
๖. ชมรม	๑ คาบ/ สัปดาห์	๑๓ คาบ/ครึ่ง ภาค	๒๖ คาบ/ภาค	ทุกช่วงชั้น

จากการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ พบว่า หลักสูตรการสอนดังกล่าวได้มีการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน และในหลักสูตรก็มีกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา มีแผนจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการเรียนรู้แบบบูรณาการ นอกจากนั้น

ศูนย์ฯ ยังมีระเบียบการปกครองโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ประกอบด้วย บททั่วไป กฎระเบียบ ข้อบังคับและบทลงโทษชัดเจน ได้แก่

๑) ห้ามนักเรียนเข้าไปเล่น หรือทำงานในห้องทำงานของพระอาจารย์ก่อนได้รับอนุญาต

๒) ห้ามนักเรียนวิ่งเล่นหยอกล้อกันบนอาคารเรียน หรือในขณะที่พระอาจารย์กำลังทำการสอน

๓) ห้ามส่งเสียงดังรบกวนห้องอื่นในขณะที่กำลังเรียน

๔) นักเรียนต้องติดบัตรทุกครั้งเมื่อเข้าสู่ภายในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อความเป็นระเบียบ

๕) เวลา ๐๘.๐๐ น. เมื่อได้ยินสัญญาณนักเรียนทุกคนต้องเข้าร่วมกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ และรับฟังโอวาทจากพระอาจารย์พร้อมกันบนพระวิหารก่อนเข้าห้องเรียน

๖) ห้ามนักเรียนอยู่ที่สำนักงานของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มจร. วัดสวนดอก เกิน ๒๐.๐๐ น. ยกเว้นกรณีจำเป็น

๗) นักเรียนต้องแต่งกายให้เรียบร้อย เมื่อเข้าสู่ภายในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๘) เมื่อพบพระอาจารย์ทั้งใน และนอกห้องเรียนต้องแสดงความเคารพ

๙) ห้ามนักเรียนออกนอกบริเวณโรงเรียน วัด ยกเว้นได้รับอนุญาตจากอาจารย์

๑๐) นักเรียนต้องเรียนครูที่เป็นบรรพชิตว่า “พระอาจารย์” และครูที่เป็นฆราวาสว่า “อาจารย์” หรือ “คุณครู”

๑๑) ห้ามทิ้งขยะและขีดเขียนฝาผนัง โต๊ะเรียน เก้าอี้ หรืออุปกรณ์อื่นๆ ในโรงเรียน

๑๒) นักเรียนต้องใช้คำพูดที่ไพเราะสุภาพเท่านั้น ไม่ว่าจะพูดกับพระอาจารย์ พูดกับเพื่อนหรือพูดกับคนอื่นก็ตาม

๑๓) นักเรียนต้องมีความประพฤติ หรือกิริยาท่าทางที่เหมาะสม

๑๔) ห้ามนักเรียนทะเลาะวิวาทกันภายในโรงเรียน

๑๕) ห้ามสูบบุหรี่ เล่นการพนัน ดื่มของมึนเมา หรือยาเสพติดทุกชนิด ภายในโรงเรียน

๑๖) ถ้านักเรียนมีความจำเป็นไม่สามารถมาเรียนได้ แจ้งให้ทางโรงเรียนทราบด้วย

๑๗) ถ้านักเรียนคนใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามสมควรแก่ความผิด

โดยจะมีบทลงโทษ ดังนี้

๑) ว่ากล่าวตักเตือน

๒) ให้พระอาจารย์ประจำชั้นอบรมเป็นกรณีพิเศษ

๓) เข้าพบอาจารย์ฝ่ายปกครอง

๔) แจ้งความประพฤติให้ผู้ปกครองทราบ

๕) พื้นสภาพจากการเป็นนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (ในที่ประชุมมีมติเอกฉันท์)

แต่มาตรการในการควบคุมความประพฤติระเบียบวินัยยังไม่ได้เป็นไปตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้ เป็นเหตุให้ผู้เรียนบางส่วนยังมีการฝ่าฝืนกฎระเบียบ ประกอบกับครูผู้สอนไม่ได้ใช้บทลงโทษเด็ดขาดตามระเบียบที่ตั้งไว้ และอีกประการหนึ่ง ศูนย์ฯ ยังไม่มีมาตรการหรือนโยบายชัดเจนในการส่งเสริมวินัยของผู้เรียนโดยใช้วิธีการจูงใจ เช่น การแต่งตัวสะอาดเรียบร้อย มารยาทงาม เพื่อส่งเสริมแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน รวมไปถึงการสร้างกระบวนการกลุ่มให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการดูแลความสงบเรียบร้อย ส่วนใหญ่จะใช้มาตรการควบคุมดูแลโดยครูผู้สอนที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลงานด้านปกครอง ทำให้ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๓.๕ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

ตารางที่ ๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๔	วัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน			
๔.๑	ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่เพียงพอ	๒.๓๐	๐.๕๖	พอใช้
๔.๒	ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนพร้อมใช้งานได้ทันทีและมีความสะดวกในการใช้งาน	๒.๓๐	๐.๕๖	พอใช้
๔.๓	ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขา	๒.๓๕	๐.๕๘	ดี
๔.๔	ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา	๒.๔๓	๐.๕๕	ดี
	รวม	๒.๓๖	๐.๕๓	ดี

จากตารางที่ ๕ ด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๓๖ เรียงตามลำดับดังนี้ ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา ค่าเฉลี่ย ๒.๔๓ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียน

การสอนและสื่อการสอนที่เพียงพอและมีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนพร้อมใช้งานได้ทันทีและมีความสะดวกในการใช้งาน ค่าเฉลี่ย ๒.๓๐

จากการสัมภาษณ์ พบว่า เนื่องจากศูนย์ฯ ขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ทันสมัยให้เพียงพอ และส่วนใหญ่มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนเก่าจำนวนมาก บางส่วนชำรุดเสียหาย ทำให้ไม่มีความสะดวกในการใช้งาน สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๔.๑ และ ๔.๒ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

ตารางที่ ๑๐ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านงบประมาณ

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๕	งบประมาณ			
๕.๑	ศูนย์ฯ มีงบประมาณที่เพียงพอในการบริหารจัดการ	๒.๑๓	๐.๕๘	พอใช้
๕.๒	ศูนย์ฯ มีแหล่งงบประมาณสนับสนุนทั้งภายในและภายนอก	๒.๐๔	๐.๖๔	พอใช้
๕.๓	ศูนย์ฯ มีการบริหารงบประมาณมีความโปร่งใสและหลักธรรมาภิบาล คือ การบริหารจัดการที่ดี	๒.๔๘	๐.๕๑	ดี
๕.๔	ศูนย์ฯ การบริหารงบประมาณใช้หลักความประหยัดและความพอเพียง	๒.๕๒	๐.๕๑	ดี
	รวม	๒.๓๐	๐.๔๖	พอใช้

จากตารางที่ ๑๐ ด้านงบประมาณ พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๓๐ เรียงตามลำดับดังนี้ ศูนย์ฯ การบริหารงบประมาณใช้หลักความประหยัดและความพอเพียง ระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๒ มีการบริหารงบประมาณมีความโปร่งใสและหลักธรรมาภิบาล คือ การบริหารจัดการที่ดี ระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๔๘ มีงบประมาณที่เพียงพอในการบริหารจัดการ ระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๑๓ และมีแหล่งงบประมาณสนับสนุนทั้งภายในและภายนอก ระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๐๔

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ศูนย์ฯ มีแหล่งงบประมาณรายได้จากหลายแหล่ง คือ ได้รับงบประมาณสนับสนุนส่วนหนึ่งจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งงบประมาณจากทางวัดและมหาวิทยาลัยให้การสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเป็นงบประมาณรายได้จากการรับบริจาค จากการศึกษาเอกสาร พบว่า ในปี ๒๕๔๕ สรุบบงบประมาณค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น จำนวน ๑๕๖,๒๐๐ บาท เมื่อเทียบกับจำนวนผู้เรียนทั้งสิ้นในปีเดียวกัน จำนวน ๓๐๖ คน คิด

เป็นคนละ ๕๐๐ บาท จะเห็นได้ว่า งบประมาณการดำเนินงานต่อหัวของผู้เรียนนั้นมีจำนวนน้อยมาก ไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ และในแต่ละปีก็ไม่มียกงบประมาณแน่นอน เช่น ในปี ๒๕๔๘ มีงบประมาณประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ บาท มีผู้เรียน ๑๖๖ คน คิดเป็นคนละประมาณ ๖๐๐ บาท ส่วนในปี ๒๕๕๐ มีงบประมาณเริ่มต้นประมาณ ๑๒๐,๐๐๐ บาท มีผู้เรียน ๒๓๔ คน คิดเป็นคนละประมาณ ๔๓๐ บาท ซึ่งงบประมาณที่ได้รับก็จะได้รับการเบิกจ่ายเป็นระยะๆ เนื่องจากศูนย์ฯ เปิดการบริการในรูปแบบการศึกษาสงเคราะห์ จึงไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียนจากผู้ปกครอง ทำให้ศูนย์ฯ ไม่มียกงบประมาณเพียงพอในการบริหารจัดการ และพัฒนาศูนย์ฯ ถึงแม้จะได้รับงบประมาณจากแหล่งงบประมาณหลายแหล่งทั้งภายในและภายนอก แต่ก็มีจำนวนจำกัด และจากการสัมภาษณ์ พบข้อเสนอแนะจากกลุ่มครูผู้สอนว่า ต้องการให้บุคคลที่เข้ามาบริหารงานหรือเป็นหัวหน้าคณะทำงาน มีสิทธิอำนาจในการตัดสินใจ การใช้งบประมาณด้วยตนเอง เพื่อให้การบริหารงานเกิดประสิทธิภาพต่อไป สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๕.๑ และ ๕.๒ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

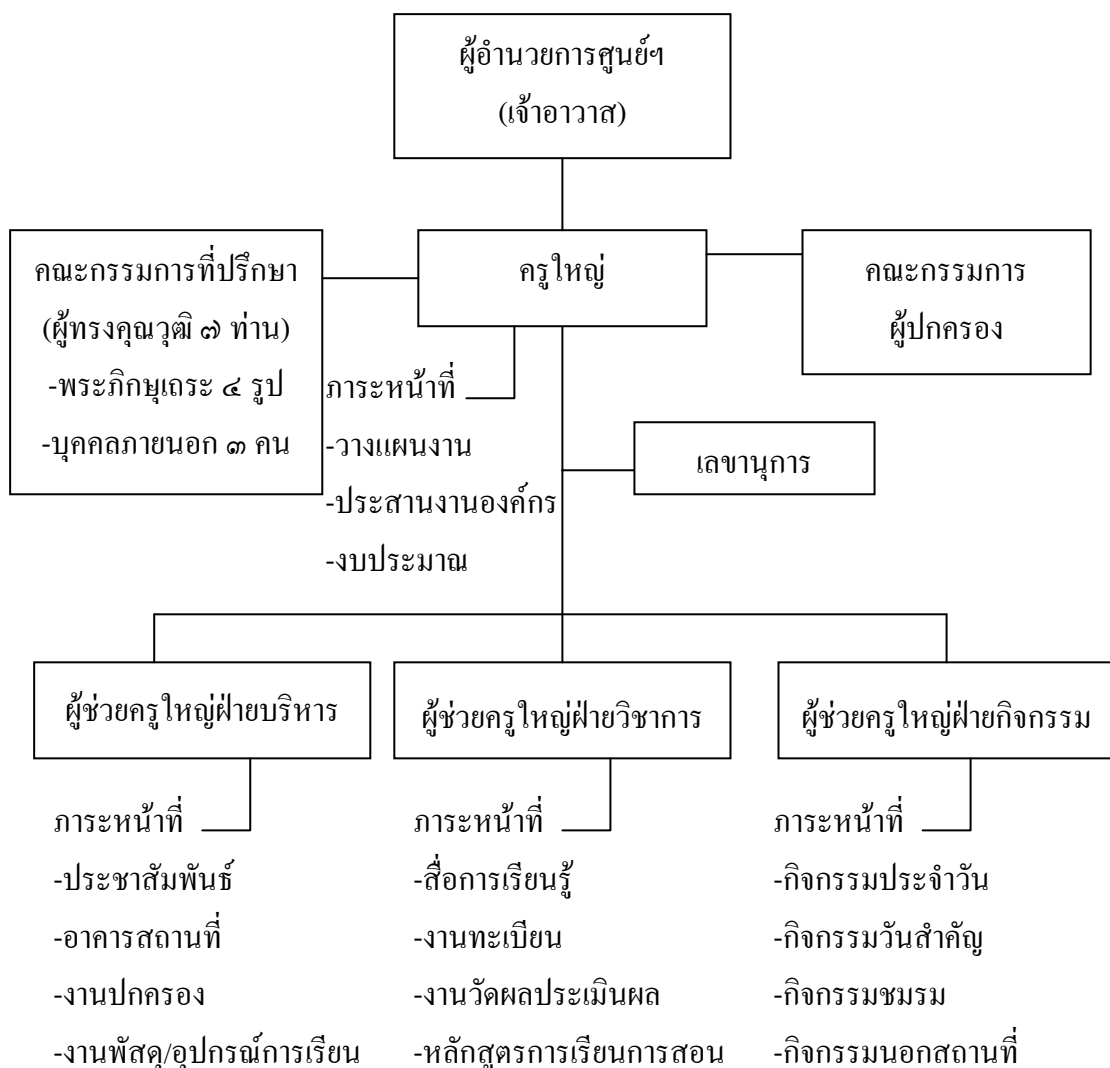
๔.๒.๓ คุณภาพด้านกระบวนการ (Process = P๑)

ตารางที่ ๑๑ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการบริหารจัดการ

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑	การบริหารจัดการ			
๑.๑	ศูนย์ฯ มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย และแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา	๒.๓๐	๐.๔๓	ดี
๑.๒	ศูนย์ฯ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือ คณะกรรมการดำเนินงานศูนย์ฯ และมีการบริหารการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)	๒.๕๓	๐.๕๕	ดี
๑.๓	ศูนย์ฯ มีโครงสร้างการบริหารงานที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขา	๒.๓๐	๐.๔๓	ดี
๑.๔	ศูนย์ฯ มีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะ อย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง	๒.๕๒	๐.๕๕	ดี
	รวม	๒.๖๒	๐.๔๖	ดี

จากตารางที่ ๑๑ ด้านการบริหารจัดการ พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนมีความเห็นว่าเป็นโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๒ เรียงตามลำดับดังนี้ ศูนย์ฯ มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย และแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาและมีโครงสร้างการบริหารงานที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขา มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ ๒.๖๐ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์ฯ และมีการบริหารการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) ค่าเฉลี่ย ๒.๕๖ และมีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะ อย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ค่าเฉลี่ย ๒.๕๒

จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ พบว่า ที่ผ่านมา ศูนย์ฯ มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย และแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา และมีโครงสร้างการบริหารงานที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขาชัดเจน ดังผังโครงสร้างภาระงานและบุคลากรศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ วัดสวนดอก ดังนี้

แสดงให้เห็นว่า ศูนย์ฯ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา ที่เป็นพระภิกษุเถระภายใน วัด ประกอบด้วย ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ครูใหญ่โรงเรียนบาลีนักธรรม อาจารย์ของมหาวิทยาลัย และ ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก คือ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ผู้อำนวยการโรงเรียนในชุมชน และมีคณะกรรมการผู้ปกครอง แสดงให้เห็นว่า ศูนย์ฯ มีการบริหารการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม จากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อย่างไรก็ตาม ศูนย์ฯ ยังเปิดโอกาสให้มีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิด โอกาสให้มีการเสนอแนะก่อนข้างน้อย ทำให้แผนงานพัฒนาของศูนย์ฯ ยังขาดรูปธรรมที่ชัดเจนใน การบริหารจัดการระยะยาวและแสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สอดคล้องกับผลจาก แบบสอบถามในข้อ ๑.๓ และ ๑.๔ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

ตารางที่ ๑๒ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๒	กิจกรรมการเรียนการสอน			
๒.๑	ศูนย์ฯ มีการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการหลักไตรสิกขา ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับ ชีวิตประจำวัน	๒.๖๑	๐.๕๘	ดี
๒.๒	ศูนย์ฯ มีการส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐาน ในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา	๒.๔๘	๐.๕๕	ดี
๒.๓	ศูนย์ฯ มีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมผู้เรียนให้ใฝ่รู้และ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง	๒.๖๕	๐.๕๓	ดี
๒.๔	ศูนย์ฯ มีการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งใน การเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิต ประจำวัน	๒.๓๐	๐.๔๓	ดี
๒.๕	ศูนย์ฯ มีการใช้สื่อการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในชั้นเรียน	๒.๓๕	๐.๖๖	ดี
๒.๖	ศูนย์ฯ มีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และ แสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ	๒.๓๕	๐.๕๓	ดี

ตารางที่ ๑๒ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน (ต่อ)

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๒.๓	ศูนย์ฯ จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายในวัด หรือศาสนสถานสำคัญ	๒.๖๕	๐.๕๓	ดี
๒.๔	ศูนย์ฯ มีการพัฒนาผู้เรียนผลิตสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง	๒.๓๕	๐.๖๕	ดี
	รวม	๒.๕๒	๐.๔๔	ดี

จากตารางที่ ๑๑ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๒ เรียงตามลำดับดังนี้ ศูนย์ฯ มีการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน ค่าเฉลี่ย ๒.๖๐ มีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมผู้เรียนให้ใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายในวัด หรือศาสนสถานสำคัญ มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ ๒.๖๕ มีการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ มีการส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ค่าเฉลี่ย ๒.๔๘ มีการใช้สื่อการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในชั้นเรียน ค่าเฉลี่ย ๒.๔๘ มีการใช้สื่อการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในชั้นเรียน ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕ และมีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕

จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ พบว่า ศูนย์ฯ มีจุดเด่นในการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวันที่หลากหลาย โดยสามารถสรุปภาพรวมของกิจกรรมได้ดังนี้

๑) กิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน หลักสูตรการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำหรับเด็กและเยาวชนในระดับต่างๆ และเด็กพิเศษ

๒) กิจกรรมการเรียนรู้พิเศษ โดยมีครูในโรงเรียน นักศึกษามหาวิทยาลัยที่เป็นครูอาสาสมัครมาให้ความรู้ และครูภูมิปัญญาในชุมชน เช่น ภาษาอังกฤษ ระดับประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น/ตอนปลาย คนตรีพื้นเมือง ภาษาล้านนา การประดิษฐ์เครื่องบูชา เช่น กรวยดอกไม้วัด ดัดช่อดอก เป็นต้น

๓) กิจกรรมด้านวิชาการเสริมความรู้ เพื่อจัดทำหลักสูตรธรรมศึกษาและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

๔) กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ การอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพครูผู้สอน และประชุมคณะกรรมการผู้ปกครองนักเรียน เดือนละ ๑ ครั้ง

๕) กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการฝึกฝนอาชีพ เช่น การทำตุ้ง การทำน้ำสมุนไพร การนวดเส้น คนตรีพื้นเมือง การทำโคม การจักสาน การทำเสตง และการอ่าน/เขียนภาษาล้านนา

๖) กิจกรรมธรรมสัญจร เพื่อจัดการศึกษาเรียนรู้นอกสถานที่และประกอบพิธีกรรมตามประเพณีของพระพุทธศาสนา เช่น ถวายเทียนเข้าพรรษา ทักษณศึกษาศาสนสถาน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนของศูนย์ฯ แม้จะเป็นการศึกษาทางด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่การเรียนการสอนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะทางด้านวิชาการอย่างเดียว เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ได้ศึกษาวิชาศาสนา และศีลธรรมในโรงเรียนตามปกติอยู่แล้ว ย่อมเกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้น จึงได้มีการจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีความสนุกสนาน เด็กมีส่วนร่วมและแสดงออก โดยแฝงความรู้ศีลธรรมในกิจกรรมเหล่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม เทคนิคการสอนของบุคลากร ยังขาดทักษะและประสบการณ์อยู่มาก เนื่องจากผู้สอนส่วนใหญ่ยังมีสภาพเป็นพระนิสิตของมหาวิทยาลัย และสื่อการสอนก็ยังไม่มีความขาดแคลน รวมไปถึงการผลิตสื่อการสอนที่จะกระตุ้นการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน ทำให้ในช่วงท้ายๆ ของการเรียนการสอน ผู้เรียนเกือบครึ่งหนึ่งได้ขาดหายไปและหยุดเรียนไป เนื่องจากการมีสื่อการเรียนรู้อ่อนข้าน้อย และไม่ค่อยมีการพัฒนาผู้เรียนให้ผลิตสื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๒.๕, ๒.๖ และ ๒.๘ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

ตารางที่ ๑๓ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการวัดผลและประเมินผล

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๓	การวัดผลและประเมินผล			
๓.๑	ศูนย์ฯ มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย	๒.๓๕	๐.๖๖	ดี
๓.๒	ศูนย์ฯ มีการวัดประเมินผลครอบคลุมหลักไตรสิกขา	๒.๔๓	๐.๕๕	ดี
๓.๓	ศูนย์ฯ การวัดผลประเมินผลมีความเที่ยงตรงและยุติธรรม	๒.๕๖	๐.๕๕	ดี
๓.๔	ศูนย์ฯ มีการวัดประเมินผลครอบคลุมชีวิตประจำวันตามหลักภavana ๔ (กาย สีล สมาธิ ปัญญา)	๒.๖๑	๐.๕๐	ดี
	รวม	๒.๕๐	๐.๔๕	ดี

จากตารางที่ ๑๑ ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนมีความเห็นว่า โดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ เรียงตามลำดับดังนี้ ศูนย์ฯ มีการวัดประเมินผลครอบคลุมชีวิตประจำวันตามหลักภavana ๔ (กาย ศีล สมาธิ ปัญญา) ค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ การวัดผลประเมินผลมีความเที่ยงตรงและยุติธรรม ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ มีการวัดประเมินผลครอบคลุมหลักไตรสิกขา ค่าเฉลี่ย ๒.๔๓ และมีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕

จากการศึกษาเอกสาร พบว่า ศูนย์ฯ มีหลักการประเมินผลการเรียน ดังนี้ ประเมินผลการเรียน โดยความเห็นชอบของคณะผู้จัดการศึกษา ให้ประเมินผลการเรียนเป็นรายวิชา และให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละวิชานั้นๆ และให้มีการประเมินผล เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และเพื่อตัดสินผลการเรียนการสอน

การประเมินผลกระทำเมื่อสิ้นภาคเรียน ใช้ระดับผลการเรียน แบ่งออกเป็น ๕ ระดับ คือ

ระดับ ๔ ดีมาก	หมายถึง	ผลการเรียนอยู่ในระดับดีมาก
ระดับ ๓ ดี	หมายถึง	ผลการเรียนอยู่ในระดับดี
ระดับ ๒ ปานกลาง	หมายถึง	ผลการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง
ระดับ ๑ ผ่าน	หมายถึง	ผลการเรียนอยู่ในระดับเกณฑ์ขั้นต่ำ
ระดับ ๐ ไม่ผ่าน	หมายถึง	ผลการเรียนอยู่ในระดับไม่ผ่านเกณฑ์

และผลการเรียนที่ไม่ได้จัดเป็นระดับ มี ๔ ประเภท คือ

ผ	หมายถึง	ผ่านกิจกรรม
มผ	หมายถึง	ไม่ผ่านกิจกรรม
ร	หมายถึง	รอการตัดสิน
มส	หมายถึง	ไม่มีสิทธิ์สอบเพราะวิชาเรียนไม่พอ

โดยรายวิชาที่ได้รับผลการเรียนตั้งแต่ ๑ ขึ้นไปถือว่าผ่านในรายวิชานั้น และผู้เรียนจะได้หน่วยการเรียนของวิชานั้น และมีองค์ประกอบในการตัดสินผลการเรียน ดังนี้

๑) ผู้เรียนจะต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ของเวลาเรียนของรายวิชาจึงมีสิทธิ์สอบปลายภาค

๒) เมื่อได้สอบปลายปีแล้ว ให้นำคะแนนที่ได้รับจากการสอบปลายภาครวมกับคะแนนระหว่างกลางภาคตามอัตราส่วนที่กำหนดไว้ของแต่ละรายวิชา ถ้าได้คะแนนถึงเกณฑ์ขั้นต่ำ ระดับผลการเรียน ๑ ถึง ๔

๓) สำหรับผู้มีเวลาครบร้อยละ ๘๐ ของเวลาทั้งหมด แต่ไม่ได้สอบปลายภาคเรียน ซึ่งอาจเป็นเหตุสุดวิสัยหรือไม่มีก็ตามให้ระดับผลการเรียน “ร”

การวัดและการประเมินผลระหว่างภาคเรียน ประกอบด้วย

๑) วัดผลประเมินระหว่างภาคเรียนเป็นระยะๆ (Formation) ตลอดระยะเวลาการเรียนการสอนในภาคเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้กำหนดจุดประสงค์เองและเลือกเก็บคะแนนเฉพาะจุดประสงค์ที่สำคัญๆ

๒) วัดผลกลางภาคเรียนอย่างน้อย ๑ ครั้ง (Summative) โรงเรียนกำหนดวัดผลการเรียนกลางภาค ถ้าผู้เรียนได้คะแนนไม่ถึงครึ่งของคะแนนเต็มอาจารย์ผู้สอนจะสอนซ่อมเสริม และสอบแก้ตัวให้เฉพาะจุดประสงค์ที่ไม่ผ่านเกณฑ์อีกครั้งหนึ่ง ถ้าผ่านให้ถือว่าคะแนนจะได้ครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็ม

๓) การประเมินคุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ตลอดภาคเรียน โดยที่โรงเรียนเป็นผู้กำหนดคุณลักษณะที่จะประเมินเอง เช่น มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย ขยันหมั่นเพียร ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ อดทน สนใจในการเรียน รู้จักอดออม อดทนเสียสละ และเห็นส่วนรวม โดยผู้สอนจะสังเกตคุณลักษณะของผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน

การวัดผลปลายภาคเรียน เพื่อตรวจสอบผลการเรียนของผู้เรียนที่เรียนมาตลอดภาคเรียน โรงเรียนจะทำการวัดผลปลายภาคเรียนในสุดสัปดาห์ของภาคเรียน การตัดสินผลการเรียนนำคะแนนระหว่างภาคเรียนรวมกับคะแนนปลายภาคเรียน แล้วนำมาเปลี่ยนเป็นระดับผลการเรียนโดยใช้ตัวเลขแสดงระดับผลการเรียน ดังนี้

คะแนน ๐ - ๔๕ = ๐ คะแนน ๕๐ - ๕๕ = ๑ คะแนน ๖๐ - ๖๕ = ๒

คะแนน ๗๐ - ๗๕ = ๓ คะแนน ๘๐ - ๑๐๐ = ๔

การเปลี่ยนแปลงระดับผลการเรียนที่ผิดปกติ (๐, มส, ร)

- ๑) ให้นักเรียนดำเนินเรื่องติดต่อขอสอบแก้ตัวใหม่อีกครั้ง ในกรณีที่สอบไม่ผ่าน
- ๒) ให้นักเรียนดำเนินเรื่องติดต่อขอแก้ “ร” โดยให้ติดต่ออาจารย์ประจำวิชานั้นๆ
- ๓) กรณี “มส” ให้นักเรียนทำเรื่องติดต่ออาจารย์ประจำวิชา เพื่อแก้ไขโดยอาจเพิ่มเวลาเรียน

จากการสัมภาษณ์ พบว่า การสอบวัดผลส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการวัดผลด้านความรู้เป็นส่วนใหญ่ และผู้เรียนที่เข้าเรียนจนจบภาคการศึกษาจะได้รับคะแนนผ่านทุกคน ทำให้การสอบวัดผลไม่ได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้ โดยใช้การวัดความรู้ความเข้าใจที่ใช้อยู่ทั่วไป ได้แก่ การใช้ข้อสอบแบบต่างๆ ทั้งปรนัยและอัตนัย โดยมีวัตถุประสงค์ในการวัดความรู้ความเข้าใจในบทเรียน และเป็นแบบที่ใช้กันมากที่สุด ส่วนการวัดผลด้านการแสดงออกทางพฤติกรรมหรือจิตพิสัยนั้น ถึงแม้จะมีการระบุไว้ชัดเจนเกี่ยวกับการประเมินผล แต่ก็ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน โดยศูนย์ฯ จะมอบหมายให้ฝ่ายปกครองดูแลติดตามพฤติกรรมของผู้เรียนทั้งในระหว่างเรียนและหลังเลิกเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ดำเนินการอย่างมีระเบียบแบบแผนมากนัก และการวัดผลประเมินผลที่ผ่านมา

ยังไม่สามารถวัดผลพฤติกรรมให้ครอบคลุมถึงชีวิตประจำวันนอกชั้นเรียนได้ ทำให้ศูนย์ฯ ไม่สามารถสรุปผลลัพธ์และผลกระทบจากการจัดการศึกษาได้อย่างถูกต้อง มีการวัดประเมินผลที่ไม่ค่อยสอดคล้องกับตามสภาพจริง และมีวิธีการประเมินผลค่อนข้างน้อย รวมไปถึงยังไม่มี การวัดประเมินผลที่ครอบคลุมหลักไตรสิกขา สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๓.๑ และ ๓.๒ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

ตารางที่ ๑๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านกิจกรรมสนับสนุน

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๔	กิจกรรมสนับสนุน			
๔.๑	ศูนย์ฯ มีกิจกรรมฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ คู่ ฟัง เป็น (รู้เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา)	๒.๕๓	๐.๕๑	ดี
๔.๒	ศูนย์ฯ มีกิจกรรมส่งเสริมการรับผิดชอบ ดูแลรักษา พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม	๒.๕๓	๐.๕๑	ดี
๔.๓	ศูนย์ฯ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)	๒.๓๐	๐.๔๓	ดี
๔.๔	ศูนย์ฯ กิจกรรมได้รับการยอมรับและได้รับรางวัล	๒.๕๓	๐.๕๑	ดี
๔.๕	ศูนย์ฯ ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่ารู้เข้าใจเหตุผล	๒.๓๐	๐.๔๓	ดี
๔.๖	ศูนย์ฯ จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต	๒.๖๕	๐.๔๕	ดี
๔.๗	ศูนย์ฯ ส่งเสริมให้ทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) มีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา	๒.๖๕	๐.๔๕	ดี
๔.๘	ศูนย์ฯ มีกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)	๒.๕๒	๐.๕๕	ดี
	รวม	๒.๖๑	๐.๔๒	ดี

จากตารางที่ ๑๔ ด้านกิจกรรมสนับสนุน พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนมีความเห็นว่าเป็น โดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ เรียงตามลำดับดังนี้ ศูนย์ฯ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) และส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่ารู้เข้าใจ เหตุผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๐ จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต และส่งเสริมให้ทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) มีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๖๕ มีกิจกรรมฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น (รู้เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา) มีกิจกรรมส่งเสริมการรับผิชอบ ดูแลรักษา พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมได้รับการยอมรับและได้รับรางวัล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕๗ มีกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) ค่าเฉลี่ย ๒.๕๒

จากการศึกษาเอกสาร พบว่า กิจกรรมสนับสนุนของศูนย์ฯ ประกอบด้วย ๕ กิจกรรม คือ

๑) กิจกรรมประจำวัน ได้แก่ กิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ กิจกรรมสัมพันธ์

๒) กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญอื่นๆ ได้แก่ กิจกรรมวันวิสาขบูชา กิจกรรมวันมาฆบูชา กิจกรรมวันอาสาฬหบูชา กิจกรรมวันเข้าพรรษา กิจกรรมวันออกพรรษา กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ กิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ กิจกรรมวันขึ้นปีใหม่

๓) กิจกรรมนอกสถานที่ ได้แก่ กิจกรรมงานพุทธศาสนสัมพันธ์ภาคเหนือประจำปี กิจกรรมตอบปัญหาบรรยายธรรมะวันสำคัญ กิจกรรมสงเคราะห์ เช่น กิจกรรมธรรมด้านภัยหนาว

๔) กิจกรรมชมรม ได้แก่ ชมรมภาษาอังกฤษ ชมรมภาษาญี่ปุ่น ชมรมภาษาล้านนา ชมรมดนตรีพื้นเมือง ชมรมวาดเขียน ชมรมคณิตศาสตร์ และชมรมหุ่นยนต์ประดิษฐ์

๕) กิจกรรมประจำปีการศึกษา ได้แก่ กิจกรรมวันปฐมนิเทศ/ปัจฉินิเทศ

จากการสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ พบว่า ถึงแม้ศูนย์ฯ จะมีกิจกรรมที่หลากหลาย และสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน สอดคล้องกับกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญของชาติ แต่ยังมีหลายกิจกรรมที่ศูนย์ฯ ยังไม่ได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างต่อเนื่องและจริงจัง อีกประการหนึ่งคือ ศูนย์ฯ ยังขาดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชน สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๔.๘ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

๔.๒.๔ คุณภาพด้านผลผลิต (Product = P๒)

ตารางที่ ๑๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน (ผู้ปกครอง)			เกณฑ์ประเมิน (ผู้เรียน)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑	การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา						
๑.๑	ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกายสุภาพเรียบร้อย มีวินัยในตนเอง และประพฤติตนตามหลักกายสุจริต ๓ คือ ไม่ฆ่า หรือรังแกสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดทางเพศ	๒.๖๓	๐.๕๐	ดี	๒.๕๕	๐.๕๒	ดี
๑.๒	ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางวาจาสุภาพเรียบร้อย และประพฤติตนตามหลักวจีสุจริต ๔ คือ ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดคำหยาบ	๒.๕๖	๐.๕๔	ดี	๒.๓๕	๐.๕๕	ดี
๑.๓	ผู้เรียนมีมโนสุจริต ๓ คือ ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง	๒.๔๖	๐.๕๓	ดี	๒.๓๕	๐.๕๖	ดี
๑.๔	ผู้เรียนมีจิตใจมุ่งมั่นพยายาม มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ	๒.๖๓	๐.๕๘	ดี	๒.๕๐	๐.๕๔	ดี
๑.๕	ผู้เรียนมีความระลึกชอบ คือ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์	๒.๗๔	๐.๕๑	ดี	๒.๕๕	๐.๕๕	ดี

ตารางที่ ๑๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ต่อ)

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน (ผู้ปกครอง)			เกณฑ์ประเมิน (ผู้เรียน)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๑.๖	ผู้เรียนมีความตั้งใจมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้และคิดวิเคราะห์อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร	๒.๖๖	๐.๕๒	ดี	๒.๔๕	๐.๕๖	ดี
๑.๗	ผู้เรียนมีความเห็นชอบในหลักธรรม ได้แก่ เชื่อในกฎแห่งกรรม ความกตัญญูกตเวที ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ	๒.๗๗	๐.๔๖	ดี	๒.๖๓	๐.๕๑	ดี
๑.๘	ผู้เรียนมีความดำริชอบ ได้แก่ ฝึความสงบ ไม่พยายาทำ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน	๒.๗๐	๐.๔๕	ดี	๒.๕๓	๐.๕๖	ดี
	รวม	๒.๖๔	๐.๓๘	ดี	๒.๕๐	๐.๓๗	ดี

จากตารางที่ ๑๕ ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา พบว่า ผู้ปกครองมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๔ เรียงตามลำดับดังนี้ ผู้เรียนมีความเห็นชอบในหลักธรรม ได้แก่ เชื่อในกฎแห่งกรรม ความกตัญญูกตเวที ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ ค่าเฉลี่ย ๒.๗๗ ผู้เรียนมีความระลึกชอบ คือ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ค่าเฉลี่ย ๒.๗๔ ผู้เรียนมีความดำริชอบ ได้แก่ ฝึความสงบ ไม่พยายาทำ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน ค่าเฉลี่ย ๒.๗๐ ผู้เรียนมีความตั้งใจมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้และคิดวิเคราะห์อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร ค่าเฉลี่ย ๒.๖๖ ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกายสุภาพเรียบร้อย มีวินัยในตนเอง และประพฤติตนตามหลักกายสุจริต ๓ คือ ไม่ฆ่าหรือรังแกสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดทางเพศ ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ ผู้เรียนมีจิตใจมุ่งมั่นพยายาม มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ ผู้เรียนมีพฤติกรรมทาง

วาทาสุภาพเรียบร้อย และประพัตติตนตามหลักวิสุทธิ ๔ คือ ไม่พูดโกหก ไม่พูดต่อเสียด ไม่พูดเพื่อเจ้า ไม่พูดคำหยาบ ค่าเฉลี่ย ๒.๕๖ และผู้เรียนมีมโนสุจริต ๓ คือ ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง ค่าเฉลี่ย ๒.๔๖

ส่วนผู้เรียนมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ เรียงตามลำดับดังนี้ ผู้เรียนมีความเห็นชอบในหลักธรรม ได้แก่ เชื่อในกฎแห่งกรรม ความกตัญญูทวาทิ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกายสุภาพเรียบร้อย มีวินัยในตนเอง และประพัตติตนตามหลักกายสุจริต ๓ คือ ไม่ฆ่าหรือรังแกสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดทางเพศ ค่าเฉลี่ย ๒.๕๕ ผู้เรียนมีความระลึกรับ คือ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ค่าเฉลี่ย ๒.๕๕ ผู้เรียนมีความดำรงชอบ ได้แก่ ฝึความสงบ ไม่พยาบาท ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน ค่าเฉลี่ย ๒.๕๓ ผู้เรียนมีจิตใจมุ่งมั่นพยายาม มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ ผู้เรียนมีความตั้งใจมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้และคิดวิเคราะห์อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร ค่าเฉลี่ย ๒.๔๕ ผู้เรียนมีมโนสุจริต ๓ คือ ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕ ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางวาทาสุภาพเรียบร้อย และประพัตติตนตามหลักวิสุทธิ ๔ คือ ไม่พูดโกหก ไม่พูดต่อเสียด ไม่พูดเพื่อเจ้า ไม่พูดคำหยาบ ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕

จากการสัมภาษณ์ พบว่า การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาของศูนย์ฯ ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมโดยรวมดีขึ้น แต่การพัฒนาตนในด้านจิตใจเป็นสิ่งที่วัดประเมินได้ยากและต้องใช้ระยะเวลาเพื่อติดตามประเมินผลที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม ดังนั้น ในด้านมโนสุจริต ๓ คือ ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง จึงเป็นสิ่งที่ผู้ประเมินไม่ค่อยแน่ใจมากนัก สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๑.๑ ของผู้ปกครอง และพฤติกรรมทางวาทาตามหลักวิสุทธิ ในข้อ ๑.๒ ของผู้เรียน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แต่สิ่งที่ได้รับการประเมินสูงสุด คือ ผู้เรียนมีความเห็นชอบในหลักธรรม ได้แก่ เชื่อในกฎแห่งกรรม ความกตัญญูทวาทิ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ

ตารางที่ ๑๖ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔)

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน (ผู้ปกครอง)			เกณฑ์ประเมิน (ผู้เรียน)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๒	การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔)						
๒.๑	ผู้เรียนเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และสิ่งใช้สอยสิ่งต่างๆ ภายในบ้าน เช่น น้ำ ไฟฟ้า อย่างประหยัด	๒.๕๖	๐.๕๑	ดี	๒.๕๖	๐.๕๑	ดี
๒.๒	ผู้เรียนดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย	๒.๖๔	๐.๕๑	ดี	๒.๖๔	๐.๕๑	ดี
๒.๓	ผู้เรียนรักษาสีงแวดล้อม เช่น ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด ไม่ทำความสกปรก ดูแลรักษาสีงแวดล้อมให้สะอาดสวยงาม	๒.๕๔	๐.๕๘	ดี	๒.๕๔	๐.๕๘	ดี
๒.๔	ผู้เรียนประพฤติตนตามหลักศีล ๕	๒.๔๔	๐.๕๕	ดี	๒.๔๒	๐.๕๕	ดี
๒.๕	ผู้เรียนมีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา	๒.๕๘	๐.๕๓	ดี	๒.๔๑	๐.๕๖	ดี
๒.๖	ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในสิ่งที่ทำได้ด้วยตนเอง	๒.๖๖	๐.๕๑	ดี	๒.๖๓	๐.๕๒	ดี
๒.๗	ผู้เรียนมีความกตัญญูรู้คุณ และตอบแทนคุณ	๒.๕๖	๐.๕๑	ดี	๒.๖๒	๐.๕๓	ดี

ตารางที่ ๑๖ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) (ต่อ)

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน (ผู้ปกครอง)			เกณฑ์ประเมิน (ผู้เรียน)		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๒.๘	ผู้เรียนมีจิตใจ เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ต่อ ผู้อื่น	๒.๔๕	๐.๕๖	ดี	๒.๖๕	๐.๔๘	ดี
๒.๙	ผู้เรียนทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร	๒.๖๓	๐.๕๕	ดี	๒.๕๓	๐.๕๔	ดี
๒.๑๐	ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน	๒.๗๐	๐.๕๒	ดี	๒.๗๐	๐.๔๖	ดี
๒.๑๑	ผู้เรียนมีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	๒.๗๔	๐.๔๕	ดี	๒.๖๓	๐.๕๖	ดี
๒.๑๒	ผู้เรียนรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-สิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์	๒.๕๕	๐.๕๓	ดี	๒.๖๑	๐.๔๕	ดี
๒.๑๓	ผู้เรียนใฝ่ศึกษาเรียนรู้ทั้ง วิชาสามัญและ พระพุทธศาสนา	๒.๘๔	๐.๓๕	ดี	๒.๔๘	๐.๕๓	ดี
๒.๑๔	ผู้เรียนมีความรู้เท่าทัน ปัญหาสังคมและ สภาพแวดล้อมรวมทั้ง สามารถแก้ไขปัญหาคือ ด้วยตนเองอย่างมีเหตุผล	๒.๘๐	๐.๔๒	ดี	๒.๔๘	๐.๕๕	ดี
	รวม	๒.๗๖	๐.๔๖	ดี	๒.๕๖	๐.๓๐	ดี

จากตารางที่ ๑๖ ด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) พบว่าผู้ปกครองมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๗๖ เรียงตามลำดับดังนี้ ผู้เรียนใฝ่ศึกษาเรียนรู้ทั้งวิชาสามัญและพระพุทธศาสนา ค่าเฉลี่ย ๒.๘๔ ผู้เรียนมีความรู้เท่าทันปัญหาสังคมและ

สภาพแวดล้อมรวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างมีเหตุผล ค่าเฉลี่ย ๒.๘๐ ผู้เรียนมีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ค่าเฉลี่ย ๒.๗๔ ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ค่าเฉลี่ย ๒.๗๐ ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในสิ่งที่ทำได้ด้วยตนเอง ค่าเฉลี่ย ๒.๖๖ ผู้เรียนดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย ค่าเฉลี่ย ๒.๖๔ ผู้เรียนทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจ อุดทน ขยันหมั่นเพียร ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ ผู้เรียนรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ค่าเฉลี่ย ๒.๕๕ ผู้เรียนมีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ค่าเฉลี่ย ๒.๕๘ ผู้เรียนมีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทนคุณ ผู้เรียนเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และสิ่งใช้สอยสิ่งต่างๆ ภายในบ้าน เช่น น้ำ ไฟฟ้า อย่างประหยัด จำนวนเท่ากัน คือ ค่าเฉลี่ย ค่าเฉลี่ย ๒.๕๖ ผู้เรียนรักษาสีสิ่งแวดล้อม เช่น ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด ไม่ทำความสกปรก ดูแลรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้สะอาดสวยงาม ค่าเฉลี่ย ๒.๕๔ ผู้เรียนมีจิตใจ เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ต่อผู้อื่น ค่าเฉลี่ย ๒.๔๕ ผู้เรียนประพฤติตนตามหลักศีล ๕ ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔

ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่าโดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๖ เรียงตามลำดับดังนี้ ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ค่าเฉลี่ย ๒.๗๐ ผู้เรียนมีจิตใจ เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ต่อผู้อื่น ค่าเฉลี่ย ๒.๖๕ ผู้เรียนดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย ค่าเฉลี่ย ๒.๖๔ ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในสิ่งที่ทำได้ด้วยตนเอง ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ ผู้เรียนมีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ ผู้เรียนมีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทนคุณ ค่าเฉลี่ย ๒.๖๒ ผู้เรียนรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ ผู้เรียนเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และสิ่งใช้สอยสิ่งต่างๆ ภายในบ้าน เช่น น้ำ ไฟฟ้า อย่างประหยัด ค่าเฉลี่ย ๒.๕๖ ผู้เรียนรักษาสีสิ่งแวดล้อม เช่น ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด ไม่ทำความสกปรก ดูแลรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้สะอาดสวยงาม ค่าเฉลี่ย ๒.๕๔ ผู้เรียนทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจ อุดทน ขยันหมั่นเพียร ค่าเฉลี่ย ๒.๕๓ ผู้เรียนใฝ่ศึกษาเรียนรู้ทั้งวิชาสามัญและพระพุทธศาสนา ค่าเฉลี่ย ๒.๔๘ ผู้เรียนประพฤติตนตามหลักศีล ๕ ค่าเฉลี่ย ๒.๔๒ ผู้เรียนมีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ค่าเฉลี่ย ๒.๔๑ และผู้เรียนมีความรู้เท่าทันปัญหาสังคมและสภาพแวดล้อมรวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างมีเหตุผล ค่าเฉลี่ย ๒.๔๘

จากการสัมภาษณ์ พบว่า การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) นั้น เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นช่วงวัยเด็ก ทำให้ผู้เรียนไม่ค่อยมีระเบียบวินัย และมีความรับผิดชอบน้อย และไม่ค่อยตรงต่อเวลา สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๒.๑ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แต่สิ่งที่ได้รับการประเมินสูงสุด คือ ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน

ตารางที่ ๑๗ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตัวชี้วัดด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน

ที่	รายการประเมิน	เกณฑ์ประเมิน		
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
๓	ผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน			
๓.๑	บ้านและชุมชนมีเด็กและเยาวชนที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น	๒.๖๕	๐.๔๘	ดี
๓.๒	เด็กและเยาวชนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนที่เหมาะสมกับวัย	๒.๔๑	๐.๖๐	ดี
๓.๓	วัดมีพระภิกษุสามเณรที่เป็นกำลังช่วยงานด้านการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๒.๖๐	๐.๕๔	ดี
๓.๔	ศูนย์ฯ ได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)	๒.๗๕	๐.๔๕	ดี
	รวม	๒.๖๒	๐.๓๘	ดี

จากตารางที่ ๑๗ ด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน พบว่า ผู้ปกครองมีความเห็นว่าเป็นบวก โดยรวมอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๒ เรียงตามลำดับดังนี้ ศูนย์ฯ ได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) ค่าเฉลี่ย ๒.๗๕ บ้านและชุมชนมีเด็กและเยาวชนที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น ค่าเฉลี่ย ๒.๖๕ วัดมีพระภิกษุสามเณรที่เป็นกำลังช่วยงานด้านการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ค่าเฉลี่ย ๒.๖๐ และเด็กและเยาวชนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนที่เหมาะสมกับวัย ค่าเฉลี่ย ๒.๔๑

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน เนื่องจากกิจกรรมของศูนย์ฯ ยังไม่ได้ขยายกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชน ทำให้ยังมองไม่เห็นกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนมากนัก สอดคล้องกับผลจากแบบสอบถามในข้อ ๓.๒ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แต่สิ่งที่ได้รับการประเมินสูงสุดคือ ศูนย์ฯ ได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)

๔.๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณภาพการดำเนินงาน

๔.๓.๑ ข้อเสนอแนะของผู้บริหาร/ครูผู้สอน

ตารางที่ ๑๘ แสดงจำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะของผู้บริหาร/ครูผู้สอน

ที่	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑	การพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางมากขึ้นและมีประสิทธิภาพครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายและประชาสัมพันธ์กิจกรรมของศูนย์ฯ ให้เป็นที่รู้จักของสาธารณชนให้มากขึ้น เช่น สื่อทางวิทยุชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ในรูปวารสาร จุลสาร สื่อหนังสือพิมพ์ หรือสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น	๓	๑๒.๕๐
๒	การดำเนินนโยบายเชิงรุก เพื่อให้ความรู้หรือจัดการเรียนการสอนกับเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาตามโรงเรียนต่างๆ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เสี่ยงกับปัญหาทางสังคมมากที่สุด	๒	๘.๓๓
๓	การสนับสนุนความพร้อมด้านงบประมาณในการดำเนินการอย่างเพียงพอและมีแหล่งรายได้สม่ำเสมอและชัดเจนเป็นประจำทุกปี เช่น จากมหาวิทยาลัย วัด หรือการบริจาค เพื่อศูนย์ฯ จะสามารถดำเนินงานวางแผนในระยะยาวได้	๒	๘.๓๓
๔	การดำเนินงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น	๒	๘.๓๓
๕	การทำงานอย่างเป็นระเบียบ มีการวางแผน การทำงานตามแผน และประเมินแผนเพื่อปรับเปลี่ยนการทำงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	๒	๘.๓๓
๖	การส่งเสริมให้ทุกฝ่าย คือ ผู้ปกครอง ผู้เรียน พระสงฆ์ และครูในโรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและดำเนินงานให้มากขึ้น	๒	๘.๓๓
๗	การพัฒนาระบบการวัดผลประเมินผลการเรียนและเวลามาเรียนของผู้เรียนให้มีระบบมากขึ้น	๒	๘.๓๓

ตารางที่ ๑๘ แสดงจำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะของผู้บริหาร/ครูผู้สอน (ต่อ)

ที่	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๘	การวางกฎระเบียบให้ชัดเจนเกี่ยวกับการเป็นแบบอย่างที่ดีของครูผู้สอน	๑	๔.๑๗
๙	การศึกษาดูงานในที่ต่างๆ เพื่อนำความรู้มาพัฒนาศักยภาพการบริหารงานของผู้บริหารและครูผู้สอน	๑	๔.๑๗
๑๐	การจัดแหล่งเรียนรู้ทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม การจัดทัศนศึกษาตามศาสนสถานสำคัญ แหล่งประวัติศาสตร์และแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๑	๔.๑๗
๑๑	การส่งเสริมการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑	๔.๑๗
๑๒	การสนับสนุนให้เยาวชนนำหลักธรรมไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การจัดธนาคารความดี การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญๆ ทางศาสนาและวันสำคัญในครอบครัวและชุมชน โดยให้เยาวชนเข้ามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้มากขึ้น	๑	๔.๑๗
๑๓	การเน้นความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมมากกว่าการสอบผ่านชั้น	๑	๔.๑๗
๑๔	การดำเนินงานที่มีเป้าหมายชัดเจน มีพันธกิจและมีอุดมการณ์ที่เข้าใจทั่วกัน	๑	๔.๑๗
๑๕	การจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนตามไตรสิกขาโดยมีกิจกรรมที่ระบุไว้ชัดเจนหรือมีขั้นตอนของกิจกรรมที่อธิบายได้ตามไตรสิกขา	๑	๔.๑๗
๑๖	การมีบุคลากรประจำศูนย์ฯ ที่ชัดเจนเพื่อให้การบริหารดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง	๑	๔.๑๗
	รวม	๒๔	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๑๘ ข้อเสนอแนะของผู้บริหาร/ครูผู้สอน พบว่า

๑) ต้องการให้พัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางมากขึ้นและมีประสิทธิภาพ ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายและประชาสัมพันธ์กิจกรรมของศูนย์ฯ ให้เป็นที่รู้จักของสาธารณชนให้มากขึ้น เช่น สื่อทางวิทยุชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ในรูปแบบวารสาร จุลสาร สื่อหนังสือพิมพ์ หรือสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น ร้อยละ ๑๒.๕๐

๒) ต้องการให้ดำเนินนโยบายเชิงรุก เพื่อให้ความรู้หรือจัดการเรียนการสอนกับเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาตามโรงเรียนต่างๆ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เสี่ยงกับปัญหาทางสังคมมากที่สุด การสนับสนุนความพร้อมด้านงบประมาณในการดำเนินการอย่างเพียงพอและมีแหล่งรายได้สม่ำเสมอและชัดเจนเป็นประจำทุกปี เช่น จากมหาวิทยาลัย วัด หรือการบริจาค เพื่อศูนย์ฯ จะสามารถดำเนินงานวางแผนในระยะยาวได้ การดำเนินงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาให้ดีขึ้น การทำงานอย่างเป็นระเบียบ มีการวางแผน การทำงานตามแผน และประเมินแผนเพื่อปรับเปลี่ยนการทำงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การส่งเสริมให้ทุกฝ่าย คือ ผู้ปกครอง ผู้เรียน พระสงฆ์ และครูในโรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและดำเนินงานให้มากขึ้น และการพัฒนาระบบการวัดผลประเมินผลการเรียนและเวลามาเรียนของผู้เรียนให้มีระบบมากขึ้น มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๘.๓๓

๓) ต้องการให้มีการวางกฎระเบียบให้ชัดเจนเกี่ยวกับการเป็นแบบอย่างที่ดีของครูผู้สอน การศึกษาดูงานในที่ต่างๆ เพื่อนำความรู้มาพัฒนาศักยภาพการบริหารงานของผู้บริหารและครูผู้สอน การจัดแหล่งเรียนรู้ทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม การจัดทัศนศึกษาตามศาสนสถานสำคัญ แหล่งประวัติศาสตร์ และแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสนับสนุนให้เยาวชนนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดธนาคารความดี การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญๆ ทางศาสนาและวันสำคัญในครอบครัวและชุมชน โดยให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้มากขึ้น การเน้นความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมมากกว่าการสอบผ่านชั้น การดำเนินงานที่มีเป้าหมายชัดเจน มีพันธกิจและมีอุดมการณ์ที่เข้าใจทั่วกัน การจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียนตามไตรสิกขาโดยมีกิจกรรมที่ระบุไว้ชัดเจนหรือมีขั้นตอนของกิจกรรมที่อธิบายได้ตามไตรสิกขา การมีบุคลากรครูประจำศูนย์ฯ ที่ชัดเจนเพื่อให้การบริหารดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๔.๑๗

๔.๓.๒ ข้อเสนอแนะของผู้ปกครอง

ตารางที่ ๑๕ แสดงจำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะของผู้ปกครอง

ที่	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑	การพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางและครอบคลุมมากขึ้นทั้งสื่อสารมวลชน รายการธรรมะวันอาทิตย์ และสื่อสิ่งพิมพ์	๕	๑๘.๕๒
๒	ความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานที่และห้องเรียน	๓	๑๑.๑๑
๓	การพัฒนาการบริหารจัดการให้มีระบบ เป็นลักษณะองค์กรสามารถเข้ามาติดต่อสอบถามและขอรายละเอียดเกี่ยวกับศูนย์ฯ ได้เป็นอย่างดี	๓	๑๑.๑๑
๔	การพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและมีกิจกรรมเรียนรู้ที่หลากหลายโดยแจ้งให้ผู้ปกครองได้ทราบและมีส่วนร่วมให้มากขึ้น โดยเฉพาะการนำกลุ่มผู้ปกครองให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ เช่น การปฏิบัติธรรมวันครอบครัว การทำบุญในโอกาสต่างๆ กิจกรรมสันตนาการ การประชุมพบปะ เป็นต้น	๓	๑๑.๑๑
๕	การรายงานผลการดำเนินงานและการปฏิบัติงานของศูนย์ฯ รวมถึงการรายงานผลความรู้ พฤติกรรมและจิตพิสัยของเด็กและเยาวชนให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะ	๒	๗.๔๑
๖	การพัฒนาศักยภาพความรู้ของครูผู้สอนเกี่ยวกับพัฒนาการทางร่างกายและจิตวิทยาของเด็กและเยาวชนตามวัยต่างๆ	๒	๗.๔๑
๗	การพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมในด้านความรู้และการให้บริการ รวมถึงการเป็นแบบอย่างที่ดี	๒	๗.๔๑
๘	การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนให้น่าสนใจ มีความหลากหลาย สนุกสนาน การแสดงออก มีส่วนร่วมและมีความรู้ เช่น ศิลปะ ดนตรี การแสดงฟ้อนรำ สวดมนต์สรภัญญะ เป็นต้น	๒	๗.๔๑

ตารางที่ ๑๕ แสดงจำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะของผู้ปกครอง (ต่อ)

ที่	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๙	การพัฒนาระบบการฝึกระเบียบวินัยและการอบรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพมากขึ้น	๒	๓.๔๑
๑๐	การมีส่วนร่วมบุคลากรโดยเฉพาะครูผู้สอนให้เหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน	๑	๓.๓๐
๑๑	การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ เช่น วิดีทัศน์ เกม การประดิษฐ์ สื่อเทคโนโลยีอื่นๆ เป็นต้น	๑	๓.๓๐
๑๒	การพัฒนากิจกรรมการฝึกสมาธิให้เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน	๑	๓.๓๐
	รวม	๒๓	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๑๕ ข้อเสนอแนะของผู้ปกครอง พบว่า

๑) ต้องการให้พัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางและครอบคลุมมากขึ้นทั้งสื่อสารมวลชน รายการธรรมะวันอาทิตย์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ร้อยละ ๑๘.๕๒

๒) ต้องการให้ดูแลรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานที่และห้องเรียน การพัฒนาการบริหารจัดการให้มีระบบ เป็นลักษณะองค์กร สามารถเข้ามาติดต่อสอบถามและขอรายละเอียดเกี่ยวกับศูนย์ฯ ได้เป็นอย่างดี การพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและมีกิจกรรมเรียนรู้ที่หลากหลายโดยแจ้งให้ผู้ปกครองได้ทราบและมีส่วนร่วมให้มากขึ้น โดยเฉพาะการนำกลุ่มผู้ปกครองให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ เช่น การปฏิบัติธรรมวันครอบครัว การทำบุญในโอกาสต่างๆ กิจกรรมสันตนาการ การประชุมพบปะ เป็นต้น มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๑๑.๑๑

๓) ต้องการให้มีการรายงานผลการดำเนินงานและการปฏิบัติงานของศูนย์ฯ รวมถึงการรายงานผลความรู้ พฤติกรรมและจิตพิสัยของเด็กและเยาวชนให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะ การพัฒนาศักยภาพความรู้ของครูผู้สอนเกี่ยวกับพัฒนาการทางร่างกายและจิตวิทยาของเด็กและเยาวชนตามวัยต่างๆ การพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมในด้านความรู้และการให้บริการ รวมถึงการเป็นแบบอย่างที่ดี การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนให้น่าสนใจ มีความหลากหลาย สนุกสนาน การแสดงออก มีส่วนร่วมและมีความรู้ เช่น ศิลปะ ดนตรี การแสดงฟ้อนรำ สวดมนต์ สรภัญญะ เป็นต้น และการพัฒนาระบบการฝึกระเบียบวินัยและการอบรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๓.๔๑

๔) ต้องการให้มีสัดส่วนบุคลากร โดยเฉพาะครูผู้สอนให้เหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบต่างๆ เช่น วิทยุทัศน์ เกม การประดิษฐ์ สื่อเทคโนโลยีอื่นๆ เป็นต้น และการพัฒนากิจกรรมการฝึกสมาธิให้เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๓.๓๐

๔.๓.๓ ข้อเสนอแนะของผู้เรียน

ตารางที่ ๒๐ แสดงจำนวนและร้อยละข้อเสนอแนะของผู้เรียน

ที่	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑	มีกิจกรรมที่สนุกสนานมากขึ้น เช่น การทัศนศึกษา การสอนดนตรี การแสดง เป็นต้น	๓	๑๓.๖๔
๒	ประชาสัมพันธ์และรับสมัครผู้เรียนให้มากขึ้น	๒	๑๑.๓๖
๓	การควบคุมระเบียบวินัยของผู้เรียน	๒	๑๑.๓๖
๔	ครูผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดี	๒	๑๑.๓๖
๕	การนำหลักธรรมไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน	๒	๑๑.๓๖
๖	จัดการสอนในวันปกติหรือวันเสาร์	๒	๑๑.๓๖
๗	การเรียนการสอนในห้องเรียนที่สนุกสนาน น่าสนใจ	๑	๕.๘๕
๘	ครูผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ดี ใจดี ร่าเริง	๑	๕.๘๕
๙	การสอนหลักธรรมให้มีเนื้อหาต่างๆ มีการเล่านิทานชาดก	๑	๕.๘๕
๑๐	พัฒนาระบบการบริหารให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น	๑	๕.๘๕
	รวม	๑๓	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๒๐ ข้อเสนอแนะของผู้เรียน พบว่า

๑) ต้องการให้มีกิจกรรมที่สนุกสนานมากขึ้น เช่น การทัศนศึกษา การสอนดนตรี การแสดง เป็นต้น ร้อยละ ๑๓.๖๔

๒) ต้องการให้มีประชาสัมพันธ์และรับสมัครผู้เรียนให้มากขึ้น การควบคุมระเบียบวินัยของผู้เรียน ครูผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดี การนำหลักธรรมไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน และจัดการสอนในวันปกติหรือวันเสาร์ มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๑๑.๓๖

๓) การเรียนการสอนในห้องเรียนที่สนุกสนาน น่าสนใจ ครูผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ดี ใจดี ร่าเริง การสอนหลักธรรมให้มีเนื้อหาต่างๆ มีการเล่านิทานชาดก และพัฒนาระบบการบริหารให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ ๕.๘๕

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา ธรรมศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมิน คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และ ๒) เพื่อประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจากกลุ่มประชากรในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จำนวน ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอนและครูอาสาสมัคร จำนวน ๒๓ ท่าน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เรียน จำนวน ๑๖๒ คน จัดเก็บแบบสอบถามได้ จำนวน ๑๒๕ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๖ และกลุ่มตัวอย่างอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ ผู้ปกครอง จำนวน ๑๖๒ คน จัดเก็บแบบสอบถามได้ จำนวน ๑๕๕ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๙๕.๑ กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๓ กลุ่มที่ต้องจัดเก็บแบบสอบถาม จำนวนทั้งสิ้น ๓๔๗ ฉบับ จัดเก็บแบบสอบถามได้ จำนวน ๓๑๑ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๖

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและบรรยายข้อมูลตามสภาพจริงจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้บริหาร ผู้ปกครอง และผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ (Percentage) การใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นเกณฑ์ โดยใช้คำถามแบบประมาณค่า ๓ ตัวเลือก คือ ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

ประเด็นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ โดยเลือกใช้กรอบคิดทฤษฎี CIPP Model ของ Stufflebeam ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ การประเมินบริบท (Context = C) การประเมินปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) การประเมินกระบวนการปฏิบัติ (Process = P๑) และการประเมินผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product = P๒, outcome) และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาและการประยุกต์ใช้กับเด็กและเยาวชน โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องกับการจัดการศึกษาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก และการศึกษางานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้สร้างกรอบการวิจัยและตัวชี้วัดขึ้นโดยวิเคราะห์จากเอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก เนื่องจากได้รับการรับรองว่าได้ผ่านการตรวจพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายคน แต่ได้มีการปรับ

ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดสวนดอก โดยใช้เป็นแบบสอบถาม จำนวน ๓ ชุด สำหรับ ๓ กลุ่ม คือ แบบสอบถามสำหรับผู้บริหาร/ครูผู้สอน กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มผู้เรียน การสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้บริหาร ผู้ปกครอง และผู้เรียน ตลอดจนการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม จากการสังเกตการณ์วิธีการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอน และสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน

ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปและข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยใช้วิธีการแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ (Percentage) ส่วนข้อมูลการประเมิน ผู้วิจัยใช้สถิติหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นเกณฑ์ และใช้คำถามแบบประมาณค่า ๓ ตัวเลือก คือ ดี พอใช้ ควรปรับปรุง ในการวัดคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ จากผลการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา พบว่าข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่ผู้บริหารและครูผู้สอนเป็นชาย ประกอบด้วยบรรพชิตและคฤหัสถ์ชาย จำนวนรวมกัน ร้อยละ ๖๐.๕ ส่วนใหญ่เป็นครูผู้สอนและครูอาสาสมัคร จำนวนรวมกัน ร้อยละ ๖๕.๒ มีอายุระหว่าง ๔๐-๖๐ ปี จำนวนรวมกัน ร้อยละ ๖๐.๘ ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๖๐.๕ และส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์และมีประสบการณ์ค่อนข้างน้อย คือ ๑ - ๒ ครั้ง ในการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดสวนดอก จำนวนรวมกัน ร้อยละ ๘๒.๖

ในกลุ่มผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ ๖๓.๐ ส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นบิดามารดา ร้อยละ ๘๕.๓ มีช่วงวัยอยู่ในวัยทำงาน คือ มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๕๐ ปี จำนวนรวมกัน ร้อยละ ๘๒.๒ ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี (ป.๔,ป.๖) จำนวนรวมกัน ร้อยละ ๕๑.๖ และส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์และมีประสบการณ์ค่อนข้างน้อย คือ ๑ - ๒ ครั้ง ในการนำเด็กและเยาวชนเข้าเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดสวนดอก จำนวนรวมกัน ร้อยละ ๕๐.๐

ในกลุ่มผู้เรียน พบว่า ส่วนใหญ่ผู้เรียนเป็นหญิง ร้อยละ ๕๔.๕ ส่วนใหญ่มีช่วงอายุตั้งแต่ ๘ - ๑๒ ปี ร้อยละ ๖๒.๑ กำลังศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ ๓ - ๖ ร้อยละ ๕๕.๘ และส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์และมีประสบการณ์ค่อนข้างน้อยคือ ๑ - ๒ ครั้ง ในการเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดสวนดอก จำนวนรวมกัน ร้อยละ ๘๑.๑

๕.๑.๒ จากผลการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

๑) ด้านบริบท (Context = C) แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน คือ

๑.๑) ด้านวัตถุประสงค์ ศูนย์พุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนมีการกำหนดหลักปรัชญาการศึกษา จัดทำแผนยุทธศาสตร์ การกำหนดวิสัยทัศน์ มีพันธกิจ มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานมีลายลักษณ์อักษรในเอกสารชัดเจน แต่ขาดการประชาสัมพันธ์และประกาศแจ้งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทราบอย่างทั่วถึง

๑.๒) ด้านการประเมินโครงการ ศูนย์พุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก มีเอกสารการประเมินโครงการ การสรุปประเมินผลโครงการในแต่ละปี และมีการเสนอแนะการปรับปรุงพัฒนาโครงการ แต่ไม่ได้มีการประกาศแจ้งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทราบอย่างทั่วถึงและนำไปใช้ในการปฏิบัติงานในปีต่อไป

๒) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input = I) แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน คือ

๒.๑) ด้านอาคารสถานที่ ศูนย์พุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก มีอาคารสถานที่เรียนเพียงพอ แต่เป็นอาคารที่ใช้เรียนร่วมกับกลุ่มนักเรียนและนิสิต ทำให้ไม่สามารถดำเนินการจัดสรรอาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมได้ รวมไปถึงการดูแลรักษาความสะอาด เรียบร้อย เนื่องจากอาคารเรียนมีการใช้งานตลอดสัปดาห์

๒.๒) ด้านบุคลากร ศูนย์พุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก มีบุคลากรที่ทำงานทุ่มเทเสียสละในการทำงาน แต่ทั้งหมดยังเป็นพระนิสิตที่กำลังศึกษาอยู่ และมีภาระงานหน้าที่อื่นๆ ภายในวัด ทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารงานและทำการสอนได้อย่างเต็มที่

๒.๓) ด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ ศูนย์พุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก มีหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนชัดเจน แต่มาตรการในการควบคุมความประพฤติ ระเบียบวินัยยังไม่ได้เป็นไปตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้ และยังไม่มีการหรือนโยบายชัดเจนในการส่งเสริมวินัยของผู้เรียนโดยใช้วิธีการจูง รวมไปถึงการสร้างกระบวนการกลุ่มให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการดูแลความสงบเรียบร้อย ส่วนใหญ่จะใช้มาตรการควบคุมดูแลโดยครูผู้สอนที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลงานด้านปกครอง ทำให้ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง

๒.๔) ด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน ศูนย์พุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก ขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ทันสมัยให้เพียงพอ

๒.๕) ด้านงบประมาณ ศูนย์พุทธศาสนานันทวัดสวนดอก มีแหล่งงบประมาณรายได้จากหลายแหล่งทั้งภายในและภายนอก แต่มีจำนวนจำกัด และไม่แน่นอนในแต่ละปี ทำให้ไม่สามารถวางแผนงานระยะยาวได้

๓) ด้านกระบวนการ (Process = P๑)

๓.๑) ด้านการบริหารจัดการ ศูนย์พุทธศาสนานันทวัดสวนดอก มีโครงสร้างการบริหารงานที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขาชัดเจน และมีการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย แต่ยังเปิดโอกาสให้มีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะก่อนข้างน้อย

๓.๒) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ศูนย์พุทธศาสนานันทวัดสวนดอก มีจุดเด่นในการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวันที่หลากหลาย แต่มีสื่อการเรียนรู้ก่อนข้างน้อย และไม่ค่อยมีการพัฒนาผู้เรียนให้ผลิตสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๓.๓) ด้านการวัดผลและประเมินผล ศูนย์พุทธศาสนานันทวัดสวนดอก มีหลักการประเมินผลการเรียน แต่ยังไม่มีการวัดผลประเมินผลในด้านพฤติกรรมให้ครอบคลุมถึงชีวิตประจำวันนอกชั้นเรียน ทำให้ไม่สามารถสรุปผลลัพธ์และผลกระทบจากการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับตามสภาพจริง และมีวิธีการประเมินผลก่อนข้างน้อย รวมไปถึงยังไม่มีมีการวัดประเมินผลที่ครอบคลุมหลักไตรสิกขา

๓.๔) ด้านกิจกรรมสนับสนุน ศูนย์พุทธศาสนานันทวัดสวนดอก มีกิจกรรมสนับสนุนหลากหลาย และสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน แต่ยังไม่ได้รับการการยอมรับและการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างต่อเนื่องและจริงจัง และยังขาดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชน

๔. คุณภาพด้านผลผลิต (Product = P๒) พบว่า

๔.๑) ด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ศูนย์พุทธศาสนานันทวัดสวนดอก ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมโดยรวมดีขึ้น แต่การพัฒนาตนในด้านจิตใจเป็นสิ่งที่วัดประเมินได้ยากและต้องใช้ระยะเวลานานเพื่อติดตามประเมินผลที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม

๔.๒) ด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) ศูนย์พุทธศาสนานันทวัดสวนดอก สามารถสร้างกิจกรรมให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน แต่ในด้านระเบียบวินัย และความรับผิดชอบยังไม่สามารถพัฒนาได้เท่าที่ควร เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กและเยาวชน ซึ่งต้องอาศัยการอบรมขัดเกลอย่างค่อเนื่อง

๔.๓) ด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ศูนย์พุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก ได้รับความไว้วางใจ เชื้อมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) แต่เนื่องจากกิจกรรมของศูนย์พุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก ยังไม่ได้ขยายกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนาของชุมชน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเด็กและเยาวชนในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนมีไม่มากนัก

๕.๑.๑ ผลการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา ภูมิศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนานันทาติยวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง ๔ ด้าน พบว่า โดยภาพรวมทั้งหมด ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๑ เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า

๑) ปัจจัยด้านบริบท (Context = C) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๕ เมื่อพิจารณาตามลำดับตัวชี้วัดโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า

๑.๑) ตัวชี้วัดด้านวัตถุประสงค์ ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๗

๑.๒) ตัวชี้วัดด้านการประเมินโครงการ ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๔๖ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๑

๒) ปัจจัยด้านปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๖ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๐ เมื่อพิจารณาตามลำดับตัวชี้วัดโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า

๒.๑) ตัวชี้วัดด้านบุคลากร ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๘๔ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๒๗

๒.๒) ตัวชี้วัดด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๕ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๖

๒.๓) ตัวชี้วัดด้านสถานที่ ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๓ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๘

๒.๔) ตัวชี้วัดด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๓๖ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๓

๒.๕) ตัวชี้วัดด้านงบประมาณ ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับพอใช้ ค่าเฉลี่ย ๒.๓๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๖

๓) ปัจจัยด้านกระบวนการปฏิบัติ (Process = P๑) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๖ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๕ เมื่อพิจารณาตามลำดับตัวชี้วัดโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า

๓.๑) ตัวชี้วัดด้านการบริหารจัดการ ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๖

๓.๒) ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมสนับสนุน ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๒

๓.๓) ตัวชี้วัดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๔

๓.๔) ตัวชี้วัดด้านการวัดผลและประเมินผล ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๕

๔) ปัจจัยด้านผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product = P๒, outcome) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๖ เมื่อพิจารณาตามลำดับตัวชี้วัดโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า

๔.๑) ตัวชี้วัดด้านผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๘

๔.๒) ตัวชี้วัดด้านการนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔) ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๖๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๒

๔.๓) ตัวชี้วัดด้านการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี ค่าเฉลี่ย ๒.๕๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๘

ในด้านข้อเสนอแนะ พบว่า ผู้บริหาร/ครูผู้สอนและผู้ปกครองมีความเห็นสอดคล้องกัน คือ การพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ของศูนย์พุทธศาสนานวนาติศย์วัดสวนดอก ให้มีขอบเขตที่กว้างขวางมากขึ้น และมีประสิทธิภาพครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของศูนย์พุทธศาสนานวนาติศย์วัดสวนดอก ให้เป็นที่รู้จักของสาธารณชน เช่น สื่อทางวิทยุชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ในรูปวารสาร จุลสาร สื่อหนังสือพิมพ์ หรือสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น ส่วนกลุ่มผู้เรียน มีความเห็นให้มีการจัดกิจกรรมที่สนุกสนานควบคู่กับการจัดการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้น ผู้ปกครองมีข้อเสนอให้มีการดูแลรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานที่และห้องเรียน การพัฒนาการบริหารจัดการให้มีลักษณะเป็นองค์กร การพัฒนาระบบการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและมีกิจกรรมเรียนรู้ที่หลากหลาย และกลุ่มผู้ปกครอง

ควรเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์พุทธศาสนาวินิจฉัยวัดสวนดอก ให้มากขึ้น

ส่วนผู้บริหาร/ครูผู้สอน มีข้อเสนอแนะให้มีการดำเนินนโยบายเชิงรุก เพื่อการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กและเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาตามโรงเรียนต่างๆ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ การสนับสนุนความพร้อมด้านงบประมาณในการดำเนินการอย่างเพียงพอ และมีแหล่งรายได้สม่ำเสมอและชัดเจนเป็นประจำทุกปี การดำเนินงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษา การทำงานอย่างมีแผนดำเนินงาน การทำงานตามแผน และประเมินแผนเพื่อปรับเปลี่ยนการทำงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การส่งเสริมให้ทุกฝ่าย คือ ผู้ปกครอง ผู้เรียน พระสงฆ์ และครูในโรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและดำเนินงานให้มากขึ้น และการพัฒนาระบบการวัดผลประเมินผลการเรียนให้มีระบบเป็นที่ยอมรับของสังคม และกลุ่มผู้เรียน มีข้อเสนอให้มีการประชาสัมพันธ์ การควบคุมระเบียบวินัยของผู้เรียน และมีครูผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดี การนำหลักธรรมไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ตลอดจนการเสนอแนะให้มีการจัดการเรียนการสอนในวันปกติหรือวันเสาร์

๕.๒ อภิปรายผล

ผลการศึกษาคณากรรมการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินิจฉัยวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นการศึกษาองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ ด้านบริบท (Context = C) ด้านปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) ด้านกระบวนการปฏิบัติ (Process = P๑) และ ด้านผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product = P๒, outcome) โดยมีประเด็นการอภิปรายครอบคลุมวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ รูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินิจฉัยวัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา ดังนี้

๑) รูปแบบการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินิจฉัยวัดสวนดอก โดยภาพรวมมีลักษณะเช่นเดียวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วไป คือ มีตำแหน่งผู้อำนวยการคณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการผู้ปกครอง ครูใหญ่ และฝ่ายรับผิดชอบในภาระหน้าที่ต่าง ๆ เช่น ด้านปกครอง ด้านวิชาการ และด้านกิจกรรม ในด้านการบริหารงาน มีการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์ มีการจัดการด้านบุคลากร สถานที่ หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมสนับสนุน สื่อการสอน งบประมาณ ฯลฯ แต่มีนโยบายและการทำงานที่ให้ชุมชนและผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมน้อย เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ และที่สำคัญ ศูนย์พุทธศาสนาวินิจฉัยวัดสวนดอกยังไม่มีแนวทางชัดเจนในการประเมินและวิจัยเกี่ยวกับความต้องการและประสิทธิภาพของผลผลิต ทำให้ผู้บริหารขาดข้อมูลใน

การตัดสินใจเพื่อพัฒนางานให้เจริญก้าวหน้าต่อไป อีกประการหนึ่งคือยังไม่มีมีการนำระบบประกันคุณภาพการศึกษามาใช้ในการพัฒนางานของศูนย์ฯ ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับงานศึกษารูปแบบของศูนย์พุทธศาสนานันทวิทยาลัยของ พระประสิทธิ์ สิริธโร และคณะ (๒๕๔๗) ซึ่งพบว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนานันทวิทยาลัยในปัจจุบัน ได้ยึดกรอบการเรียนการสอนในโรงเรียน ทำให้ไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย ส่งผลให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาด้านบุคลากร หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน การจัดระบบข้อมูลงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่เรียน การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้แนวโน้มของจำนวนศูนย์ที่เปิดสอนลดลงและจำนวนนักเรียนที่ลดลง และเสนอแนะว่า การจัดการเรียนการสอนไม่มีควมมีรูปแบบที่สำเร็จรูป แต่ควรมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและสถานการณ์ทางสังคมปัจจุบัน โดยยึดปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขบริบทของพื้นที่ และควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มผู้เรียน ผู้ปกครอง ครูผู้สอน และหน่วยงานสนับสนุนทั้งภาครัฐ เอกชน อาสาสมัคร ตลอดจนกลุ่มผู้มีจิตศรัทธาต่างๆ ให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งในงานวิจัยของ สุภาพร มากแจ้ง (๒๕๔๘) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาในระดับนโยบาย ดังนี้

(๑) ด้านรูปแบบ สนับสนุนให้เข้าสู่ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา และการบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน

(๒) ด้านการบริหารจัดการ กำหนดให้ผู้บริหาร และบุคลากรของโรงเรียน เป็นบุคลากรวิชาชีพและบุคลากรทางการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภา เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และปรับโครงสร้างการบริหารจัดการโรงเรียน โดยให้มีฆราวาสและชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษา และได้เสนอแนวทางในการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการการศึกษาควบคู่กับการศึกษาว่า บูรณาการสิ่งแวดล้อม คือ การจัดสถานศึกษาในรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธโดยใช้หลักไตรสิกขา บูรณาการหลักสูตร คือการจัดการศึกษาสอนหลักสูตรสามัญศึกษาร่วมกับหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรบาลีศึกษา และบูรณาการเนื้อหาสาระและกิจกรรม คือการสอนโดยบูรณาการสาระทางพระพุทธศาสนาเข้ากับรายวิชาต่างๆ และจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๒) การประเมินคุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา มีข้ออภิปราย ดังนี้

ด้านบริบท (Context = C) พบว่า ศูนย์พุทธศาสนานันทวิทยาลัยวัดสวนดอก ขาดการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์พุทธศาสนานันทวิทยาลัยวัดสวนดอก ในรอบปีให้กับผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบข้อมูล เช่นเดียวกับงานศึกษาประเมินของ บุญผา พูลทจักร (๒๕๔๕) ซึ่งพบว่า ผู้บริหารขาดการประชาสัมพันธ์กับชุมชนที่ตั้งอยู่รอบศูนย์ ดังนั้น ในข้อเสนอแนะทั้งของ

กลุ่มผู้บริหาร/ครูผู้สอนและกลุ่มผู้ปกครอง จึงมีสอดคล้องกันว่า ต้องการให้ศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอกพัฒนาระบบประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวางมากขึ้นและมีประสิทธิภาพครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายและประชาสัมพันธ์กิจกรรมของศูนย์ฯ ให้เป็นที่รู้จักของสาธารณชนให้มากขึ้น เช่น สื่อทางวิทยุชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ในรูปวารสาร จุลสาร สื่อหนังสือพิมพ์ หรือสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ด้านปัจจัยป้อนเข้า (Input = I) พบว่า ด้านงบประมาณ ศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอก ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับต่ำที่สุด คือระดับพอใช้ เนื่องจากมีจำนวนงบประมาณจำกัด และไม่แน่นอนในแต่ละปี เช่นเดียวกับผลการศึกษาปัญหาของผู้บริหารของ ประเสริฐ อรุณรัตน์ (๒๕๓๔) พบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่เห็นว่า การบริหารของโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์มีปัญหาในด้านงานธุรการและการเงิน รองลงคือ ด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน เนื่องจากศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอก ขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ทันสมัยให้เพียงพอ เช่นเดียวกับงานศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนของ พระมหาวรพงษ์ วรเมธี (บุญปิ่น) (๒๕๔๔) ซึ่งพบว่า ครูผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อการสอนมีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์ วิดิทัศน์ สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลาย ๆ ประเภทประกอบการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมความรู้ในการทำสื่อการสอน ต้องการสื่อที่ทันสมัยและสะดวกในการใช้ ดังนั้น ในงานศึกษาเกี่ยวกับผู้เรียนของ กำจัด จันทวงษ์โส (๒๕๓๕) จึงมีข้อเสนอแนะว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ควรปรับปรุงในเรื่องอุปกรณ์การสอนให้มีจำนวนมากขึ้น เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียน และการฝึกอบรมให้ผู้เรียนรู้จักการผลิตสื่อการสอนด้วยตนเอง ส่วนในด้านสถานที่ เนื่องจากศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอก มีอาคารสถานที่เรียนที่ใช้เรียนร่วมกับกลุ่มนักเรียนและนิสิต ทำให้ไม่สามารถดำเนินการจัดสรรอาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมได้ เช่นเดียวของ พระมหาวรพงษ์ วรเมธี (บุญปิ่น) (๒๕๔๔) ซึ่งพบว่า ด้านสถานที่ ประสบปัญหามากที่สุด คือ ขาดห้องเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอนโดยเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ห้องเรียนปกติ ครูผู้สอนและนักเรียนต้องการห้องเรียนวิชาจริยศึกษาโดยเฉพาะเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียน และด้านบุคลากร เนื่องจากศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์วัดสวนดอกมีบุคลากรทั้งหมดเป็นพระภิกษุที่กำลังศึกษาอยู่ และมีภาระงานหน้าที่อื่นๆ ภายในวัด ทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารงานและทำการสอนได้อย่างเต็มที่ เช่นเดียวกับงานศึกษาบทบาทของผู้สอน โดย โสภาค ภู่ออก (๒๕๔๑) พบว่า ปัญหาอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน ได้แก่ บุคลากรมีภารกิจอื่นมากทำให้ไม่มีเวลาในการดำเนินการ และเนื้อหาสาระมาก แต่มีเวลาสอนน้อย ดังนั้น ควรมีการบรรจุบุคลากรให้ทำงานประจำและมีความต่อเนื่องในการทำงาน โดยเฉพาะตำแหน่งการบริหาร ควรมีการแต่งตั้งเป็นวาระ และเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพให้สามารถบริหารจัดการศูนย์ฯ ได้อย่างมีระบบมากขึ้น

ด้านกระบวนการปฏิบัติ (Process = P๑) พบว่า ได้รับการประเมินคุณภาพในระดับดี แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในการประเมิน เนื่องจากมีปัญหาด้านการวัดผลและประเมินผล รองลงมาคือด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งในงานศึกษาเกี่ยวกับผู้เรียนของ ประเสริฐ อำมาตย์เอก (๒๕๔๐) มีข้อเสนอแนะว่า ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรหาแนวทางการสอนวิชาธรรมะที่สามารถเข้าถึงผู้เรียนได้ เช่น ใช้สื่อประกอบการสอนวิชาธรรมะ เป็นต้น สำหรับนักเรียนที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนต่ำ ครูผู้สอนควรเอาใจใส่หรือเปิดสอนพิเศษให้ เนื่องจากผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักเรียนควรขอความร่วมมือจากผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลการเรียนในศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์ของนักเรียนอย่างใกล้ชิด กรณีที่นักเรียนขาดเรียนบ่อย ควรมีหนังสือแจ้งให้ผู้ปกครองทราบเพื่อช่วยตักเตือน เช่นเดียวกับงานศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการจัดการเรียนการสอนของ พระมหาวรพงษ์ วรเมธี (บุญปั้น) (๒๕๔๔) พบว่า ด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบปัญหาในเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้และความเข้าใจในวิธีวัดและประเมินผล ซึ่งปกติจะใช้วิธีสังเกตพฤติกรรม นักเรียนต้องการให้มีการทดสอบก่อนเรียน และมีการประเมินผลที่เป็นการปฏิบัติ

ด้านผลผลิต หรือผลสัมฤทธิ์ (Product = P๒, outcome) พบว่า ด้านการพัฒนาดนตามหลักไตรสิกขา ได้รับการประเมินต่ำที่สุดในด้านผลผลิต ศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมโดยรวมดีขึ้น แต่การพัฒนาตนในด้านจิตใจเป็นสิ่งที่วัดประเมินได้ยากและต้องใช้ระยะเวลานานเพื่อติดตามประเมินผลที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม แต่จากงานศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดย เอน่ง คุ่มคง (๒๕๔๐) พบว่า การใช้หลักไตรสิกขา ๓ ทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และนักเรียนมีความคิดเห็นว่าการเรียนที่มีการทำสมาธิก่อนเรียนจะช่วยให้มีความพร้อมในการเรียนมากขึ้น ซึ่งอย่างไรก็ตาม กิจกรรมของศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์ก็มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน และศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก ก็ได้รับความไว้วางใจ เชื่อมมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) ได้ดีระดับหนึ่ง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

- ๑) ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุง เช่น การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล เป็นต้น
- ๒) ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรนำระบบการประกันคุณภาพการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดการศึกษาให้เพียงพอ และมีกระบวนการติดตามประเมินผลการทำงานอย่างต่อเนื่อง

๔) ศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์ ควรเพิ่มกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างครู ผู้ปกครองและการสร้างเครือข่ายร่วมกับศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์ทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด และระดับภูมิภาค เพื่อให้เกิดความร่วมมือในด้านต่างๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกับศูนย์พุทธศาสนาวัดอาทิตย์แห่งอื่นๆ และนำผลมาเปรียบเทียบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของแต่ละแห่ง เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ดีและเหมาะสม

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยเน้นให้คณะผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ร่วมกันศึกษาวิจัยและพัฒนางานไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ดวงเดือน พิศาลบุตร. โรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา

วันอาทิตย์และโรงเรียนวันอาทิตย์. พระนคร : โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๐.

นิสา ชูโต. การประเมินโครงการ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๒๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____. ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๑.

_____. สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

_____. กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พุทธทาสภิกขุ. วิธีแก้ปัญหาชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงธรรม, ม.ม.ป..

_____. เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม. กรุงเทพมหานคร : จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๕.

วรเดช จันทรศร และไพโรจน์ ภัทรนรากุล. การประเมินผลระบบเปิด. กรุงเทพมหานคร : สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์, ๒๕๔๑.

เยาวดี รางกุลชัย วิบูลย์ศรี. การประเมินโครงการแนวคิดและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๒

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

วัดสวนดอก. วัดสวนดอก พระอารามหลวง. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๔.

วีรพล สุวรรณนันท. การประเมินผลแผนและโครงการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรพัฒนา, ๒๕๒๕.

สมิทธิ์ สระอุบล. การพัฒนาเยาวชน. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔.

สุธรรม์ จันทน์หอม. หลักการประเมินผลการศึกษา เชียงใหม่. คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗.

สุภาพร มากแจ้ง. รูปแบบ ยุทธศาสตร์ และแนวทางการบูรณาการ การศาสนากับการศึกษาของวัดใน

พระพุทธศาสนา : กรณีการจัดการศึกษาในระบบ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด

วี.ที.พี.คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๔๘.

เสริมศรี ไชยสร. ระบบหลักสูตรการสอน. เชียงใหม่ : พระสังห์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. ชุติวิชาการประเมินเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักมาตรฐาน

การศึกษา, ๒๕๔๕.

ลำเรียง บุญเรืองรัตน์. ทฤษฎีการวัดและการประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรี

นครินทร์วิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๗.

(๒) บทความ :

กิตติพร ปัญญาภิบาล. การประเมินผลทางการศึกษา : หลักการและปฏิบัติ. เชียงใหม่ : ภาควิชา

ประเมินและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย” บทความใน มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระประสิทธิ์ สิรินโร และคณะ. รูปแบบการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวินัยที่สอดคล้อง

กับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวินัยในจังหวัดเชียงใหม่. รายงานวิจัย สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). “โรงเรียนวิถีพุทธ ปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ” บทความใน

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถีพุทธ, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๗).

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ, การวัดผลการศึกษาในกรมการศาสนา, (เอกสารเกี่ยวกับการสัมมนา
ผู้บริหาร โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทั่วราชอาณาจักรประจำปี ๒๕๒๓,
กรุงเทพมหานคร: กองศาสนศึกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๔๕.

ไพศาล หวังพานิช. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประเมินโครงการ. เอกสารประกอบการอบรม
๑๕-๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๗ สำนักทดสอบทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโร
ประสานมิตร, ม.ป.ป.

ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก. คู่มือนักเรียนและผู้ปกครอง. เชียงใหม่ : วัดสวนดอก
๒๕๔๘. (เอกสารอัดสำเนา).

สมพิศ สุขแสน. CIPP Modle : รูปแบบการประเมินโครงการ. เอกสารการประกอบการบรรยายเรื่อง
“เทคนิคการวางแผนและประเมินผล”. สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ ๒๔ พฤศจิกายน
๒๕๔๕.

สุพัฒน์ สุขมกลันต์ และคณะ. “แบบจำลองที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก” ในสมหวัง พิธิยานุวัฒน์
บรรณาธิการ, รวมบทความทางการประเมินโครงการ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “มัชฌิมาปฎิปปา: สายกลางสองมิติ” ในคอลัมน์ ธรรมะได้ธรรมาสัน.
หนังสือพิมพ์ข่าวสด ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

กำจัด จันทวงษ์โส. “การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้เรียน
หลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ เขตกรุงเทพมหานคร”.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. (การศึกษาผู้ใหญ่) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๕.

โกศล ธนุธรรมทัศน์. “ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธรศาสนาของครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่
๔ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษาที่ ๖”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๓๗.

- จรัส กาอินทร์. “ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง”. การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.
- บุปผา พูลทาจกร. “การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมือง เชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.
- ประเสริฐ อรุณรัตน์. “ปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตามทัศนะของผู้บริหาร”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๔.
- ประเสริฐ อำนวยเอก. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการลาออกกลางคันของนักเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตพัฒนาชุมชน(พัฒนาชุมชน). บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- พระมหาวรพงษ์ วรเมธี (บุญปิ่น). “ปัญหาการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖ ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- สุวิมล เอกอรุ. “สภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- โสภาค ภู่ออก. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาเยาวชน : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ภาคที่ ๑๖”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตศึกษาศาสตร์ (ศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๑.
- เอน่ง คุ่มคง. “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ ๒ โดยการสอนแบบพุทธวิธี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

(๔) เว็บไซต์ :

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนา พัฒนาค้นและสังคม. จัดพิมพ์ในระบบเครือข่ายโดย
สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
(SEAMEO Secretariat).
[Online].Available:<http://www.seameo.org/vl/payutto/index.htm> สืบค้นวันที่ ๕
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐.

ภาคผนวก

ก

ภาคผนวก

๖

ภาคผนวก

ค

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์เรื่อง

คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา:
กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาเรื่อง “คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่”

๒. แบบสอบถาม มี ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (สำหรับผู้บริหารและครูผู้สอน)

ตอนที่ ๒ คุณภาพการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (สำหรับผู้บริหารและครูผู้สอน)

๑. เพศ ☐ บรรพชิต ☐ ชาย ☐ หญิง
๒. สถานภาพ ☐ ผู้บริหาร ☐ ครูผู้สอน ☐ ครูอาสาสมัคร
๓. ปัจจุบันท่านมีอายุ ☐ ๒๐ - ๓๐ ปี ☐ ๓๑ - ๔๐ ปี ☐ ๔๑ - ๕๐ ปี
☐ ๕๑ - ๖๐ ปี ☐ ๖๑ ปีขึ้นไป
๔. ระดับการศึกษา ☐ การศึกษาภาคบังคับ (ป.๔,ป.๖)
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น (ป.๗,ม.๓)
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๕,ม.๖,ปว.ช.)
☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท-ปริญญาเอก
☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....

๕. ท่านเคยมีประสบการณ์ในการสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาแล้วกี่ครั้ง
☐ ไม่เคย ☐ เคย ๑- ๒ ครั้ง ☐ เคย ๓-๔ ครั้ง ☐ ๕ ครั้งขึ้นไป

ตอนที่ ๒ คุณภาพการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

ระดับของการประเมินคุณภาพการดำเนินงาน

ระดับ ๓	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติดี
ระดับ ๒	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติพอใช้
ระดับ ๑	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติควรปรับปรุง

บริบท (Context) ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๑.	วัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ			
๑.๑	ท่านทราบวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯระดับใด			
๑.๒	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง			
๑.๓	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน			
๑.๔	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน			
๑.๕	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล (ศีล ๕) สมาธิ (จิตใจตั้งมั่น) ปัญญา (ความรู้แจ้งธรรม)			
๒.	การประเมินโครงการ			
๒.๑	ท่านได้รับทราบผลการประเมินโครงการของศูนย์ฯ ระดับใด			
๒.๒	ศูนย์ฯ ได้แจ้งให้ท่านรับทราบผลการประเมินโครงการ			
๒.๓	กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยลดปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้			
๒.๔	กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาได้			
๒.๕	กิจกรรมของศูนย์ฯ ทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจที่ดีขึ้น			

ปัจจัยนำเข้า (Input) ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๑.	หลักสูตร/กฎระเบียบ			
๑.๑	ศูนย์ฯ มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาศีลและระเบียบวินัยของผู้เรียน			
๑.๒	ศูนย์ฯ มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาสมาธิของผู้เรียน			
๑.๓	ศูนย์ฯ มีหลักสูตรเพื่อพัฒนาปัญญาคือความรู้ของผู้เรียน			
๑.๔	ศูนย์ฯ มีแผนงานจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ตั้งไว้โดยการ สอดแทรกเรียนรู้แบบบูรณาการ			
๑.๕	ศูนย์ฯ มีมาตรการในการควบคุมความประพฤติให้เป็นไป ตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้			
๒.	วัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน			
๒.๑	ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ เพียงพอ			
๒.๒	ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอน พร้อมใช้งานได้ทันทีและมีความสะดวกในการใช้งาน			
๒.๓	ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ เหมาะสมกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขา			
๒.๔	ศูนย์ฯ มีวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ ส่งเสริมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา			
๓.	งบประมาณ			
๓.๑	ศูนย์ฯ มีงบประมาณที่เพียงพอในการบริหารจัดการ			
๓.๒	ศูนย์ฯ มีแหล่งงบประมาณสนับสนุนทั้งภายในและภายนอก			
๓.๓	ศูนย์ฯ มีการบริหารงบประมาณมีความโปร่งใสและหลัก ธรรมาภิบาล คือ การบริหารจัดการที่ดี			
๓.๔	ศูนย์ฯ การบริหารงบประมาณใช้หลักความประหยัดและ ความพอเพียง			

กระบวนการ (Process) การเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๑.	การบริหารจัดการ			
๑.๑	ศูนย์ฯ มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย และแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา			
๑.๒	ศูนย์ฯ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือ คณะกรรมการดำเนินงานศูนย์ฯ และมีการบริหารจัดการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)			
๑.๓	ศูนย์ฯ มีโครงสร้างการบริหารงานที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาแบบไตรสิกขา			
๑.๔	ศูนย์ฯ มีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะ อย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง			
๒.	กิจกรรมการเรียนการสอน			
๒.๑	ศูนย์ฯ มีการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน			
๒.๒	ศูนย์ฯ มีการส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา			
๒.๓	ศูนย์ฯ มีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมผู้เรียนให้ใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง			
๒.๔	ศูนย์ฯ มีการจัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน			
๒.๕	ศูนย์ฯ มีการใช้สื่อการเรียนรู้ในการเรียนรู้ในชั้นเรียน			
๒.๖	ศูนย์ฯ มีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ			
๒.๗	ศูนย์ฯ จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายในวัดหรือศาสนสถานสำคัญ			
๒.๘	ศูนย์ฯ มีการพัฒนาผู้เรียนผลิตสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง			

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๓.	การวัดผลและประเมินผล			
๓.๑	ศูนย์ฯ มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย			
๓.๒	ศูนย์ฯ มีการวัดประเมินผลครอบคลุมหลักไตรสิกขา			
๓.๓	ศูนย์ฯ การวัดผลประเมินผลมีความเที่ยงตรงและยุติธรรม			
๓.๔	ศูนย์ฯ มีการวัดประเมินผลครอบคลุมชีวิตประจำวันตามหลักท้าวนา ๔ (กาย ศีล สมาธิ ปัญญา)			
๔.	กิจกรรมสนับสนุน			
๔.๑	ศูนย์ฯ มีกิจกรรมฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น (รู้ เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ ตามหลักไตรสิกขา)			
๔.๒	ศูนย์ฯ มีกิจกรรมส่งเสริมการรับผิชอบ ดูแลรักษา พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม			
๔.๓	ศูนย์ฯ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)			
๔.๔	ศูนย์ฯ กิจกรรมได้รับการยอมรับและได้รับรางวัล			
๔.๕	ศูนย์ฯ ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่ารู้เข้าใจเหตุผล			
๔.๖	ศูนย์ฯ จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึก และศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต			
๔.๗	ศูนย์ฯ ส่งเสริมให้ทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) มีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา			
๔.๘	ศูนย์ฯ มีกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)			

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines, typical of primary school handwriting practice paper. The lines are evenly spaced and run across the entire width of the page. There are no margins, text, or other markings present.

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์เรื่อง

คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา:
กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาเรื่อง “คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงขอให้ท่านประเมินโครงการตามความรู้ที่แท้จริง

๒. แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นแบบสอบถาม มี ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (สำหรับผู้ปกครอง)

ตอนที่ ๒ คุณภาพการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์
วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (สำหรับผู้ปกครอง)

คำชี้แจง: โปรดเติมคำลงในช่องว่างหรือทำเครื่องหมาย / วงใน ☐ ทุกข้อตามความเป็นจริง

๑. เพศ	☐ ชาย	☐ หญิง
๒. สถานภาพผู้ปกครอง	☐ บิดามารดา	☐ ปู่ย่าตายาย
	☐ ญาติพี่น้อง โปรดระบุ.....	☐ ผู้รับอุปการะ
๓. ปัจจุบันท่านมีอายุ	☐ ๒๐ - ๓๐ ปี ☐ ๓๑ - ๔๐ ปี ☐ ๔๑ - ๕๐ ปี
☐ ๕๑ - ๖๐ ปี ☐ ๖๑ ปีขึ้นไป	
๔. ระดับการศึกษา	☐ การศึกษาภาคบังคับ (ป.๔,ป.๖)
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น (ป.๗,ม.๓)
☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๕,ม.๖,ปว.ช.)
☐ อนุปริญญา (ปว.ส.)
☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท-ปริญญาเอก
☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....	

๕. ท่านเคยนำเด็กและเยาวชนในการอุปการะเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาแล้วกี่ครั้ง

- ☐ ไม่เคย
 ☐ เคย ๑- ๒ ครั้ง
 ☐ เคย ๓-๔ ครั้ง
 ☐ ๕ ครั้งขึ้นไป

ตอนที่ ๒ คุณภาพการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

คำชี้แจง: โปรดพิจารณาแบบสอบถามความคิดเห็นและให้คะแนนตามความเป็นจริง โดยกาเครื่องหมาย / ลงในช่องคะแนนของแบบประเมินในแต่ละข้อ มีระดับคะแนนประเมิน ดังนี้

ระดับ ๓	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติดี
ระดับ ๒	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติพอใช้
ระดับ ๑	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติควรปรับปรุง

บริบท (Context) ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๑.	วัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ			
๑.๑	ท่านทราบวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ ระดับใด			
๑.๒	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง			
๑.๓	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน			
๑.๔	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน			
๑.๕	วัตถุประสงค์และการดำเนินงานของศูนย์ฯ สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล (ศีล ๕) สมาธิ (จิตใจตั้งมั่น) ปัญญา (ความรู้แจ้งธรรม)			
๒.	การประเมินโครงการ			
๒.๑	ท่านได้รับทราบผลการประเมินโครงการของศูนย์ฯ ระดับใด			
๒.๒	ศูนย์ฯ ได้แจ้งให้ท่านรับทราบผลการประเมินโครงการ			
๒.๓	กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยลดปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนได้			
๒.๔	กิจกรรมของศูนย์ฯ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาได้			
๒.๕	กิจกรรมของศูนย์ฯ ทำให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจที่ดีขึ้น			

ปัจจัยนำเข้า (Input) ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๑.	สถานที่			
๑.๑	อาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมมีความเพียงพอ			
๑.๒	อาคารเรียน ห้องเรียน และสถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสมกับผู้เรียน			
๑.๓	สภาพแวดล้อมของศูนย์ฯ มีความสะอาด เรียบร้อย ปลอดภัย และสงบร่มรื่นเหมาะสมกับผู้เรียน			
๑.๔	บริเวณศูนย์ฯ มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ผู้เรียน			
๑.๕	บริเวณศูนย์ฯ และบริเวณใกล้เคียงปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาทุกชนิดที่เป็นภัยต่อผู้เรียน			
๒.	บุคลากร			
๒.๑	ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความประพฤติตามหลักไตรสิกขา มีศีล สมาธิ และปัญญา และปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน			
๒.๒	ผู้บริหารและครูผู้สอนมีหลักพรหมวิหารธรรม ๔ คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และเป็นกัลยาณมิตร (มิตรที่ดี) ต่อผู้เรียน			
๒.๓	ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความซื่อสัตย์ และเสียสละในการทำงานเพื่อพัฒนาผู้เรียน			
๒.๔	ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์			
๒.๕	ครูผู้สอนมีความรู้ความสามารถในการสอนผู้เรียนให้ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ มีสมาธิ และมีปัญญาจนนำไปพัฒนาตนเองได้			

ผลผลิต (Product) ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๑.	การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา			
๑.๑	ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกายสุภาพเรียบร้อย มีวินัยในตนเอง และประพฤติตนตามหลักกายสุจริต ๓ คือ ไม่ฆ่าหรือรังแก สัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดทางเพศ			
๑.๒	ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางวาจาสุภาพเรียบร้อย และประพฤติตนตามหลักวจีสุจริต ๔ คือ ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดคำหยาบ			
๑.๓	ผู้เรียนมีมโนสุจริต ๓ คือ ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง			
๑.๔	ผู้เรียนมีจิตใจมุ่งมั่นพยายาม มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ			
๑.๕	ผู้เรียนมีความระลึกชอบ คือ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์			
๑.๖	ผู้เรียนมีความตั้งใจมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้และคิดวิเคราะห์อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร			
๑.๗	ผู้เรียนมีความเห็นชอบในหลักธรรม ได้แก่ เชื่อในกฎแห่งกรรม ความกตัญญูต่เวทิต ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ			
๑.๘	ผู้เรียนมีความดำรงชอบ ได้แก่ ฝึความสงบ ไม่พยาบาท ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน			

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๒.	การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ภาวนา ๔)			
๒.๑	ผู้เรียนเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และสิ่งใช้สอย สิ่งต่างๆ ภายในบ้าน เช่น น้ำ ไฟฟ้า อย่างประหยัด			
๒.๒	ผู้เรียนดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย			
๒.๓	ผู้เรียนรักษาสีหน้าผากแว่นตา เช่น ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด ไม่ทำความ สกปรก ดูแลรักษาสีหน้าผากแว่นตาให้สะอาดสวยงาม			
๒.๔	ผู้เรียนประพฤติตนตามหลักศีล ๕			
๒.๕	ผู้เรียนมีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา			
๒.๖	ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในสิ่งที่ทำได้ด้วยตนเอง			
๒.๗	ผู้เรียนมีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทนคุณ			
๒.๘	ผู้เรียนมีจิตใจ เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ต่อผู้อื่น			
๒.๙	ผู้เรียนทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร			
๒.๑๐	ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน			
๒.๑๑	ผู้เรียนมีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์			
๒.๑๒	ผู้เรียนรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-สิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์			
๒.๑๓	ผู้เรียนใฝ่ศึกษาเรียนรู้ทั้งวิชาสามัญและพระพุทธศาสนา			
๒.๑๔	ผู้เรียนมีความรู้เท่าทันปัญหาสังคมและสภาพแวดล้อม รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ			

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๓.	ผลกระทบต่อบ้าน/วัด/โรงเรียน			
๓.๑	บ้านและชุมชนมีเด็กและเยาวชนที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น			
๓.๒	เด็กและเยาวชนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกิจกรรมชุมชนที่เหมาะสมกับวัย			
๓.๓	วัดมีพระภิกษุสามเณรที่เป็นกำลังช่วยงานด้านการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา			
๓.๔	ศูนย์ฯ ได้รับความไว้วางใจ เชื่อมมั่น ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน)			

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับคุณภาพการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวินิตยวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอเจริญพรขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์เรื่อง

คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา:
กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาเรื่อง “คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงขอให้ท่านประเมินโครงการตามความรู้ที่แท้จริง

๒. แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นแบบสอบถาม มี ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (สำหรับผู้เรียน)

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามประเมินตนเอง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (สำหรับผู้เรียน)

คำชี้แจง: โปรดเติมคำลงในช่องว่างหรือทำเครื่องหมาย / วงใน ☐ ทุกข้อตามความเป็นจริง

๑. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
๒. ปัจจุบันมีอายุ ☐ ๕ ปี ☐ ๑๐ ปี ☐ ๑๑ ปี
☐ ๑๒ ปี ☐ ๑๓ ปี ☐ ๑๔ ปี
☐ ๑๕ ปี ☐ ๑๖ ปีขึ้นไป
๔. ปัจจุบันศึกษาอยู่ ☐ ประถมศึกษา ปีที่ ๓ ☐ ประถมศึกษา ปีที่ ๔
☐ ประถมศึกษา ปีที่ ๕ ☐ ประถมศึกษา ปีที่ ๖
☐ มัธยมศึกษาปีที่ ๑ ☐ มัธยมศึกษาปีที่ ๒
☐ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย

๕. ผู้เรียนเคยมีประสบการณ์ในการเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์มาแล้วกี่ครั้ง

- ☐ ไม่เคย ☐ เคย ๑- ๒ ครั้ง ☐ เคย ๓-๔ ครั้ง ☐ ๕ ครั้งขึ้นไป

ตอนที่ ๒ แบบประเมินตนเอง

คำชี้แจง: โปรดพิจารณาแบบสอบถามความคิดเห็นและให้คะแนนตามความเป็นจริง โดยกาเครื่องหมาย / ลงในช่องคะแนนของแบบประเมินในแต่ละข้อ มีระดับคะแนนประเมิน ดังนี้

ระดับ ๓	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติดี
ระดับ ๒	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติพอใช้
ระดับ ๑	หมายถึง	สภาพที่ปฏิบัติควรปรับปรุง

ผลผลิต (Product) ของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๑.	การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา			
๑.๑	ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางกายสุภาพเรียบร้อย มีวินัยในตนเอง และประพฤติตนตามหลักกายสุจริต ๓ คือ ไม่ฆ่าหรือรังแก สัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดทางเพศ			
๑.๒	ผู้เรียนมีพฤติกรรมทางวาจาสุภาพเรียบร้อย และประพฤติตนตามหลักวจีสุจริต ๔ คือ ไม่พูดโกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดคำหยาบ			
๑.๓	ผู้เรียนมีมโนสุจริต ๑ คือ ไม่โกรธ ไม่โลภ ไม่หลง			
๑.๔	ผู้เรียนมีจิตใจมุ่งมั่นพยายาม มีจิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ			
๑.๕	ผู้เรียนมีความระลึกรู้ชอบ คือ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์			
๑.๖	ผู้เรียนมีความตั้งใจมั่นชอบในการศึกษาเรียนรู้และคิดวิเคราะห์อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร			
๑.๗	ผู้เรียนมีความเห็นชอบในหลักธรรม ได้แก่ เชื่อในกฎแห่งกรรม ความกตัญญูกตเวที ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ			
๑.๘	ผู้เรียนมีความคาริชอบ ได้แก่ ใฝ่ความสงบ ไม่พยาบาท ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน			

	รายการประเมิน	ระดับผลการประเมิน		
		ดี (๓)	พอใช้ (๒)	ควรปรับปรุง (๑)
๒.	การนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (ถาวรา ๔)			
๒.๑	ผู้เรียนเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และสิ่งใช้สอย สิ่งต่างๆ ภายในบ้าน เช่น น้ำ ไฟฟ้า อย่างประหยัด			
๒.๒	ผู้เรียนดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย			
๒.๓	ผู้เรียนรักษาสีหน้าผากแว่นตา เช่น ไม่ทิ้งขยะเรี่ยราด ไม่ทำความ สกปรก ดูแลรักษาสีหน้าผากแว่นตาให้สะอาดสวยงาม			
๒.๔	ผู้เรียนประพฤติตนตามหลักศีล ๕			
๒.๕	ผู้เรียนมีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา			
๒.๖	ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในสิ่งที่ทำได้ด้วยตนเอง			
๒.๗	ผู้เรียนมีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทนคุณ			
๒.๘	ผู้เรียนมีจิตใจ เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ต่อผู้อื่น			
๒.๙	ผู้เรียนทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร			
๒.๑๐	ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน			
๒.๑๑	ผู้เรียนมีศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์			
๒.๑๒	ผู้เรียนรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-สิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์			
๒.๑๓	ผู้เรียนใฝ่ศึกษาเรียนรู้ทั้งวิชาสามัญและพระพุทธศาสนา			
๒.๑๔	ผู้เรียนมีความรู้เท่าทันปัญหาสังคมและสภาพแวดล้อม รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองอย่างมีเหตุผล			

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับคุณภาพการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัด
สวนดอก จังหวัดเชียงใหม่

.....

.....

.....

.....

ขอเจริญพรขอบใจที่ตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	: พระมหาบรรจง จนฺทคุตฺโต (แผ่นทอง)
เกิด	: พ.ศ. ๒๕๑๐
สถานที่เกิด	: ๔๗ ม. ๓ ต. กลุ่มระวี อ. จอมพระ จ. สุรินทร์
อุปสมบท	: วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๐
สังกัด	: วัดกลางสุรินทร์ ต. ในเมือง อ. เมือง จ. สุรินทร์ ๓๒๐๐๐
การศึกษา	: ประถมศึกษา - โรงเรียนหนองเหล็กราษฎร์วิทยา สุรินทร์ : มัธยมศึกษาตอนต้น - ตอนปลาย โรงเรียนปริยัติโกศลวิทยา สุรินทร์ : พุทธศาสตรบัณฑิต (พุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๒
หน้าที่	: เลขานุการวัดสวนดอก ครูใหญ่แผนกนักธรรม/บาลีวัดสวนดอก
เข้าศึกษา	: ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕
สำเร็จการศึกษา	: ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดสวนดอก ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐